GRAMMATICA ARABICA

إلأجرومية

Agrumia appellata.

Cum versione Latina, ac dilucida expositione.

ADM. R. P. F. THOMAE OBICINI Noniensis, Diœc. Nouariæ, Ord. Minorum, Theologi, ac Linguarum Orientalium in Collegio S. Petri Montis Aurei, de mandato Sacræ Congregationis Fidei propagandæ, Magistri.

ROMAE,

Typis Sac. Congregationis de Propag. Fide.

M D C X X X I.

SVPERIORVM LICENTIA.

Imprimatur si placet Reuerendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

A. Episc. Bellicastr. Vicesg.

PRæcipuos hosce apud Arabes de arte Grãmatica libros, à R. P. Fr. Thoma Obicino Noniensi, à Nouaria nuncupato, non modo fideli interpretatione latinè redditos, verum etiam vtilissimis commentarijs mirum in modũ illustratos, omnibus huius linguæ studiosis quã maximè profuturos esse procul dubio existimo; cum nullus alius, qui ad hanc vsque diem in lucem prodierit, liber, Arabicæ linguæ Grammaticen tam adamussim, tantaque doctrinæ, de qua agitur profunditate, Arabum more pertractarit. Ideoque ad publicum commodum, vt typis concedantur, mihi dignissimi videntur, præsertim cum nihil contineant fidei, aut bonis moribus aduersum: quinimmo summam eiusdem Patris pietatem vbique redoleant, ac propagandæ fidei laudatissimum zelum in ipso non mediocrem præ se ferant. Ex Musæo, pridie Nonas Aprilis Anno Domni CIↃ IↃC XXX.

Petrus à Valle Peregrinus.

Imprimatur.

F. N. Riccardius Sacri Palatij Apostolici Magister.

EMINENTISS. AC REVERENDISS.

D. D.

ROBERTO

VBALDINO

S.R.E. Card. Amplissimo.

F. THOMAS NONIENSIS
Diœcesis Nouariæ, Ordinis Minorum, salutem, perpetuamq. fęlicitatem precatur.

O*PTATISSIMO, fœlicissimoq. conuersionis gentium tempore iam appropinquante, Romana Ecclesia cunctarum Nationum Mater, & Magistra, à Spiritu sancto verè edocta, Congregationem de Fide Propaganda, Sponsum Dominum suum imitata, ardentissimo salutis omnium zelo, anno D. MDCXXII. decurrente, cælitus instituit. Nam sicut sexta mundi ætate Dominus Noster Iesus Christus, iuxta Apostolum, Pontifex factus iu æternum, ex collecto Discipulorum suorum cœtu, duodecim elegit, quos & Apostolos nominauit, ita & hoc sexto Ecclesiæ tempore, Romanus Pontifex, verus Christi Vicarius ex sacro Cardinalium Collegio*

duodecim elegit, quos & ſuper omnem terram; tanquam nouos Apoſtolos in his quæ ſunt fidei propagandæ, Principes conſtituit, & generalem animarum curam demandauit. Et quemadmodum in celeberrima illa antiqua Ieroſolymorum Vrbe, Collegium illud Apoſtolicum, idem Dominus omnium adhuc in carne mortali conſtitutus, ſanctè fundauit; Immò & in excelſo Montis Sion Cœnaculo, vbi Sacratiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum inſtituit, eoſque Sacerdotes ordinauit, ſtupente mundo, non ſolum erexit, ſed miro Spiritus ſancti opere, varijs nempe linguarum, idiomatum, donorumque priuilegijs, exornauit, & confirmauit. Vt rectè iuxta Iſaiæ vaticinium, de eiuſdem Sion collegio, Euangelij lex, & de eadem Ieruſalem vrbe, verbum Domini per Apoſtolos in omnem terram exiret: Chriſto Domino dicente: Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus ſancti. Pariformiter in hac auguſtiſſima orbis Vrbe; noua Ieroſolyma Roma, nouum hoc ad inſtar prioris collegium Apoſtolicum, à Domino noſtro diebus iſtis, per Gregorium XV. Pontif. Max. mirabiliter fundatum eſt: & in eminentiſſimo Sion Romanæ Eccleſiæ cœnaculo, vbi vera Chriſti religio, Templum Domini ſanctum, Altare chriſmate delibutum, Regale ſacerdotium, Incruenta veri corporis, & ſanguinis Chriſti Hoſtia, Immò, & indubitata fidei veritas, ſucceſiua Apoſtolici muneris dignitas, & legitima mittentis auctoritas eſt à Spiritu ſancto lætantibus

ſuperis

superis erectum est; & per Vrbanum viij. Pontif. Max. magno affectu promotum ingenti gaudio & applausu prosecutum, & mirum in modum diebus suis auctum. Quod opus, in Dei Ecclesia à Christi ascensu vsque hodie, nunquam alias factum legimus; Vt sanè sciant omnes, aurea adesse tempora, quibus solemni (iuxta eiusdem prophetiæ veritatem) iterata prædicatione, de sion Apostolicæ Sedis, & de noua Ierusalem Roma, per vniuersum Orbem micanti lumine, sacrosancta Euangelij lex fulgeat, & verbum Domini, vt sol lucidissimus mundo opaco oriatur; testante Domino: Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consũmatio. Hinc & in hac Vrbe, & eiusdem Sion Cœnaculo, aliquos pios zelantes præstantesque viros, ex omnibus Religionibus, Apostolico præcepto iussum est sedere, orationi instare, variaque linguarũ idiomata addiscere: quousque virtute ex alto induti; & acuta hac verbi Dei falce accincti, in vastissimam Christi Domini messem, quæ iam alba est, proculdubio mittantur. Nam enim illud; Tunc dicam messoribus; nunc verè adesse videtur; zizania tantarum hæresum, in latissimo mundi agro dispersa nunc nunc extripanda, & in fasciculos colligenda, immo in consũmationis ignẽ omnino mittenda est; Triticũ autẽ vere fidei, semenque bonum verbi Dei, cum fidelibus suis, in proximo congregandum est, per eiusdem fidei vnitatem, in horreum Christi, quod est Ecclesia, preciosissimo eius sanguine redempta, ac solidissima B. Petri

 con-

confessione fundata, & erecta; Ad quam quidem omnes ouiculæ non solum a pessimis Orientaliũ Hæreticorum feris iam dispersæ; Verum, & ab Occiduis hæresiarchis, tamquam rapacibus, vespertinisq. lupis dissipatæ: Immo & à singulari fero Mohammede, qui ouile Orietale pæne totũ depastus est, destructæ: Sunt, inquã recolligẽdæ, reducendæ, ac saluberrimis vitæ pascuis, iuxta limpidissimos, veritatis fontes, in omnibus S.R.E. conuallibus, vbi piorum fidelium cœtus inhabitat; & collibus, vbi probata Religiosorum examina degunt; & montibus, vbi, sacer Prælatorum Senatus, tanquam lucidissimũ iubar, micat, à Pastore vno electo, legitimo Christi Vicario, ac vero Petri successore, sunt pascendæ, nutriẽdæ, & custodiẽdæ; iuxta Dñi promissa: Et alias oues habeo, quæ nõ sũt ex hoc ouili & illas oportet me adducere, & fiet vnũ ouile, & vnus Pastor.

Quamobrem, Tu Eminentissime Domine, qui inter præclarissimos huius Apostolici Collegij Patres, à principio electus, & annumeratus es, ac non tantum, Mediam, Persiam, Mesopotamiam Armeniam, Syriamq; Verum nobiliorem, ac sanctiorem orbis partem Diuina dispensatione es sortitus, illam nempe sacrosanctam terque beatam promissionis terram vbi redemptionis nostræ mysteria sunt celebrata: Vbi Verbum caro factum est; natus educatus, & cum hominibus conuersatus Dei filius: Vbi pro salute mundi mortuus sepultus, & triumphans resurrexit à mortuis, & ad cælum denique gloriosus ascendit: Illam inquam Prouinciarũ om-

nium

nium Principem, decorem pulchritudinis, gaudium vniuersæ terræ; Vbi prima (vt iam dictum est) huius sacrosancti instituti fundamenta iacta fuere: Vbi linguarum omnium per Spiritum sanctum accepta gratia sacrosancti Euangelij cæpit promulgatio, sãctæ fidei propagatio, & Christianæ Religionis exaltatio. Vbi tandem, & pes pauperis Francisci, gressusque pusilli gregis Fratrum Minorum (vt propheticis vtar verbis) calcat; immo pronus adorat, reuerenter colit, humiliter seruit, vigilanter custodit, & vsque ad effusionem sanguinis, die, noctuque ab immundis infidelium feris mirabiliter defendit, vt ipse certa decem annorum experientia varijs erumnis, iniurijs, carceribusque pro his custodiendis perpessus, optime noui, atque probaui. Quæ sanè Religio, meaque paupercula mater, omni promptitudine Romano Pontifici summo Christi Vicario semper obediens, ac Sacrosanctæ sedis Apostolicæ præceptis inuiolabiliter obtemperans, statim atque Religiosis omnibus cæleste de propaganda fide intimatum agnouit edictũ, collectos ex multis Ordinis Prouincijs, doctos, probos, piosque Religiosos, Romam in Conuentu sancti Petri montis Aurei, Collegium linguarum Orientalium à Sacra Congregatione de propaganda fide dudum erectum, illicò destinauit; in quo diuina aspirante gratia, breui temporis interuallo, non tantum legere, & scribere Arabicè; verum & vernacula lingua vt cumque loqui, & Grammaticali idiomate mira promptitudine disputare didicerunt. Quinimò reconditas logico-

rum

rum, Philosophorumque Arabum voces, summo ingenij acumine penetrantes, in dies inter se, & plubicè de his disputare non timent, vt acuto idiomatis Arabũ gladio, pũgentique linguæ mucrone, de manibus eorum arrepto, in campum certaminis, cuius omnipotentibus armis signati, ad fidei agonem intrepidi tandem prodeant, ijsdemque inimicorum armis superbo, diri tyranni monstruosique gigantis Mohamed abscisso capite, trophæum Crucis Christi, nobili triumpho, suis inferant arcibus.

Propterra ego minorũ omniũ Minimus, sanctissimis eiusdẽ Sacræ Congregationis legibus obsequens, Arabicam linguam duarum mundi partium Dominam, quamuis satis arduam, ob nimiam vocum copiam, affatuque nostris perdifficilem propter stridentia, anhelantiaque eius verba ab ima gutturi sede erumpentia, publicè tamen legi, difficilioresque eorum libros Diuina præstante gratia, interpretatus sum: Inter quos, licet quantitate paruus, maximus tamen vtilisate, librum hunc Agrumia appellatum, qui de prima orationis parte, nempè Nomine, quoad Declinationem præcipuè inscribitur: quamuis & simul de Verbo secunda, & de Particula eiusdem tertia quoad inflexum, casuumque regimen luculenter tractet, latina interpræratione donare, breuique commentario in communem commodum exponere, atque exornare curaui. Tibique Eminentissime Domine tanquam Patri optimo, ac Collegij huius Visitatori, Fautori, Protectorique peruigili, immo & nostrarum Orientalium missionum Patrono,

trono, Rectori, ac Defensori strenuo, omni iure debitum, offerre, dicare, & consecrare non dubitaui. Tu autem Cardinalis Amplissime, qui pari generis nobilitate, ac virtutis præstantia ornatus es, læto, quo semper cuncta ad Dei gloriam, & fidei propagandæ incrementum peracta, excipis animo, libellum hunc quoque ad id præcipue destinatum, suscipere non dedignaberis. Ex Collegio linguarũ Orientalium Sancti Petri Montis aurei Die 26. Aprilis. 1631.

BENEVOLO
Lectori.

GRammaticam hanc breuem, quam Agrumiam, vel Gerumiam vocant Arabes, non latinitate tantum, donare, sed breui quoque Commentario in studiorum commodum illustrare volui: tum quia vsitatissima, ac familiarissima cunctis Arabum scholis, est: tum quia vt breuissima, ac elegantissima, ipsis etiam philomusis Arabicis grata, semper extitit. Quam quidem, dum vasta me tenerent Orientis spatia, viua, vt aiunt voce, à peritissimis huius idiomatis Præceptoribus, iuxta verum ipsius sensum, multoties audiui, ac assiduo studio hausi. Eamque nunc summa diligentia puram, nitidamque à quamplurimis manuscriptis codicibus extrahere, ac genuinam ipsius interpretationem à multis quoque doctissimis eius expositoribus exceptam, in lucem edere, ac publicæ vtilitati tradere, curaui. Certo sciens, omnibus tam Religiosis, quam secularibus, huius idiomatis studiosis, Orientalium Christianorum salutem, ac Mohammedanorum conuersionem sollicitantibus, non minus vtilem, quam necessariam fore. Faxit ergo Deus, vt sicut messis est multa, operarij quoque (qui nunc pauci sunt) augeantur in dies, ac multorum corda fidelium in huiusmodi studia, Dei zelo accendantur: Optatissimam namque gentium plenitudinem, quam Apostolus in sanctam Ecclesiam prædixit intraturam, diebus nostris fæliciter cæptam, ingenti omnium gaudio videremus quoq. impletam,

At quia, nec mirum, nec nouum est sæpe Typographos errare, librosque typis mandatos, mendis quamplurimis scatere, his profecto, qui varijs, & extraneis characterum generibus, diuersificantur, hoc maximè, accidere videmus Quare cum nostræ, huic nouæ Agrumiæ editioni, sæpissime ratione sensus, & rei intelligendæ, Arabici, ac latini characteres varientur, te monitum voluimus, hoc in opere breui,

non

non paucos obrepsisse errores; tum nouitate typi non dum probati, tum quia valde difficile & laboriosum est, Arabicos codices, suis notatos punctis, & apicibus, sine aliquo errore imprimere. Quocirca, si quid inter legendnm, tibi dissonum occurrerit, ad errorum vtriusque idiomatis seriem, hic infra subiectam, recurrere, ne graueris. Vale, benevole lector, & exiguo hoc mei laboris opusculo, quod linguæ Arabicæ amatoribus fructiferum precor, fruere.

INDEX CAPITVM.

INDEX.

Bassa-

De

Par-

Correctio.	Errata.	
إِثْنَانِ	أَثْنَانِ	6
المُفِيدُ	المفيدُ	6
الأَفْرَنْجِيَّة	الأفرنجية	8
& alibi ſæpe.		
دَالَّة	دَالَّة	9
نَفْسِهَا	نَفْسِهِ	9
غَيْر	غَيْرُ	9
فَعَلَ	فَعْلٌ	9
نَفْسِهَا	نَفْسِه	10
ſchola	ſcola	13
حِينَئِذٍ	حينئذ	16
الجِذْعُ	الجُذْعُ	18
سُوقٌ	سَوْقٌ	20
لَنْ	لُنْ	22
oſtenderit	oſtenderim	24
quoque	quoue	27
الرَّجُلُ	الرِّجْلُ	31

Correctio.	Errata	
فَأَمَّا	فَأَمَّا	32
هِنْدَاتٌ	هِنْدَاتٌ	33
الشَّرْحُ	الشَّرَحُ	36
جَمْعٌ	جَمَعٌ	38
المُخَاطَبَةِ	المُخَاطِبَةِ	38
cum	cim	38
كِلْتَاهُمَا	كُلْتَاهُمَا	39
جَمْعٌ	جَمَعٌ	42
بَيِّنَاتٌ	بَيْنَاتٌ	42
erit	eeit	45
BaalabaKKa	BaablaKKa	49
ثَلَاثٌ	ثُلَاثٌ	52
أَلْفٌ	أُلْفٌ	52
المَقْصُورَة	المُقْصُورَة	52
المُعْتَلُّ	المُعَتَّلُ	54
الأَفْعَالُ	الأَفْعَلُ	54

Correctio.	Errata.	
زَفْعُهَا	زَفَعَهَا	54
أَنْوَاع	أَنْوَاع	57
تَأَسَّوْا	تَأَسُّوا	62
الأَفْعَالِ	الأَفْعَلِ	66
يُضْرَبُ	يَضْرِبُ	66
المُضَارِعُ	المُضَرِعُ	68
فَادْخُلِي	فَادْخُلْ	74
تَخَاصُمُ	تَخَاصَمُ	74
لِلتَّمِيِّ	لِلتَّمِي	74
لِلنَّبِيِّ	لِلنَّبِي	75
لِلتَّرَجِّي	لِلتَّرَجِّي	75
لَأَقْتُلَنَّ	لَأَقْتُلَنَّ	76
potentia	pronomina	79
أَنَّى	أَنِّي	81

Correctio	Errata	
التَّوْكِيدُ	التَّوْكِيدُ	82
فَالطَّاهِرُ	فَالطَّهِرُ	90
ieiunatu est	ieiunādū est	93
نَحْنُ	نَحْنَ	96
جَارِيَةٌ	جَارِبَةٌ	97
كَأَنَّ	كَانَ	106
يَمْشِي	يَمْشِي	110
ظَلَّ	ظِلَّ	111
زَيْدٌ	زَيْدٌ	111 & 144
falsum est	factum est	112
ꝑseuerabimꝰ	ꝑseueramꝰ	115
sed	&	119
عَلَى	عَلَّى	120
أَبَوَاهُمَا	أَبُوهُمَا	137
Dorcadis	Doreadis	145
Deriuatur	Deriuat	145
hic, & alibi sæpe		
أَصْمَتَ	أَصْمُتْ	146

Correctio	Errata	
temporis	textus	204
أُكَلِّمُكَ	أَكُلِّمُكَ	205
Quis	Quid	208
صُمْتُ	صَمَتُّ	208
جَلَسْتُ	جُلَسْتُ	211
عَبْدُ ٱللّٰهِ	عُبُدْ ٱللّٰهِ	215
جُبْتُ	جَبْتُ	218
corruentem	currentē	220
ٱلْبَغْلِ	ٱلْبُغْلُ	222
ٱلتَّمْرِ	ٱلتَّمِ	223
غُلَامًا	غُلَامًا	224
طَائِبَتْ	طُائِبَتْ	227
طَيِّبَةٌ	طُيِّبَةٌ	227
مُدَوَّانٍ	مُدْوَانٍ	228
خَرْجَ	خَرَجَ	232

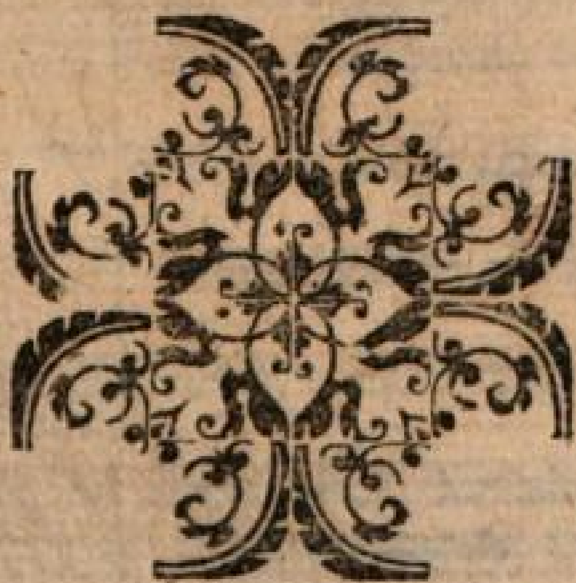
Correctio	Errata	
ٱلْمَعْرِقُ	ٱلْمُعَرَّقُ	151 & 150
ٱلْمَقْصُودَةُ	ٱلْمُقَصْوُدَةُ	152
هُوَ ٱسْمٌ	هُوَأَسْمٌ	155
يَتَوَسَّطُ	يَدْوَسَّطُ	157
cæterorum	cæterum	164
ٱلسَّمَكَةُ	ٱلسَّمُكَةُ	164
أَكْرَمْتُهُ	أَكَرَّمْتُهُ	165
يَخْرُجُ	يَخْرَجُ	168
ٱلْبَدَلُ	ٱلْبُدُلُ	177
أَشْيَاءِ	أَشْيَاءِ	182
عَلَيْهِ	عَلَبْهِ	183
manifestū,& sub ꝑnom.		188
ٱلْهِنْدِيِّينَ	ٱلْهِنْدِيِّنَ	190
يَجِيءُ	يَجِيءُ	197
لِمَنِّى	لِمَنِّى	203

Correctio	Errata	
العوامل	العومل	232
غير	عير	233
المخرج	المحرج	234
نضمه	نصمه	235
extractum	exactum	236
حمارا	جمارا	237
حكم	جكم	237
introductione,	intoduct.	237
رجلا	رجل	244
رجلى	رجل	244
حاضر	جاضر	245
præsens	præ-	246
يبدى	يندى	249
غير	عير	250
أرض	أرص	252
غلام	علام	253

Correctio	Errata	
أمنا	أمنا	258
تعال	تعل	262
المفعول	المفعول	264
جبنا	جبنا	265
effectus	affectus	271. *bis*
p̄determinast.	p̄destinast.	273
Post, sequens chafdatum, *deest* iterum chafdatũ		276
Et post, quod chafdatur *deest vox* per		276
لقيته	لقيته	278
بلد	بلد	279
مدمد	مدمد	279
الفقه	الفقه	282
amittunt	admittunt	282
سي	سي	284
جلست	جلست	284
Expositionib.	Expositor.	286

PRIMAE PARTIS
CONTEXTVS
ARABVM GRAMMATICES.

Qui de Nominis declinatione præcipuè inſcribitur, Agrumia nuncupatus, cum Verſione Latina, ac breui Commentario Adm. R P. Fr. Thomæ Obicini Theologi Minoritæ, ex oppido Nonij diœceſis Nouariæ, olim Ieroſolymorum Guardiani, ac totius Orientis Apoſtolici Commiſſarij; nunc verò de mandato Sacræ Congregationis Fidei Propagandę, in Conuentu S. Petri Montis Aurei, Linguarum Orientalium Magiſtri.

De Oratione.

Quid sit, & quot partes eius.

المتن Arabicus Textus العربي

الكلام هو اللفظ المركب المفيد بالوضع.

الترجمة Latina interpretatio. الافرنجية

Oratio est quædam vox composita, vtilis per impositionem.

الشرح Thomea expositio. التوماوي

HAEC Orationis definitio, genere, differentijsque constans, & si in huius libri exordio, Tyronibus fortasse difficilis appareat: plana tamen fiet, si, quæ in eius expositione traduntur, diligenter obseruarint. Eruditi enim Arabes, communiter suarum orationum vocibus duplicem sensum assignant, Vulgarem, scilicet, quem لغوي dicũt, & Doctrinalem, seu accommodatum ad doctrinæ vsum, quem اصطلاحي appellant. Iuxta primum igitur, quicquid inter loquendum venit, siue nomen illud sit, siue verbum, siue particula, aut vna tantum litera prolata, dicitur الكلام. Sed iuxta secundum id tantum est, quod Auctor in Textu, præfatus est.

Hæc autem vox, communiter a ſuo genere deriuari putatur, nempe à كَلْمٌ vulnere, quaſi audientium animis incuſſa, inſtar vulneris, ſuæ ſignificationis cicatricem, in mente relinquat impreſſam: Et ipſum كَلِمٌ multoties pro oratione imperfecta vſurpatur, vt hæc إِنْ قَامَ زَيْدٌ ſi ſteterit Zæidus. Sicut اَلْكَلَامُ pro perfecta, vt قَامَ زَيْدٌ ſtetit Zæidus, vel زَيْدٌ قَائِمٌ Zæidus eſt ſtans, communi ſententia acceptum.

Dictio vero ſimplex, eſt اَلْكَلِمَةُ, vel اَلْكِلْمَةُ, vel اَلْكَلْمَةُ triplicis quidem formæ, quarum prima elegantior, vſitatiorq. eſt, cuius ةُ ſingularitatis, ſiue rei vnius eſt ſignum: eiuſque plurale integrum, eſt اَلْكَلِمَاتُ Verba, ſeu Dictiones.

Porro اَللَّفْظُ ſi accipiatur فِي اللُّغَةِ ſcilicet vernacula lingua in primo ſenſu, fari, proferre, & proijcere ſignificat: vt iuxta illud vulgare adagium,

أَكَلْتُ اَلتَّمْرَةَ وَلَفَظْتُ اَلنَّوَاةَ أَيْ رَمَيْتُهَا Comedi fructum, & protuli nucleum, ideſt, proieci eum. Sed ſi فِي الْإِصْطِلَاحِ nimirum in ſenſu ad doctrinam accommodato, intelligatur, vocem ex aliquibus Alphabeti literis collectam adſignificat, vtpote hæc vox زَيْدٌ Zæidus,

nomen proprium viri, ex ز, & ى, & د integrata, quo quidem ſenſu, in præſenti accipitur, vox ſeu locutio interpretatur, ac genus conſtituitur, vel loco generis in oratione habetur.

Præterea, per ipſam quoque quatuor اَلدَّوَالُّ nempè ſignificantia, eiſque ſimilia, ab oratione ſegregantur, tanquam non vocalia, vt اَلْخُطُوطُ vel اَلْكِتَابَةُ dictiones ſcriptæ. & اَلْعُقُودُ ideſt, locutiones per manuum nodos expreſſæ: eſt modus loquendi negotiatorum Mecchæ. & اَلْإِشَارَةُ ideſt, ſignum, atque nutus: & اَلنَّصْبُ ideſt, ſtatua, imago, quæ quidem ſignificant, ſed quia non لَفْظًا vocaliter, ideo ab oratione excidunt.

اَلْمُرَكَّبُ iuxta ſenſum doctrinalem, id quod, vel ex duobus nominibus, vel ex verbo, & nomine compoſitum eſt, vt زَيْدٌ قَائِمٌ Zæidus eſt ſtans, diciturque apud Arabes جُمْلَةٌ اِسْمِيَّةٌ ideſt ſumma, ſeu complexum nominale, quia per nomen incipit. & جَاءَ زَيْدٌ venit Zæidus, جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ verbale appellatur, quia per verbum oratio ſumit exordium. Per hanc differentiam, primam particulæ ſimplices, vt عَلَى ſuper, & مِنْ ex: & incomple-

 xa

xa omnia, vt زَيْدٌ Zæidus, & جَاءَ venit: & numeri, vt وَاحِدٌ vnus, اِثْنَانِ duo, &c. ab oratione omninò excluduntur, quia composita non sunt, ad sensum dictum.

اَلْمُفِيدُ sensiflua, nam iuxta præfatum intellectum, vtilis ea dicitur oratio apud Arabes, quæ, prolata dum fuerit, tam perfectum de se audientis animo ingerit sensum, vt proinde silentio facto, non sinat eum vltra de se quærere: vt زَيْدٌ قَائِمٌ Zæidus est stans, vel stat. Et per hanc secundam differentiam, composita quædam inutilia ab oratione similiter excluduntur, videlicet, Complexum relatiuum, vt عَبْدُ اللّٰهِ Seruus Dei, nomen proprium: & غُلَامُ زَيْدٍ seruus Zæidi.

Secundò mixtum, vt بَعْلَبَكّ Ciuitas Syriæ, a بَعْل Idolo, & بَكّ pertimescente, seu Monaco dicta.

Tertiò colligatum, vt اَلْحَيَوَانُ النَّاطِقُ Animal rationale.

Quartò imperfectum, vt إِنْ قَامَ زَيْدٌ si surrexerit Zæidus.

Quintò adunatum, vt خَمْسَةَ عَشَرَ quindecim.

Sextò

Sextò notum ex se, vt السماء فوقنا Cælum supra nos est.

Et his similia quæ complexa quidem sunt: sed quia adhæsione, seu connexione carent, & inutilia dicuntur, & orationem minime constituuut, quæ in sola adhæsione vnius ad alterum, vt زيد عاقل Zæidus est intelligens: vel verbi ad nomen, vt قام زيد surrexit Zæidus: consistit, & à qua hanc suam trahit vtilitatem, ac perfectionem.

بالوضع per impositionem, iuxta sensum dictum, explicant expositores بالقصد idest per intentionem: quia non solum primi liuguæ Arabicæ Institutóres, qui vocibus vim, modumque significandi imposuerunt, hoc cum intentione faciebant, nempè vt res signatas per vocum signa, intentas colloquentium animis exhiberent: verum qui hodie loquuntur, nisi suis prolatis vocibus, eas res significandi intentio accesserit, quas significare illis impositum est, vana profectò, & prorsus inutilis audienti talis oratio foret.

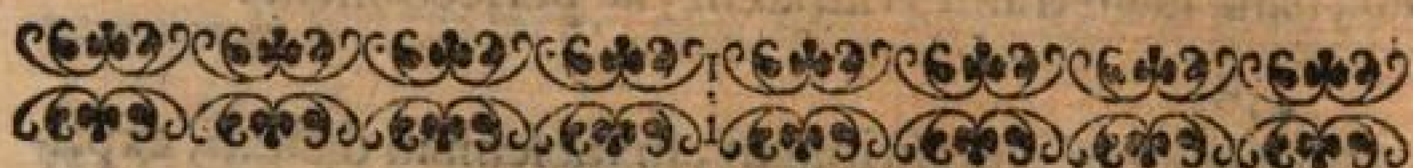
Propterea per hanc vltimam differeutiam, tam dormientium ebriorumque, quàm auium quorundam locutiones ab oratione excluduntur, quia præter intentionem fiunt.

Item voces vanæ, quæ المهملات dicuntur, vt ديز & بقز quæ, sicut apud nos buf, & baf, nihil significant, quia nulla sibi impositio facta est.

Similiter voces naturales, vt gemitus infirmorum, infantium vagitus, & latratus canum, quia non per impositio-

sitionem, & libitum imponentis, sed naturaliter tantum significant.

His igitur terminis declaratis, remanet & ipsum definitum, nempe oratio quid sit ad plenum explicata, nimirum quatuor enumeratas perfectæ orationis partes habere, vt hæc oratio زَيْدٌ قَائِمٌ Zæidus est stans, est vox quædam composita, sensiflua per impositionem, ad intellectum iam dictum. Hæc de orationis definitione.

المَتْنُ العَرَبِيُّ Arabicus Textus.

وَأَقْسَامُهُ ثَلَاثَةٌ اِسْمٌ وَفِعْلٌ وَحَرْفٌ جَاءَ لِمَعْنًى ۞

اَلتَّرْجَمَةُ الإِفْرِنْجِيَّةُ Latina interpretatio.

Et partes eius sunt tres, Nomen, & Verbum, & particula consignificatiua.

اَلشَّرْحُ التُّومَاوِيُّ Thomea expositio.

DEfinita oratione, quot sint eius partes, breui diuisione perstringit, dum ait, Partes eius tres sunt: Nomen, sub quo pronomen: & Verbum, sub quo Participium: & particula consignificatiua, sub qua Præpositionem, Coniunctionem, Interiectionem aliquam, & Aduer-

bium nonnullum, tanquam membra sub eis comprahensa, intelligit.

Porrò إِسْمٌ nomen est, vt زَيْدٌ Zaidus, رَجُلٌ vir, & فَرَسٌ equus. Quod quidem communiter sic definitur. الاِسْمُ هُوَ كَلِمَةٌ دَالَّةٌ عَلَى مَعْنًى فِي نَفْسِهِ غَيْرَ مُقْتَرِنٍ بِأَحَدِ الأَزْمِنَةِ الثَّلَاثَةِ Nomen est dictio indicans significatum per se, non iunctum cum aliquo trium temporum: idest, significat rem nominatam ex se, non cum alio, sicut particula: nec cum tempore aliquo ex tribus, scilicet, præterito, præsenti, & futnro, sicut verbum.

At Pronomen, quod duplici appellatur vocabulo, scilicet, مُضْمَرٌ occultũ, quod videlicet proprio occultato nomine, pro eo in oratione substituitur, vt أَنَا ego, أَنْتَ tu, هُوَ ipse, ذَلِكَ ille, &c. Et مُبْهَمٌ incertum, seu indeterminatum, quia cuique tribui, aut applicari potest, vt هٰذَا hic, هٰذِهِ hæc, & hoc, هٰؤُلَاءِ hi, & hæ, &c.

فِعْلٌ cum Kesra quidem Verbum dicitur, sed cum fatha فَعْلٌ est operatio, cuius partes sunt tres, scilicet, مَاضٍ præteritum, vt, ضَرَبَ verberauit, &

præ-

مُضارِعٌ præſens, & futurum, vt يَضْرِبُ verberat, ſiue verberabit, & أَمْرٌ Imperatiuum, vt إِضْرِبْ verbera: cuius quidem definitio talis eſt.

أَلْفِعْلُ هُوَ كَلِمَةٌ دَالَّةٌ عَلَى مَعْنًى فِي نَفْسِهِ مُقْتَرِنٍ بِأَحَدِ الْأَزْمِنَةِ الثَّلَاثَةِ Verbum eſt dictio indicans ſignificatum per ſe, iunctum cum aliquo trium temporum, cuius exempla ſupra patent.

At Participium, vel eſt iuxta formam فَاعِلٌ actiuæ ſignificationis, vt عَالِمٌ ſciens, vel مَفْعُولٌ paſſiuæ, vt مَعْلُومٌ ſcitum, vel فَعِيلٌ ſiue فَعُولٌ vtriuſque ſimul, vt شَهِيرٌ notus, صَبُورٌ patiens, aut actiuæ tantum, ſed excellentiæ iuxta فَعَّالٌ vt صَنَّامٌ ſculptor excellens.

حَرْفٌ litera, quam libuit particulam interpretari, nam illa apud Arabes diuiditur in literam الْهِجَاءِ combinationis, ſeu alphabeti, quæ eſt tantum integralis pars dictionis, vt ا, & ب vſque ad ى: & in literam الْمَعْنَى ſignificationis, quæ eſt dictio ex ijs integrata, vt مِنْ ex,

&

& إِلَى ad, quandoque litera simplex, vt كَ sicut, & وَ per: quæ propterea ad distinctionem alterius dicta est consignificatiua, quia etsi nihil ex se significet, alteri tamen dictioni iuncta consignificat, vt مِنَ ٱلْبَيْتِ ex domo, & كَٱلْأَسَدِ sicut leo, &c. Et hæc est, quæ tertiam orationis partem constituit, & quatuor reliquas sub se continet, vt supra dictum est. Quæ sic etiam definitur.

اَلْحَرْفُ هُوَ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنًى فِي غَيْرِهِ Litera, seu particula est id quod significat significatum cum alio.

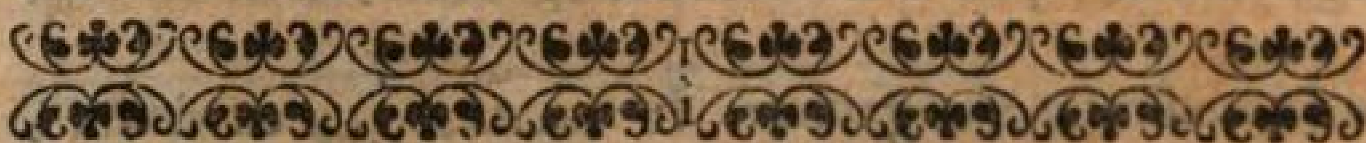
At Præpositio est, vt مِنْ ex, إِلَى ad, عَنْ de, عَلَى super, فِي in, &c.

Coniunctio verò, vt وَ, & فَ idem, ثُمَّ item, حَتَّى vt, أَوْ aut, إِمَّا vel, بَلْ immo, &c.

Interiectio quoque, vt يَا ò, & وَيْ papæ, & صَهْ st, idest, tace: admirarionis, وَيْلٌ veh, & نِعْمَ euge, &c. sub Nomine continentur.

Aduerbium tandem, vt إِنَّ sanè, & أَنَّ quod, vtique, إِذَنْ age, siue إِذًا bene, & كَأَنَّ quasi, & simul,

مَعًا simul, &c. Hæc de tribus, siue de octo orationum partibus innuimus.

المَتْن Arabicus textus. العَرَبِي

فَالاِسْمُ يُعْرَفُ بِالخَفْضِ وَالتَّنْوِينِ وَدُخُولِ الأَلِفِ وَاللَّامِ

التَّرْجَمَة Latina interpretatio. الافرنجية

Nomen autem cognoſcitur per caſum chaphdæ, & nunnationem, & præfixionem articuli ال.

الشَّرْح Thomea expoſitio. التُّومَاوِي

NOmen, inquam, ſupra diuiſum, cognoſcitur diſtinctum à verbo, & particula per tria, per caſum tertium, nempè chafdam, & per tanuin, ideſt, nunnationem, & ingreſſum articuli ال. Ordo iſte præpoſterus eſt. Nomen enim cognoſcitur primò per articulum ال, ſibi præfixum, vt الكِتَابُ liber, vulgò, il libro.

Secundò, vbi articulus deeſt, per tanuin, vt كِتَابٌ liber.

Tertiò

Tertiò vbi articulus non eſt, neque tanuin, per chafdham, ſeu giarrum, quod idem eſt, dignoſcitur, vt كِتَابُ زَيْدٍ liber Zæidi, vbi كِتَابُ neque articulum habet, neque tanuin, tamen regit giarrum, ſiue genitiuum, ideo cognoſcitur eſſe nomen.

الْخَفْضُ De huius appellatione ſigni, ſeu caſus inſignis olim fuit apud Arabes controuerſia. Scola namque Cufenſium perpetuò chafdham, ideſt, depreſſionem appellandum cenſuit, quaſi ſe à ſtatu aliorum deprimat caſuum.

At Baſſarenſium الْجَرّ ideſt, Contractionem, quaſi contrahat nomen (quia illud à tergo inſequitur) de ſtatu agentis, & patientis ad reliquos, vt nomen زَيْدٌ in his orationibus قَامَ زَيْدٌ ſurrexit Zæidus, & رَأَيْتُ زَيْدًا de ſtatu nominatiui, & accuſatiui trahitur ad reliquos, per giarram, cuius ſignum eſt Keſra, vt مَرَرْتُ بِزَيْدٍ appropinquaui Zæido. Et hæc poſitio tanquam probabilior communiter accepta fuit.

Duæ autem præfatæ ſcholæ in duabus fuere ciuitatibus, haud multum à Babylone diſtantibus, quarum vna adhuc ſupereſt, ſcilicet, Baſſara: altera verò, nempe Cufa, diruta iacet: in his publica erant gymnaſia, quorum magiſtri in plerìſque diffidebant, vt in hoc patet.

At giarram, ſeu chafdham triplici modo fieri cõtingit vel per literam ب vt مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. vel per reſpectum vt غُلَامُ زَيْدٍ ſeruus Zæidi: vel per conſecutionem, vt

appro-

مررت بزيد العاقل appropinquaui Zæido ſapienti.

Quæ tria in vnico noto reſtringuntur exemplo, videlicet,

بسم الله الرحمن الرحيم.

التنوين Nunnatio hæc in fine dictionis aduenit, ſignum nominis eſt, & definitur ſic.

التنوين نون ساكنة زائدة لغير توكيد تلحق الاسم في آخره تثبت لفظا وتسقط خطا ووقفا ideſt, Tanuin eſt nun quieſcens, redundans abſque roboratione, conſequens nomen in fine eius, permanens in prolatione, & cadens in ſcriptura & pauſa.

Dicitur nun quieſcens, quia non habet motiones in fine, dicis enim زيدٌ Zæidon, non زيدن Zæidona.

Dicitur redundans in nomine, cui aduenit, quia abundat ſuper literas eius neceſſarias.

Dicitur abſque roboratione, quia nunquam dictionem fortificat, ſicut ن roborationis.

Dicitur conſequens nomen in fine, non verbum neque ـن literam ـن.

Dicitur conſtans in prolatione, non in ſcriptura, quia ـن vt nun quidem profertur, ſed non ad modum nun ſcribitur: & in pauſa tandem, ideſt, in fine ſententiæ, ſilet. Eius ſpecies quatuor ſunt.

Prima dicitur تنوين التمكين Tanuin declinationis, quia in declinatione nominis, per omnes caſus commutabilis

bilis adhibetur, vt زَيْدٌ & زَيْدًا & زَيْدٍ.

Secunda dicitur تَنْوِينُ ٱلتَّنْكِيرِ Tanuin generalitatis, quia in quibusdam vsurpatur nominibus indeclinabilibus, ad ponendam differentiam inter notum, & ignotum speciale & generale, vt سِيبَوَيْهِ sine tanuin, quendam Grammaticorum eruditissimum, omnibus Arabibus notum, significat: cum tanuin سِيبَوَيْهٍ indeterminatè significat quemlibet, qui hoc vocetur nomine, quis autem ille sit non exprimitur. Similiter صَهْ sine tanuin significat, tace, ab hac locutione præsenti: sed cum tanuin صَهٍ significat, tace, à quacunque locutione indifferenter.

Tertia تَنْوِينُ ٱلْمُقَابَلَةِ Tanuin contrapositionis, quia in plurali sano fœminino ponitur, vt مُؤْمِنَاتٌ & contraponi ن pluralis masculini sani, dicitur, vt مُؤْمِنِينَ fideles.

Quarta تَنْوِينُ ٱلْعِوَضِ Tanuin vicis, seu compensationis: quia quandoq. vice literæ euenit, vt pro جَوَارِي dicitur جَوَارٍ ancillæ, & pro قَاضِي dicitur قَاضٍ iudex, vbi vice ي, tanuin ponitur: quandoque vice nominis

minis, vt كُلّ quod est ac si dicatur كُلّ إِنْسَان omnis homo, & بَعْض ac بَعْض إِنْسَان aliquis homo: vbi ـٍ pro integro nomine stat. Et quandoque vice coniuncti contingit, vt حِينَئِذٍ hæc dictio ex حِين tempus, & إِذًا quando, composita est, & videretur sensum imperfectum edere, scilicet, tempore quando, nisi tanuin illum suppleuisset, videlicet, كَانَ كَذَا fuit sic: pro hoc ergo coniuncto stat tanuin: ita يَوْمَئِذٍ pro يَوْمَ إِذَا كَانَ كَذَا die quando fuit sic: ideo tanuin vice coniuncti nuncupatur.

A quibusdam quinta species, quæ تَنْوِينُ ٱلتَّرَنُّمِ Tanuin cantilenæ vocatur, hìc additur: sed quia nec nomini, nec verbo, nec particulæ appropiatur, immò tantum poesi, & ad protrahendam cantilenæ pausam adhibetur, meritò à Grammaticis multis prætermittitur.

دُخُول Tertium denique nominis signum, in ordine ingressio articuli ال, qui quidem ad eius principium affigitur, vt ex رَجُلٍ & فَرَسٍ per articuli accessum fit, اَلرَّجُلُ talis vir, اَلْفَرَسُ talis equus: & quia huiusmodi articulus ad varia notificanda, atque discernenda trahi-

trahitur, ideo à Grammaticis quandoq. لتعريف الجنس

p notificatione generis ponitur; vt الهجين خير من الجمل

Dromedarius est melior Camelo, idest, hoc genus Cameli, præstantius est genere hoc.

Quandoque لتعريف العهد pro notificatione præmissi, seu condicti, vt ex auctoritate habetur,

أرسلنا إلى فرعون رسولا فعصى فرعون الرسول

Misimus ad Pharaonem legatum, repugnauit Pharao ipsi legato. Nam ال legati in secundo loco, est pro notificatione legati præmissi in primo.

Quandoque verò زائدة لازمة est redundans inseparabilis, vt ال ipsius الذى qui quidem redundare dicitur, quia principale esse illius est, ذى qui & inseparabilis dicitur, quia eo nunquam priuatur: ita الذين & التى &c.

Quandoque etiam زائدة غير لازمة redundans separabilis, vt بنات الأوبر filiæ Tuberis, & بنات أوبر sine articulo.

Quandoque للمح الصفة pro assimilatione denomina-

 tionis,

tionis, vt عَبَّاسٌ Tetricus, abſque ال dicitur de leone, ſed cum eo اَلْعَبَّاسُ applicatur homini: & ſimiliter اَلضَّحَّاكُ ridens de homine dicitur per proprietatem, & de gladio vibrante, quaſi ſplendens rideat, per ſimilitudinem.

Quandoque tandem لِلْغَلَبَةِ antonomaſiam facit, vt اَلْمَدِينَةُ Ciuitas pro patria Pſeudoprophetæ, اَلْكِتَابُ liber, pro Alchorano, & اَلنَّبِى Propheta, per antonomaſiam, & excellentiam quamdam (quamuis falsò) intelligunt Arabes Mohamedem.

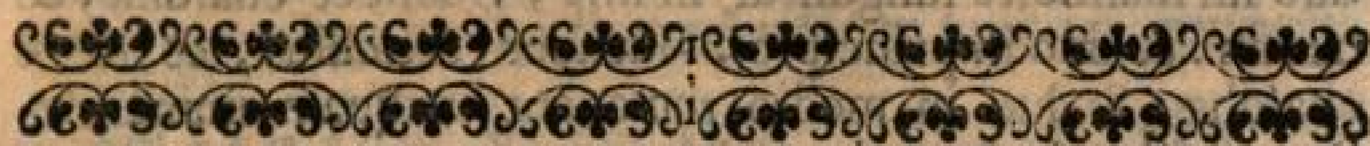
Aliquando etiam præponitur verbo, & ſignificat اَلَّذِى qui, quæ, quod, vt اَلْحِمَارُ اَلْيُجَدَّعُ Aſinus, qui auribus eſt truncus.

Duo alia nomini attribuuntur ſigna, ſeu proprietates à Grammaticis, quæ hic ommiſſa ſunt.

Prima dicitur اَلْإِسْنَادُ اِلَيْهِ adhæſio ad ipſum, quia nomen in oratione non ſolum eſt appoſitum, & de alio dicitur, vt verbum, verum & ſuppoſitum de quo aliud enunciatur, quod ſibi ſoli conuenit.

Secunda dicitur اَلْإِضَافَةُ ideſt, connexio reſpectiua duorum nominum, quod alij regimen vocant, vt liber

كِتَابُ زَيْدٍ liber Zæidi: regi namque in genitiuo, non nisi nomini conuenit. His igitur signis à cæteris nomen dignoscitur.

اَلْمَتْنُ Arabicus Textus. اَلْعَرَبِيُّ

وَحُرُوفُ ٱلْخَفْضِ وَهِيَ مِنْ وَإِلَى وَعَنْ وَعَلَى وَفِي وَرُبَّ وَٱلْبَاءُ وَٱلْكَافُ وَٱللَّامُ وَحُرُوفُ ٱلْقَسَمِ وَهِيَ ٱلْوَاوُ وَٱلْبَاءُ وَٱلتَّاءُ ۞

اَلتَّرْجَمَةُ Latina interpretatio. الافرنجية

Et literæ Chafdæ, sunt, à, ab, ex: & ad, vsque: & de, ex; & super, iuxta: & in, de: fortassis, vix: & per, in: & sicut, instar: & ad; Ac literæ iuramenti quæ sunt و ب ت per.

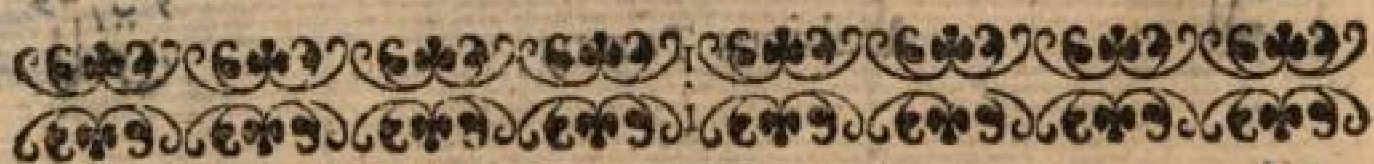
اَلشَّرْحُ Thomea expositio. اَلتُّومَاوِي

Chasdha, seu giarrum, duo habet: proprium signum, quod Kesra vocatur, & literas consignificatiuas, quæ sunt præpositiones suprapositæ:

De primo satis iam dictum est.

De secundo in libro particularum, qui العوامل inscribitur, diffusè in fine huius operis tractabitur: ideoque ne eadem bis repetamus, hìc dimittimus.

Veruntamen obseruandum, quòd inter nominis signa , duo illi manifestè iunguntur in fine, videlicet chasdha, & tanuin: & duo in principio, videlicet, articulus, & literæ chasdhæ: & duo in medio remanent tanquam immanifesta, vt subijci, & regi.

أَلْمَتْن Arabicus textus. ٱلْعَرَبِي

وَٱلْفِعْلُ يُعْرَفُ بِقَدْ وَٱلسِّينِ وَسَوْفَ وَتَا ٱلتَّأْنِيثِ ٱلسَّاكِنَةِ ۞

أَلتَّرْجَمَة Latina interpretatio. ٱلْإِفْرَنْجِيَّة

Et Verbum cognoscitur per, iam, interdum; & س in posterum, deinde: & sausa, futurum est; & ت fęminini quiescentem.

أَلشَّرْح Thomea expositio. ٱلتُّومَاوِي

Verbum quoque sua habet signa, quibus à nomine, & litera discernitur: quorum primum est قد iam, quod tam præterito, quàm præsenti conuenit.

Cum

Cum præterito vel certitudinem indicat, vt قَدْ قَامَ زَيْدٌ iam ſurrexit *Zæidus*. Vel proximitatem ad præſens, vt قَدْ قَامَتِ ٱلصَّلَاةُ dudum conſtitit oratio, ideſt, iam adeſt tempus orandi.

Cum præſenti verò vel certitudinem ſimiliter ſignificat, vt قَدْ يَعْلَمُ ٱللهُ iam ſcit Deus. Vel raritatem, vt قَدْ يَجُودُ ٱلْبَخِيلُ aliquando bonus euadit auarus.

Reperitur etiam قَدْ nominis, quod ſufficientiam in quantitate, ſeu tantum, ſignificat, nominique inſeruit.

Litera س ſecundum verbi ſignum, cadit ſuper præſens, illudque futurum reddit, ac rei quæ præſtolatur aduentum, cito fore demonſtrat, vt سَيَأْتِي زَيْدٌ citò veniet Zæidus.

Dictio سَوْفَ tertium verbi ſignum, præſenti addita, futurum facit, ac expectatæ rei tarditatem indicat, vt سَوْفَ يَجِي زَيْدٌ ſerò, ſiue poſt multum temporis, veniet Zæidus. Hæc enim differentia eſt inter سَوْفَ & س, quod illa citius actionem, quàm iſta, ſignat affuturam.

At ت fæminini quieſcens in ordine, quartum verbi ſignum eſt: nam ad finem tertiæ præteriti addita, è maſculino fæmininum reddit, verbique ſignum exiſtit, vt قَامَتْ هِنْدٌ ſurrexit Henda: & quamuis ipſa ت in nomi-

nibus reperiatur, nihilominus quia quiescens non est, hic vt peculiare verbi signum effertur.

Alij autem Grammatici tanquam verbi signa addunt & ل principij, vt لَيَنْصُرُ زَيْدٌ verè adiuuat Zæidus: & literas giezmantes, vt لَنْ يَنْصُرَ عَمْرٌو nequaquam adiuuabit Amrus, &c. Et signa pronominum affixa in casu nominatiuo, vt تُ in نَصَرْتُ adiuui, & نَا in نَصَرْنَا adiuuimus, &. وا in نَصَرُوا adiuuerunt. Quæ hìc breuitatis gratia, tanquam non adeo necessaria ommittuntur ab auctore.

Arabicus

المتن Arabicus Textus العربي

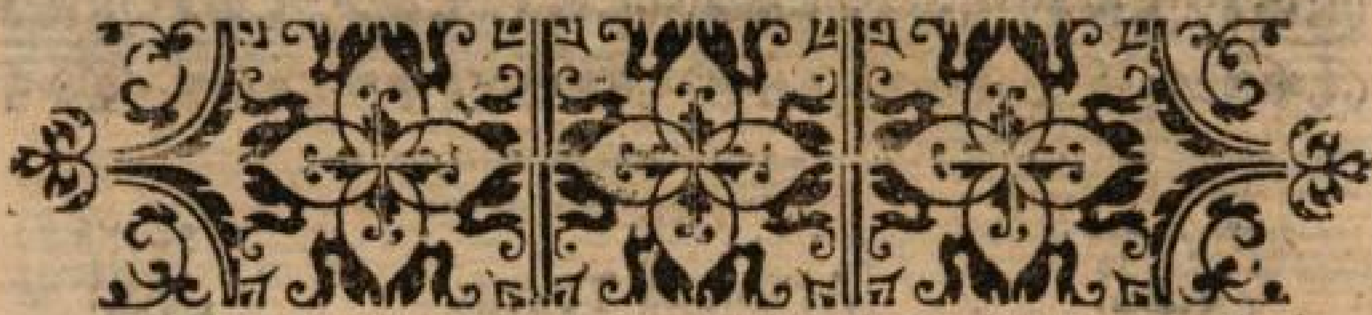
والحرف ما لا يصلح معه دليل الاسم ولا دليل الفعل ۞

الترجمة Latina interpretatio. الافرنجية

Et particula ea est cum qua non conuenit signum nominis, neque signum verbi.

الشرح Thomea expositio. التوماوي

Tertia orationis pars, quæ litera seu particula dicitur, illa vtique est, quæ nullum ex signis nominis, aut verbi admittit: nam sine ipsis & à nomine, & à verbo distincta dignoscitur. Propterea signis non indiget, sicut quidam affert exemplum de literis ج خ ح quarum prima notulæ signum infra coexigit peculiare, vt ab alijs duabus secernatur. Secunda supra: sed vltima nec sub, vel supra, signo vel signis indiget vnquam. Sic nomen, & verbum sua signa requirunt, sed litera nequaquam.

۞ بَابُ ٱلْإِعْرَابِ وَأَقْسَامِهِ ۞

Caput Declinationis, & partium eius.

ٱلْمَتْنُ Arabicus Textus. ٱلْعَرَبِيُّ

ٱلْإِعْرَابُ تَغْيِيرُ أَوَاخِرِ ٱلْكَلِمِ لِٱخْتِلَافِ ٱلْعَوَامِلِ ٱلدَّاخِلَةِ عَلَيْهَا لَفْظًا أَوْ تَقْدِيرًا ۞

ٱلتَّرْجَمَةُ Latina Interpretatio. ٱلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Declinatio eſt variatio finium dictionum, propter diuerſitatem Agentium accedentium ad illas, vocaliter, aut potentialiter.

ٱلشَّرْحُ Thomea Expoſitio. ٱلتُّومَاوِيُّ

Poſteaquam in ſuperioribus, quid oratio, quot eius partes, quæuè ſigna illarum ſint oſtenderim, in ſequentibus, quid ſit declinatio, quot eius partes, quæuè ſigna

signa habeant, manifestat. Nam liber iste non aliud, quàm rectam nominis ac verbi Modharei declinandi rationem praestat. Quamobrem ab ipsius definitione facit exordium.

Ait enim الاعراب vox inquam ista, iuxta sensum vulgarem, pro ostendere, ac manifestare ponitur: & iuxta doctrinalem, pro eo, quod in textu dictum est.

Verum enimuerò, si cum fatha super hamza, vtpote الأَعْرَابُ scribatur, habitatores deserti, videlicet Arabes, TurKmanos, ac Curdos significat.

Si autem cum Kesra sub eodem scilicet الإِعْرَابُ finium dictionum mutationem, quam declinationem appellamus, demonstrat.

Hæc autem mutatio, seu declinatio, secundum diuersitatem agentium eis aduenientium, quæ casus regentia nos vocamus, omninò distribuitur. Et cum agentia potissimum sint particulæ, aut verba, vel nomina, dictionibus declinabilibus iuncta, quandoque expressa in oratione, quandoque intellecta, seu consignificata inueniuntur.

Prius enim hæ dictiones, verbi gratia زَيْدٌ & يَضْرِبُ sunt nudæ, & omni casu destitutæ.

Deinde, si vni earum in oratione adieceris vel جَاءَ vel رَأَيْتُ vel بِ statim aut eleuatur in casu nominatiuo, vt جَاءَ زَيْدٌ venit Zæidus, aut statuitur in accusatiuo, vt رَأَيْتُ زَيْدًا vidi Zæidum. Aut contrahitur ad alios

casus

casus, vt مررت بزيد appropinquaui Zæido, vel, abij è vicino Zæidi.

Si verò alteri, nempe يضرب addideris, verbi gratia, لن, vel لم statim à يضرب nominatiuo, fit لن يضرب accusatiui casus, & inde لم يضرب quietis, quæ giazma, & quartus casus dicitur.

Hæc ergo iam dicta, nempe جاء & رايت, & ب & لن & لم &c. agentia in oratione expressa vocantur: quæ dictiones de indeterminato statu, ad statum nominatiui agentis, vel accusatiui patientis, vel aliorum obliquorum casuum determinant.

Agentia verò intellecta, seu in oratione minimè expressa, sunt الابتداء principium, vel subiectum, vt زيد in hac oratione زيد فاضل Zæidus est præstans: & التجرد idest, denudatio, quæ verbo, cæteris agentibus, expoliato accidit, vt يضرب زيد verberat Zæidus. Hæc siquidem duo, absque agente expresso, immo ex propria significatione tantum, casum nominatiuum perpetuo adsciscunt.

Patet igitur, quomodo declinatio tam per agentia expressa, quàm intellecta, sit finium dictionum, variatio.

Hæc denique variatio duobus, inquit, modis contingit, videlicet لفظا vocaliter, seu actualiter, vel تقديرا

scili-

ſcilicet potentialiter, ſeu virtualiter.

Primo modo vel in nomine ſano, vel in verbo modhareo ſano tantum euenit (ſanum enim vtrumque voco, cum ex ا و ى nullam ſuo fini admiſerit literam) In nomine, inquam, ſano, vt زَيْدٌ Zæidus, زَيْدًا Zæidum; زَيْدٍ Zæidi, vel Zæido. In verbo verò, vt يَضْرِبُ verberat, & لَنْ يَضْرِبَ nō verberabit, & لَمْ يَضْرِبْ non verberauit: exiſtente vbique harum dictionum fine actualiter variato.

Secundo verò modo, ſcilicet potentialiter, vel in nomine infirmo, vel in verbo pariter non ſano occurrit: cuius quidem infirmitatis defectus per vnam ex dictis ا و ى literis, finem vtriuſque tenentem, contrahitur.

Primo in nomine, vbi eſt ى poſt poſt fatham quieſcens, quæ aliph breuis dicitur, licet ſub figura ى ſcribatur, vt جَاءَ ٱلْفَتَى venit puer, رَأَيْتُ ٱلْفَتَى vidi puerum, & مَرَرْتُ بِٱلْفَتَى appropinquaui puero.

In eodem quoue vbi eſt و de eo non afferunt exempla; quia quieſcens non eſt poſt dhammam, vt patet de دَلْوٌ دَلْوًا & دَلْوٍ variabilium, more currente, ſitula, ſcilicet vas corij ad hauriendam aquam.

In eodem nomine, vbi eſt ى defectiua poſt Keſram quieſcentem, duo caſus potentialiter fiunt, vt جَاءَ ٱلْقَاضِي venit

venit iudex, & مررت بالقاضي appropinquaui iudici : & alius ob lenitatem fathæ actualiter exprimitur, vt رأيت القاضي vidi iudicem.

Secundò, in verbo, ad cuius finem similiter est ى nempe aleph breuis quiescens, aut subtracta post fatham ـ, idem similiter fit, vt يخشى timet, & لن يخشى non timebit, & لم يخش non timuit.

In eodem, vbi est و quiescens, aut subtracta post dhammam, duo quoque casus potentialiter fiunt, vt يدعو vocat, & لم يدع non vocauit, & alter ob leuitatem fathæ vocaliter exprimitur, vt لن يدعو non vocabit.

In eodem tandem, vbi est ى quiescens, vel subtracta ـ post Kesram, idem similiter euenit, vt يرمي proijcit, & لم يرم non proiecit, & لن يرمي non proijciet.

In ijsdem latet actualis finium variatio, quæ voce promitur: sed remanet virtualis, quæ ab intellectu præfigitur: nam licet, verbi gratia الفتى vel يخشى per cuiuscumq. regentis accessum non varientur actualiter, variari tamen præsupponnntur ab intellectu potentialiter, ac si variationis quidem capaces essent præfatæ dictiones, cum verè non

sint

ſint ob vocalium cum eis concurrentium, duritiem. Durum enim eſſet dicere الغنى elſataiu, &c.

Ex ijs ergo ſatis remanet clara, declinationis definitio, quæ obſcura prius videbatur ac difficilis: nempe quòd ſit variatio finium الكلم ideſt nominis, & verbi modharei declinabilium: & quod talis variatio iuxta diuèrſitatem agentium, ſiue expreſſorum, ſiue intellectorum fiat: & quod tandem actualiter, vel potentialiter, quæ omnia notatu, ac ſcitu digna ſunt. Quoniam الاعراب quinque potiſſimum in oratione facit.

Primum dictionum fines mutat.

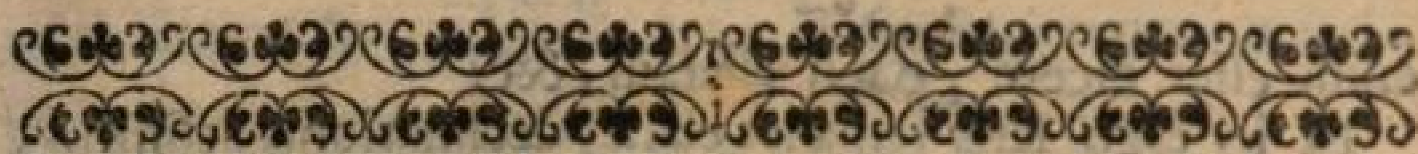
Secundum à priori terminatione declinare eas facit.

Tertium ab indeclinabili ſegregat.

Quartum earum ſtatum manifeſtat.

Et quintum orationi venuſtatem, grauitatem, elegantiamque tribuit, Hæc de declinationis definitione.

Arabicus

المتن — Arabicus Textus. — العربي

وأقسامه أربعة رفع ونصب وخفض وجزم ۞ فللأسماء من ذلك الرفع والنصب والخفض ولا جزم فيها وللأفعال من ذلك الرفع والنصب والجزم ولا خفض فيها ۞

الترجمة — Latina Interpretatio. — الافرنجية

Et partes eius quatuor ſunt, Rafaa, & Nasba, & Chafda, & Gezma. At nominibus ex ijs (conueniunt) Rafaa, & Nasba, & Chafdha, non autem Gezma. Verbis verò ex eiſdem, Rafaa, & Nasba, & Gezma, non autem Chafdha.

الشرح — Thomea Expoſitio. — التوماوي

ET partes eius quatuor ſunt, ideſt, & prædefinitæ declinationis caſus quatuor ſunt.

Primus

Primus الرفع eleuatio, ideſt nominatiuus, quaſi agens eleuatus ſupra paſſum, cuius ſignum principale eſt dhamma, vt الرجل vir, & يضرب verberat.

Secundus النصب ideſt accuſatiuus, quaſi patiens poſitum ſub agente, cuius principale ſignum eſt fatha, vt الرجل virum, & لن يضرب non verberabit.

Tertius الخفض depreſſio, & amplectitur genitiuum, datiuum, & ablatiuum, quaſi ob liquus, a duorum ſtatu depreſſus, cuius principale ſignum eſt Keſra, vt للرجل viri viro.

Quartus الجزم abſciſio, ideſt caſus priuatio, quaſi à dictione cadentiam ſcindat, cuius principale ſignum eſt ſoKun, ideſt quies, vt لم يضرب non verberauit.

In his quatuor omnis variatio finium, nominis, ac verbi declinabilium, conſtituitur apud Arabes. Duo primi caſus indifferenter, nomini ac verbo conueniunt: tertius nomini appropriatur: & quartus verbo, vt ex litera patet.

Caput

بَابُ مَعْرِفَةِ عَلَامَاتِ ٱلْإِعْرَابِ ۞

Caput cognitionis signorum declinationis.

ٱلْمَتْنُ ٱلْعَرَبِيُّ — Arabicus Textus.

لِلرَّفْعِ أَرْبَعُ عَلَامَاتٍ ٱلضَّمَّةُ وَٱلْوَاوُ وَٱلْأَلِفُ وَٱلنُّونُ ۞
فَأَمَّا ٱلضَّمَّةُ فَتَكُونُ عَلَامَةً لِلرَّفْعِ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاضِعَ
فِي ٱلْاِسْمِ ٱلْمُفْرَدِ وَجَمْعِ ٱلتَّكْسِيرِ وَجَمْعِ ٱلْمُؤَنَّثِ ٱلسَّالِمِ
وَٱلْفِعْلِ ٱلْمُضَارِعِ ٱلَّذِي لَمْ يَتَّصِلْ بِآخِرِهِ شَيْ ۞

ٱلتَّرْجَمَةُ ٱلْأَفْرَنْجِيَّةُ — Latina Interpretatio.

Rafæ quatuor sunt signa, Dhamma, & Vau, & Aleph, & Nun. At Dhamma, signum est Rafæ quatuor in locis: in nomine singulari, & plurali variationis, & plurali fęminino integro, & verbo Modhareo, in cuius fine non est adiunctum quidquã.

ٱلشَّرْحُ ٱلتُّومَاوِيُّ — Thomea Expositio.

CAsuum iam præhabita diuisione, vnicuique sua nunc tribuit signa cum distinctione; primo principalia, deinde

deinde vicaria. Rafæ inquit quatuor ſunt ſigna: Principale vnum, & eſt vocalis dhamma, quæ quatuor in locis, ſignum nominatiui inuenitur.

Primò in nomine ſingulari, ſiue maſculinum fuerit, aut fæmininum, vt زَيْدٌ Zæidus, & هِنْدٌ Henda.

Secundò in plurali variationis, maſculino ſimiliter, vel fæminino, vt اَلرِّجَالُ viri, & اَلْهُنُودُ Hendæ.

Tertiò in plurali fæminino integro, vt هِنْدَاتٌ Hendæ, & جِمَالَاتٌ Cameli.

Quartò & vltimo in verbi modhareò, ad cuius finem, nulla ex his اوين addita fuerit litera, vt يَضْرِبُ verberat.

Verum pro dictorum intelligentia, ſilentio prætereundum non eſt, duo pluralium genera dari apud Arabes, vnum صَحِيحٌ ideſt integrum, وَمُكَسَّرٌ variatumque alterum.

Integrum ſanè eſt, quod ſui ſingularis in ſe ſanam ſeruat formam, vt à زَيْدٌ Zæidus, addito وْنَ fit plurale, زَيْدُونَ Zæidi, & in fæminino ab هِنْدٌ addito ات fit plurale هِنْدَاتٌ Hendæ: nulla ſui ſingularis in ſe prorſus facta variatione.

At è contrario plurale variatum illud eſt, quod finalia

 integri

integri additamenta respuens, sui singularis formam, vel mutatione vocalium, vel alicuius additione, aut subtractione literæ, in se semper variatum admittit, vt ex رَجُلٌ vir, fit plurale variatum رِجَالٌ viri, & ex كِتَابٌ liber, fit plurale كُتُبٌ libri, variatis vocalibus, additis, subtractisque literis: nam ر quæ in singulari رَجُلٌ habebat fatha, in plurali statim suscipit Kesram, & ج scilicet quæ sub dhamma manebat, in plurali mutata est sub fatha, sic ك Kesram, & ت fatham, in dhammam ipsam variatam recipit in plurali, hinc sublata, illic aleph litera addita variationis gratia: Quamobrem plurale variatum ab Arabibus dictum est, non fractum, vt quidam ex nostris, non doctrinalem, sed vulgi sequentes sensum, malè interpretati sunt; quæ quidem variatio sex modis fit.

Primo literæ additione tantum, vt à صِنْوٌ surculus palmæ, صِنْوَانٌ surculi.

Secundo solū litteræ subtractione, vt à قِرْبَةٌ vter, قِرَبٌ vtres.

Tertiò vocalium tantummodo variatione, vt ab أَسَدٌ leo, fit أُسْدٌ leones.

Quarto additione, & variatione simul, vt à جَمَلٌ Came-

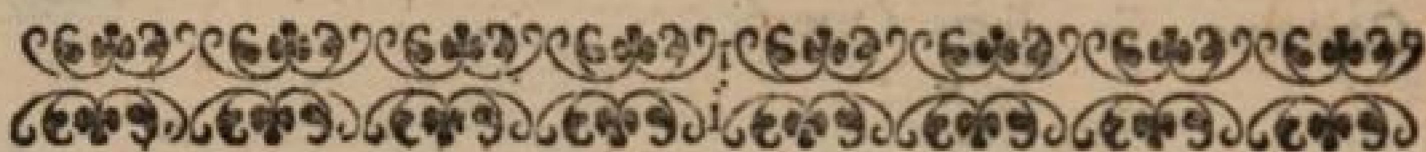
Camelus, fit جِمَالٌ Cameli.

Quinto, ſubtractione pariter, & variatione, vt à رَسُولٌ Apoſtolus, رُسُلٌ Apoſtoli.

Sexto, additione, ſubtractione, ſimulque variatione, vt ab إِنْسَانٌ homo, fit نَاسٌ homines.

Hi variandi modi ſunt benè notandi, quia plurale hoc, ob defectum communis linguæ, nobis valde difficile eſt: In his ergo quatuor, Rafæ ſignum, nempe nominatiui, ſemper eſt dhamma.

المتن العربي — Arabicus Textus.

وَأَمَّا ٱلْوَاوُ فَتَكُونُ عَلَامَةً لِلرَّفْعِ فِي مَوْضِعَيْنِ فِي جَمْعِ ٱلْمُذَكَّرِ ٱلسَّالِمِ وَفِي ٱلْأَسْمَاءِ ٱلْخَمْسَةِ وَهِيَ أَبُوكَ وَأَخُوكَ وَحَمُوكَ وَفُوكَ وَذُو مَالٍ ۝

الترجمة الافرنجية — Latina Interpretatio.

Sed & vau erit quoque ſignum Rafæ in duobus locis, in plurali maſculino integro, & in his quinque nominibus, quæ ſunt; pater tuus, & frater tuus, & ſocer tuus, & os tuum, & poſſeſſor diuitiarum.

الشرح التوماوي — Thomea expoſitio.

Litera و eſt ſignum etiam Rafæ, vice dhammmæ, in duobus, inquit, locis, in plurali maſculino integro, vt جَاءَ ٱلزَّيْدُونَ venerunt Zæidi: vbi additio و Rafæ ſignum eſt, & ن pluralis. Per oppoſitum verò in verbo,

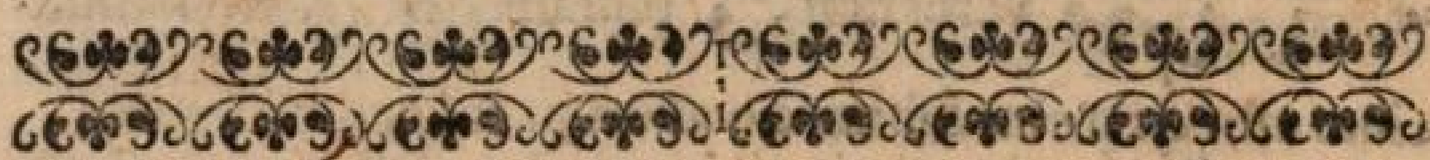
vt

vt يَضْرِبُونَ verberant, و pluralis, & ن Rafæ indicium eſt: quia eius ſubtractio aliorum caſuum eſt ſignum.

Secundò in quinque citatis nominibus defectiuis, ac pronomine affixis, و eſt etiam ſignum Rafæ: quorum exempla clara habentur ex textu, quibus dictio هَنُوكَ verenda tua, à quibuſdam interponitur, eo quòd per literas و ا ى more ipſorum inflectitur: communiter tamen, quia per ſimplices vocales frequentius, ac elegantius declinatur, nempè هَنُكَ & هَنَكَ & هَنِكَ muliebria tua, propterea rationabiliter hic ommittitur.

Ceterum hic ſolum notandum eſt, quod ſicut tria ſigna principalia poſitiua, ſignatos ſuos indicant caſus, nempè dhamma nominatiuum, fatha accuſatiuum, & Keſra ceteros, præter vocatiuum: ita tres و ا ى literæ eorum cognatæ, ac vicariæ, in prædictis quinque vel ſex nominibus eoſdem caſus ſignificant, nimirum و nominatiuum, ا accuſatiuum, & ى ceteros præter vocatiuum: quippe qui, vt ſuo dicetur loco, nominatiuo vel accuſatiuo gaudet.

المتن Arabicus textus. العربي

وأما الألف فتكون علامة للرفع في تثنية الأسماء خاصة ۞ وأما النون فتكون علامة للرفع في الفعل المضارع إذا اتصل به ضمير تثنية أو ضمير جمع أو ضمير المؤنثة المخاطبة ۞

الترجمة Latina Interpretatio. الافرنجية

Aleph autem erit etiam ſignum Rafæ, in duali nominum pręcisè. Nun vero erit quoque ſignum Rafæ in verbi modhareo, cum adiunctum fuerit ei ſignum dualis, aut indicium pluralis, aut nota fæminini ſecundæ perſonæ.

الشرح Thomea Expoſitio. الدوماوي

DVo vltima vicaria Rafæ ſigna hic explicantur, nempe ا, & ن.

Aliph quippe eſt ſignum nominatiui in duali nominum propriè,

propriè, & præcisè, vt à زَيْدٌ singulari, additis ان fit duale زَيْدَانِ duo Zæidi, vbi ا non solum dualitatis formam, verum & Rafæ, vt dictum est, signum refert.

ن verò, inquiunt, vicem motionum, ac tanuin suorum singularium, gerit.

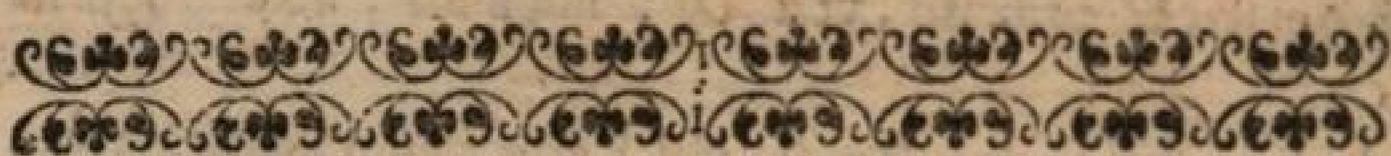
Cum duali hoc formationis iungitur à quibusdam duale aliud significationis, vt كِلَاهُمَا ambo, & كِلْتَاهُمَا ambæ, & اِثْنَانِ duo, & اِثْنَتَانِ duæ, quæ cum singularia non habeant, à quibus formentur, dualia tantum, significationis vocantur.

Ipsa ن denique signum Rafæ efficitur in modhareo, quando ibi vel ا dualitatis nota, ante eandem ن iungitur, vt يَضْرِبَانِ verberant duo, & تَضْرِبَانِ verberatis vos duo.

Vel و pluralis masculini indicium, vt يَضْرِبُونَ verberant illi, & تَضْرِبُونَ verberatis vos.

Vel ى secundæ personæ singularis fæminini signum, vt vt تَضْرِبِينَ verberas tu fæmina.

In his igitur quinque permanentia ن Rafæ signum gerit pro dhamma.

المتن Arabicus Textus. العربي

وللنصب خمس علامات الفتحة والألف والكسرة
والياء وحذف النون ۞ فأما الفتحة فتكون
علامة للنصب في ثلاثة مواضع في الإسم المفرد و
وجمع التكسير وفي الفعل المضارع إذا دخل
عليه ناصب ولم يتصل بآخره شيء ۞

الترجمة Latina Interpretatio. الاورجية

Et Nasbæ quinque ſunt ſigna; fatha, & Aleph, & keſra, & ى Ia, & ſubtractio Nun. At fatha, erit quippe ſignum Nasbæ in tribus locis, in nomine ſingulari, & plurali variationis, & in verbi modhareo, quando aduenerit ei Nasbans, & non fuerit adiunctum in fine eius quidquam.

Thomea

Ex quinque dictis, principale Nasbæ signum est fatha; & hoc, inquit, tribus in locis, in nomine singulari.

vt رأيت زيدا vidi Zæidum. وعبد الله & Abdallahu,

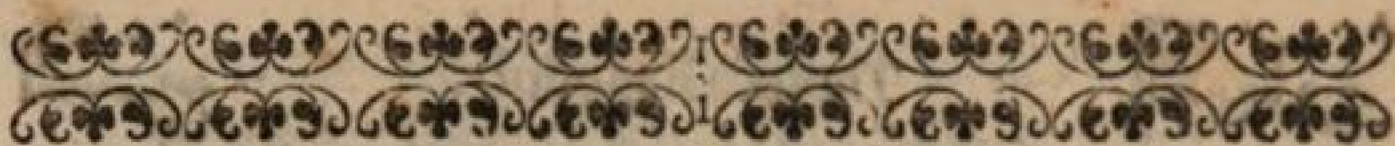
والفتى puerum.

Secundo in plurali variationis, vt

رأيت الزيود والهنود والأسارى والعذارى

Vidi Zæidos, & Hendas, & captiuos, & virgines.

Tertio in modhareo cui à principio adhæret nasbans, vtpote لن &c. Et ad finem ex ijs quatuor ا و ي ن additijs nulla fuerit, vt لن يضرب nequaquam verberat, & لن يخشى non timet, &c.

المتن — Arabicus textus . — العربي

وأما الألف فتكون علامة للنصب في الأسماء
الخمسة نحو رأيت أباك وأخاك وما أشبه ذلك ۞
وأما الكسرة فتكون علامة للنصب في جمع المؤنث
السالم ۞ وأما الياء فتكون علامة للنصب في
التثنية والجمع ۞ وأما حذف النون فيكون
علامة للنصب في الأفعال التي رفعها بثبات
النون ۞

الترجمة — Latina interpretatio . — الافرنجية

Aleph autem erit quoque ſignum Nasbæ in nominibus quinque , videlicet , vidi patrem tuum , & fratrem tuum , & his ſimilia . keſra verò erit etiam ſignum Nasbæ in plurali fœminino integro . Sed & ى erit quoque ſignum Naſbæ in duali , & plurali . At reiectio ن , erit quip-

pe

pe ſignum Nasbæ in verbis, quorum Rafa eſt per ſtabilitatem, ac conſtantiam ن.

الشرح . Thomea expoſitio . التوماوى

Reliqua quatuor Nasbæ ſigna vicaria fathæ, hìc declarantur. Primumque ا, quæ in ſupra memoratis quinque nominibus, nempe

رأيت أباك وأخاك وحماك وفاك وذا مال

Vidi patrem tuum, & fratrem tuum, & ſocerum tuum, & os tuum, & poſſeſſorem opum, Nasbæ ſignum refert. Vnde رايت dicitur nasbans, اباك nasbata: & ا nasbæ ſignum, nempe accuſatiui nota.

Secundum eſt Keſra, vt خلق الله السموات Creauit Deus cælos, & رأيت الهندات vidi Hendas. In plurali hoc, nasbæ ſignum, ponitur Keſra, & ratio, quia ſicut in plurali maſculino integro, tantum duo caſuum ſigna conceduntur, videlicet ون pro nominatiuo, & ين pro reliquis: ita in plurali fæminino integro, tantum تٌ & تٍ ſibi correſpondentia conueniunt. Propterea non per fatham, ſed præter regulam nasbatur per Keſram, eius hic locum tenentem.

Tertium eſt ى quæ in duobus locis nasbæ ſignum conſtituitur, in duali, vt رأيت الزيدين vidi duos Zæidos,

& in

& in plurali masculino integro, vt رأيت الزيدين Vidi Zæidos multos: vbi nulla est differentia, nisi in positione vocalium: nam ى dualis literam præcedentem fathatam & sequentem semper exigit Kesratam: pluralis verò è contrario.

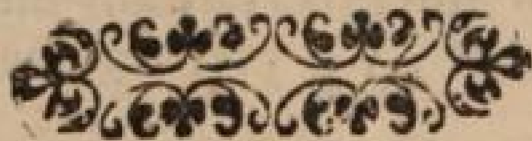
Quartum est subtractio, siue reiectio ن ab his quinque,

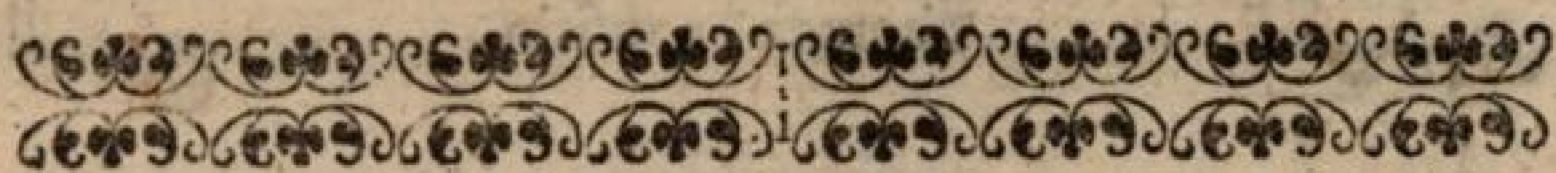
& يفعلان تفعلان & يفعلون تفعلون

تفعلين in quibus sicut permanentia ن Rafæ indicium fuit, vt dictum est, ita nunc sublatio eius, Nasbæ signum extat, vt

لن يفعلا تفعلا وأن يفعلوا تفعلوا وأن تفعلي

non operantur duo, &c.

المتن **Arabicus Textus.** العربي

وللخفض ثلاث علامات الكسرة والياء والفتحة ۞
فأما الكسرة فتكون علامة للخفض في ثلاثة
مواضع في الاسم المفرد المنصرف وجمع التكسير
المنصرف وجمع المؤنث السالم ۞ وأما الياء
فتكون علامة للخفض في ثلاثة مواضع في الأسماء
الخمسة وفي التثنية والجمع ۞

الترجمة **Latina Interpretatio.** الافرنجية

Et Chafdhæ tria ſunt ſigna, keſra, & ى, & fatha. At keſra eeit quippe ſignum Chafdhæ tribus in locis; in nomine ſingulari declinabili, & in plurali variationis declinabili, & in plurali fæminino integro. Ipſa autem ى erit quoque ſignum Chafdhæ tribus in locis; in nominibus quinque; & in duali, & plurali.

Thomea

EX tribus, duo tantũ Chafdæ ſigna, in hoc proponuntur explicanda textu : nempe Keſra principale, & ى vicarium. Keſra quippe tribus in locis, inquit, Chafdhæ ſignum reperitur.

Primo, in nomine ſingulari declinabili, ſeu per omnes caſus, & tanuin reuolubile, vt مَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرٍو appropinquaui Zæido, & Amro. Quæ quidem nomina non dualia, neque pluralia, ſed ſingularia ſunt, atque declinabilia, & reuolubilia per omnes caſus dicuntur, quia de Rhafæ ad Nasbæ caſum, & de Nasbæ ad Chafdæ ſtatum reuoluuntur, tanuinque recipiunt, quod ſecus de irreuolubili accidit.

Secundo in plurali variationis declinabili, ſeu reuolubili, vt مَرَرْتُ بِرِجَالٍ وَزُيُودٍ appropinquaui viris, & Zæidis.

Tertio, in plurali fæminino integro (non addidit منصرف quia hoc ſemper reuolubile eſt) vt مَرَرْتُ بِالْمُؤْمِنَاتِ appropinquaui mulierib. fidelibus: niſi fuerit nomen proprium, quia tunc à quibuſdam fit reuolubile, ideſt cũ tanuin, vt عَرَفَاتٍ proprium nomen loci, & أَذْرِعَاتٍ nomen proprium cuiuſdam oppidi Damaſci.

A qui-

A quibusdam verò ratione proprietatis, & fœminini generis fit irreuolubile, ideſt, ſine tanuin, vt عَرَفَاتٍ & أَذْرِعَاتٍ.

Litera verò ى Chafdhæ ſignum eſt tribus in locis ſimiliter.

Primo in nominibus quinque, vt

مَرَرْتُ بِأَبِيكَ وَأَخِيكَ وَحَمِيكَ وَفِيكَ وَذِي مَالٍ

appropinquaui patri tuo, & fratri tuo, & ſocero tuo, & ori tuo, & poſſeſſori opum.

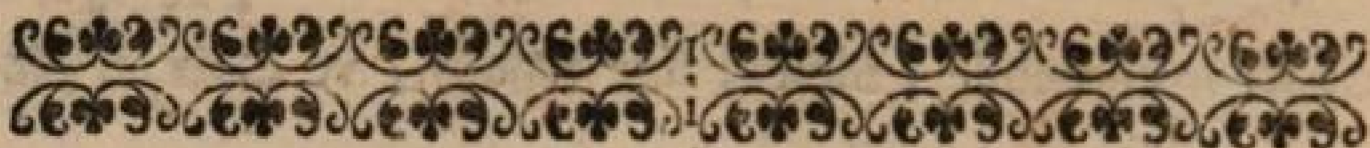
Secundo, in duali indifferenter, vt

مَرَرْتُ بِالزَّيْدَيْنِ وَالْهِنْدَيْنِ appropinquaui duobus Zæidis, & duabus Hendis.

Tertio, in plurali ſcilicet maſculino integro, vt

مَرَرْتُ بِالزَّيْدِينَ وَالْمُسْلِمِينَ appropinquaui Zæidis, & Mahomedanis.

Arabicus

المتن　　Arabicus Textus.　　العربي

وأما الفتحة فتكون علامة للخفض في الاسم الذي لا ينصرف ۞

الترجمة　　Latina Interpretatio.　　الافرنجية

Fatha verò erit quoque ſignum Chafdæ in nomine, quod non reuoluitur.

الشرح　　Thomea Expoſitio.　　الدوماوي

HIc tandem ponitur fatha, tertium Chafdhæ ſignum ـَـ, pro Kesra, in nominibus irreuolubilibus, ideſt, non admittentibus tanuin, neque giarrum. Hæc verò non admittentia, ſeu impedientia الصرف ſcilicet, per mutationē, ſeu reuolubilitatem, ſunt nouem: quorum ſeptem duas impediendi cauſas habere neceſſe eſt: alia vnam tantum, duarum vice, nempe الجمع & التانيث Hæc autem impedientia ſunt.

Primum

Primum أَلْعَلَمِيَّةُ proprietas, ideſt, quando nomen eſt proprium, vt زَيْنَبُ Zæinaba.

Secundum أَلتَّأْنِيثُ fæminini ratio, ſcilicet, cum nomen eſt fæmininum, vt طَلْحَةٌ Talhata.

Tertium وَزْنُ ٱلْفِعْلِ menſuratio verbi, vtpote, quando nomen eius habet formam, ſicut يَزِيدُ Iazidus.

Quartum أَلْعَدْلُ declinatio, ſeu deuiatio, quando ſcilicet nomen à ſua originali forma declinat, vt عُمَرُ Omarus.

Quintum أَلتَّرْكِيبُ compoſitio, videlicet quando vnius rei nomen ex duabus componitur vocibus; vt بَعْلَبَكَّ BaalabaKKa.

Sextum أَلْعُجْمَةُ barbaries, ſcilicet cum nomen non Arabicum, ſed alterius eſt idiomatis, vt دَاوُودُ Dauid.

Septimum أَلْأَلِفُ وَٱلنُّونُ ideſt, quando hæ duæ litteræ iunguntur in fine nominis, vt عِمْرَانُ Emranus.

Octauum الوَصْف attributio, aut adiectio, videlicet quando nomen est adiectiuum, vt أَحْمَر rubicundus.

Nonum الجَمْع pluralitas, idest, cum nomen plurale sic terminatur, vt مَسَاجِد templa, & مَصَابِح lucernæ.

Hæc siquidem nouem, tanuin à nomine prohibent, fathamque Chafdhæ loco substituunt, ac nomen cui insunt ad tertium vsque casum irreuolubile faciunt, ideoque illud غير المتصرف appellant.

Et quoniam ex his, ob quorumdam diuisionem, vndecim constituunt species: primò quæ duas, vltimò quæ vnam impediendi causam habent, subijciemus.

Prima ergo species amplectitur nomina, quibus inest العَلَمِيّة والتَأنِيث scilicet proprietas, & fœminini ratio, vt مررت بفاطمة وزينب وسقر appropinquaui Fatamæ, & Zæinabæ, & Sacaræ.

Secunda quibus inest العَلَمِيّة وَوَزن الفِعل idest, proprietas, & mensura verbi, vt مررت بأحمد ويشكر وضرب appropinquaui Ahmedo, & IascKoro, & Dhorebo.

Tertia quibus inest العَلَمِيّة والعَدل scilicet proprietas,

tas, & declinatio, vt مررت بعمر وزفر وغلاب appropinquaui Omaro, & Zofaro, & Gholabe: primum ab عامر, ſecundum à زافر, & tertium à غالبة originalibus declinat, ſeu deuiat.

Quarta quibus ineſt العلمية والتركيب ſcilicet, proprietas, & compoſitio, vt مررت بمعدي كرب وببعلبك acceſſi iuxta Mad. Karebam, & BalabaKKam.

Quinta quibus ineſt العلمية والعجمة ſcilicet, proprietas, & barbaries, vt مررت بابراهيم واسحاق ويعقوب acceſſi ad Abrahamum, Iſhacum, & Iacobum.

Sexta quibus ineſt العلمية الالف والنون ſcilicet proprietas, & additio ا & ن in fine, vt مررت بعثمان وسليمان وشعبان acceſſi ad Othmanum, & Salomonem, & Sciabanum.

Septima quibus ineſt الوصف والالف والنون ſcilicet, attributio, & additio ا & ن, vt مررت بسكران وعطشان وجيعان acceſſi ad ebrium, & ſitibundum, & famelicum.

Octaua, quibus inest أَلْوَصْفُ وَوَزْنُ ٱلْفِعْلِ idest, attributio & dimensio verbi, vt مَرَرْتُ بِأَفْضَلَ وَأَخْضَرَ وَأَحْمَرَ accessi ad præstantiorem, & viridem, & rubicundum.

Nona, quibus inest أَلْوَصْفُ وَٱلْعَدْلُ scilicet attributio & declinatio, vt مَرَرْتُ بِأُحَادَ وَمَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ accessi ad singulos, & binos, & ternos, & quaternos, &c. His omnibus duæ insunt impediendi causæ, vt ex allatis satis claret exemplis.

Decima, quibus inest أَلِفُ ٱلتَّأْنِيثِ ٱلْمَمْدُودَةُ وَٱلْمَقْصُورَةُ aleph fæminini longa, & breuis, vt مَرَرْتُ بِصَحْرَاءَ وَعَذْرَاءَ وَحُبْلَى وَذِكْرَى accessi ad campum & virginem, & prægnantem, & memoriam.

Vndecima, quibus inest صِيغَةُ مُنْتَهَى ٱلْجُمُوعِ idest, formatio finis pluralium iuxta mensuram مَفَاعِل, & مَفَاعِيل, vt صَلَّيْتُ فِي مَسَاجِدَ orauit in templis, & قَرَأْتُ فِي مَصَابِيحَ legi ad lucernas.

His duobus vltimis, vna tantum duarum vice causarum inest, sufficiens quidem ad constituendum nomen irreuolubile,

lubile, quia ambo à finis terminatiore, causam impediendi reuolubilitatem sumunt.

Sed notandum est, si omnibus iis affixum addatur, vel articulus ال, quibus inest applicetur, ad priorem redire statum, nempè giarram suscipere, ac reuolubilia fieri, vt مررت بعثمانكم appropinquaui Othomano vestro وأنتم عاكفون في المساجد & vos insistitis in templis.

Pro his quoque impedientibus, aliquæ essent conditiones obseruandæ quæ ne breuem hanc expositionem ad nimiam trahant prolixitatem, ommittimus, maximè quia ex adductis exemplis à studioso, ac solerti sine difficultate dignosci possint.

المتن Arabicus textus. العربي

وللجزم علامتان السكون والحذف ۞ فأما السكون فيكون علامة للجزم في الفعل المضارع الصحيح الآخر ۞ وأما الحذف فيكون علامة للجزم في الفعل المضارع المعتل الآخر وفي الأفعال التي رفعها بثبات النون ۞

الترجمة Latina Interpretatio. الافرنجية

Et Gezmæ duo ſunt ſigna, quies, & ſubtractio. Quies autem eſt ſignum Gezmæ in verbi modhareo ſani vltima. At ſubtractio erit quippe ſignum Gezmæ in verbi modhareo infirmi vltima: & in verbis, quorum Rafaa eſt per conſtantiam Nun.

QVartus, & vltimus declinationis casus est Gezma, cuius, inquit, duo sunt signa: Quies principale, & subtractio vicarium.

Quies per gezmantis accessum, vocalem tollit à Modhareo, & subtractio literam.
Ipsa ergo quies signum gezmæ est in Modhareo, vltima litera sano, & addititijs non impedito, vt لم يضرب non verberauit, vbi لم est gezmans, & يضرب gezmatum per لم, & signum Gezmæ est quies, per figuram ْ, designata. Sed subtractio literæ est signum Gezmæ in duobus locis.

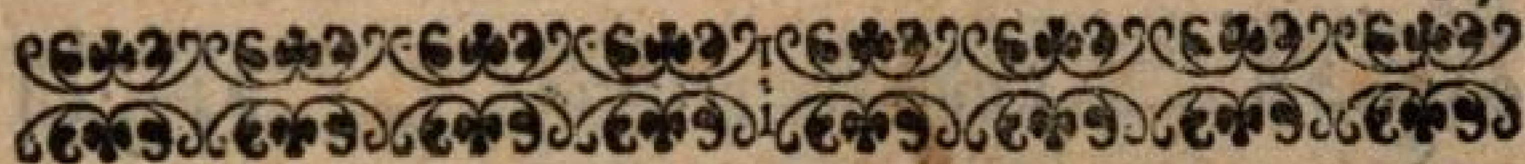
Primò in Modhareo infirmo, cuius nempe vltima, vna ex واى literis erit, vt à يدعو per gezmantis accessum, fit لم يدع non vocauit, & à يخشى cum aleph breui, fit لم يخش non timuit, & à يرمى cum ى fit لم يرم non proiecit, vbique pro Gezmæ signo, infirmitatis subtractis literis, cognatisque earum vocalibus, ibi tanquam absentiæ cuiusque indicium, permanentibus

Secundo in verbis, quorum Rafaam permanentia nun ن designat, & sunt illa quinque supra enumerata, quibus statim atque aduenerit gezmans, subtrahitur Nun, & talis subtractio literæ, gezmæ signum indicat pro soKun, vt

لَمْ يَضْرِبَا تَضْرِبَا لَمْ يَضْرِبُوا تَضْرِبُوا لَمْ تَضْرِبِي

Hæc de casuum signis.

❀ فصل ❀

SECTIO.

المعربات قسمان قسم يعرب بالحركات وقسم يعرب بالحروف فالذي يعرب بالحركات أربعة أنواع الاسم المفرد وجمع التكسير وجمع المؤنث السالم والفعل المضارع الذي لم يتصل بآخره شيء وكلها ترفع بالضمة وتنصب بالفتحة وتخفض بالكسرة وتجزم بالسكون ❀ وخرج عن ذلك ثلاثة أشياء جمع المؤنث السالم ينصب بالكسرة والاسم الذي لا ينصرف يخفض بالفتحة والفعل المضارع المعتل الآخر يجزم بحذف آخره ❀

الترجمة الافرنجية — Latina interpretatio.

Declinabilia in duplici ſunt diuiſione: quædam declinantur per motiones, & quædam declinantur per literas: quæ igitur declinantur per motiones, quatuor ſunt ſpecierum: Nomẽ ſingulare & plurale variationis, & plurale fæminini integrũ, & verbum modhareum, quod non habuerit adiunctum in fine ſuo quidquam. Omnia autem hæc rafaantur per dhammam, & nasbantur per fatham, & chafdhantur per keſram, & gezmantur per ſokun. Et excepta ab his, tria ſunt: plurale fæmininum integrum (quod) nasbatur per keſram, & nomen quod non reuoluitur, chafdhatur per fatham, & verbum Modhareum infirmum vltima (quod) gezmatur per ſubtractionem vltimæ ſuæ.

الشرح التوماوي — Thomea expoſitio.

CAput hoc, non eadem inſcribitur voce, nempe باب ſicut cetera huius libri capitula, ſed فصل ideſt, diuiſio, ſeu ſectio nuncupatur, quia ad aliam minimè nos inducit pertractandam materiam: verum ad ſe hic omnibus recollectis, quæ de ſingulis caſuum notis, ſparſim in præcedenti tractauerat capite, vnica breui in primis, eorum diuiſione facta, cuncta veluti ſummatim manifeſta, ac vno quaſi perſpicienda intuitu, hac in ſectione, vti in depicta tabu-

la,

la, legentium oculis exponit, atque perstringit. Prolixa igitur, iam dicta, declinationum materia per tot casuum signa diffusa, vnica diuisione concluditur, nempe declinabilia, vel motionibus declinari, vel literis: quæ enim motionibus, seu signis vocalibus declinantur, quatuor sunt. & quæ literis consonantibus, quatuor similiter.

Octo igitur declinabilium species in summa, ex hac breui diuisione colliguntur.

Quatuor primæ, ex his per quæ declinātur, quatuor quoq; suorum casuum signa, sibi constituunt, nempe dhammam, fatham, Kesram, atque soKun.

Quatuor verò vltimæ, ex his, per quas inflectuntur, literis, quatuor etiam sibi, tanquam suorum casuum notas, attribuunt, scilicet و, & ا, & ى, & ن, subtractione non exclusa.

Summa igitur declinabilium, atque signorum octenario numero concluditur, sicut casuum quaternario.

Hac autem præhabita diuisione, hoc in textu, tantum quatuor primas declinabilium species exponit. Quarum prima, inquit, est nomen singulare, vt جَاءَ زَيْدٌ venit Zæidus, رَأَيْتُ زَيْدًا vidi Zæidum, مَرَرْتُ بِزَيْدٍ appropinquaui Zæido.

Secunda est plurale variatum, vt جَاءَ ٱلرِّجَالُ venerūt viri, رَأَيْتُ ٱلرِّجَالَ vidi viros, مَرَرْتُ بِٱلرِّجَالِ appropinquaui viris.

Tertia, plurale sanum fæminini, vt جَاءَتِ ٱلْهِنْدَاتُ venerunt

nerunt Hendæ, رأيت الهندات vidi Hendas;

مررت بالهندات acceſſi ad Hendas.

Quarta, verbum Modhareum addititijs finalibus expoliatum, vt يضرب verberat, لن يضرب non verberabit, لم يضرب non verberauit.

Quatuor itaque hæ ſpecies, inquit, conſtanter, per dhammam rafaantur, per fatham nasbantur, per Keſram chafdhantur, & per ſoKun gezmantur regulariter.

Tribus exceptis, nempe plurali fæminino integro, quod irregulariter per Keſram nasbatur, vt رأيت الهندات vidi Hendas, quod quidem regulariter per fatham eſſet nasbandum, vt رأيت الهندات, ſed ob rationem ſupra aſſignatam, hoc illi minimè conceditur.

Secundo, nomine irreuolubile, quod per fatham irregulariter chafdhatur, vt مررت باحمد ومساجد acceſſi ad Ahmedum, & templa, cum per Keſram iuxta regulam chafdari deberet, ſed nequit ob ſupra dicta impedientia.

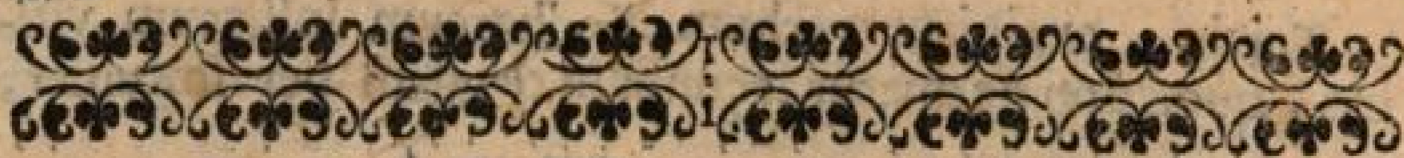
Tertio

Tertio, excipitur verbum Modhareum infirmum vltima, quod non gezmatur secundum regulam per soKun ـْـ,

sed per subtractionem literæ, vt لَمْ يَغْزُ non pugnat,

لَمْ يَخْشَ non timet, لَمْ يَرْمِ non proijcit, quia nimirum hæ literæ ob earum infirmitatem, iam quiescunt, sed adueniente gezmante, in sui indicium, eas insuper & subtrahi necesse est,

اَلْمَتْنُ **Arabicus textus.** اَلْعَرَبِيُّ

وَالَّذِي يُعْرَبُ بِالْحُرُوفِ أَرْبَعَةُ أَنْوَاعٍ اَلتَّثْنِيَةُ وَجَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ وَالْأَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ وَالْأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ وَهِيَ يَفْعَلَانِ وَتَفْعَلَانِ وَيَفْعَلُونَ وَتَفْعَلُونَ وَتَفْعَلِينَ ۞ فَأَمَّا التَّثْنِيَةُ فَتُرْفَعُ بِالْأَلِفِ وَتُنْصَبُ وَتُخْفَضُ بِالْيَاءِ ۞ وَأَمَّا جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ فَيُرْفَعُ بِالْوَاوِ وَيُنْصَبُ وَيُخْفَضُ بِالْيَاءِ ۞ وَأَمَّا الْأَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ فَتُرْفَعُ بِالْوَاوِ وَتُنْصَبُ بِالْأَلِفِ وَتُخْفَضُ بِالْيَاءِ ۞ وَأَمَّا الْأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ فَتُرْفَعُ بِالنُّونِ وَتُنْصَبُ وَتُجْزَمُ بِحَذْفِهَا ۞

اَلتَّرْجَمَةُ **Latina Interpretatio.** اَلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Et quæ declinantur per literas, quatuor ſunt ſpecierum: Duale, & Plurale maſculinum inte-

grum, & Nomina quinque, & Verba quinque : quæ sunt, operantur duo, operamini duo, & operantur illi, & operamini vos, & operaris tu (fæmina) At Duale rafaatur quippe per ا, & nasbatur, & chafdhatur per ى. Sed plurale masculinum integrum rafaatur per و, & nasbatur, & chafdhatur per ى. Nomina autem quinque rafaantur per و, & nasbantur per ا, & chafdhantur per ى. Sed & Verba quinque rafaantur per ن, & nasbantur, & gezmantur per subtractionem eius.

اَلشَّرْحُ Thomea Expositio. اَلتُّومَاوِيّ

VLtimas quatuor declinationum species, quæ literis motionum vicarijs declinantur, breuiter hic explicat: quarum prima, inquit, est duale, quod quidem per ا vice dhammæ rafaatur, vt جَاءَ اَلزَّيْدَانِ venerunt duo Zæidi: & per ى vice fathæ simul nasbatur, vt رَأَيْتُ اَلزَّيْدَيْنِ vidi duos Zæidos: atque chafdhatur vice Kesræ, vt مَرَرْتُ بِالزَّيْدَيْنِ transiui prope duos Zæidos.

Secunda est plurale masculinum integrum, quod per و vice dhammæ rafaatur, vt جَاءَ اَلزَّيْدُونَ venerunt Zæidi: & per ى vice fathæ simul nasbatur, vt

vidi

رَأَيْتُ ٱلزَّيْدِينَ vidi Zæidos : atque giarratur vice Kesræ, vt مَرَرْتُ بِٱلزَّيْدِينَ accessi ad Zæidos.

Tertia, sunt nomina quinque, quæ per و quoque rafaantur, vt

جَاءَ أَبُوكَ وَأَخُوكَ وَحَمُوكَ وَفُوكَ وَذُومَالٍ

venit pater tuus, frater tuus, &c. Et nasbantur per ا, vt رَأَيْتُ أَبَاكَ وَأَخَاكَ vidi patrem tuum, & fratrem tuum, &c. Et per ى chafdhantur, vt مَرَرْتُ بِأَبِيكَ وَأَخِيكَ accessi prope patrem tuum, & fratrem tuum, &c.

Quarta species, quæ & octaua in ordine ponitur, ex verbis quinque est, quæ simplici consistentia ن vice dhammæ rafaantur, vt

يَفْعَلَانِ تَفْعَلَانِ يَفْعَلُونَ تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ

operantur duo, &c. Et subtractione eius vice fathæ, nasbantur, & eadem vice soKun gezmantur, vt

لَنْ يَفْعَلَا لَمْ تَفْعَلَا لَنْ يَفْعَلُوا لَمْ تَفْعَلُوا لَنْ تَفْعَلِي وَلَمْ تَفْعَلِي non operantur duo, non estis operati vos duo, &c.

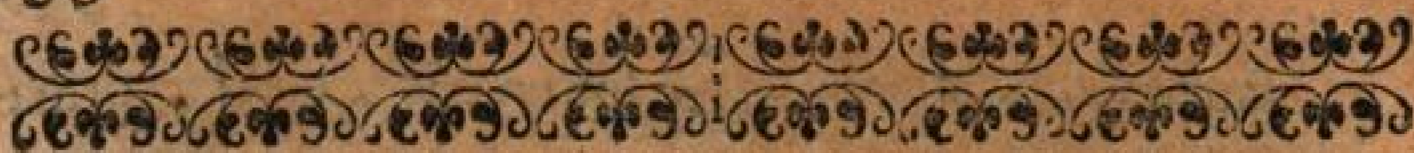
Patet igitur breuiter octo esse Declinabiliuum, seu declinationum species apud Arabes : octo quoque earum signa positiua casuum, nempe ـُ dhammam, fatham,

بَ fatham, بِ Kesram, بّ soKun, & وای ن priuatiuum vnum, harum scilicet quatuor literarum subtractionem.

Et casus earum quatuor tantum, proprijs etiam nominibus expressos, nempe Rafaam nominatiuum agentem, Nasbam accusatiuum patientem, Chafdham, seu Giarram, genitiuum, datiuum, ablatiuum exprimentem, & Gezmam Arabibus peculiarem, nulloque nostrorum correspondentem, qui quidem casus primis illis, & quatuor vltimis declinationibus, omnem declinabilitatis formam per sua signa tribuunt.

Quare hic attendas velim, nè horum nomina, cum vocalium nominibus confundas, vt quidam faciunt, vocalium arbitrantes esse casuum nomina, & è conuerso, quod falsum est.

اَلْمَتْنُ Arabicus Textus اَلْعَرَبِيُّ

۞ بَابُ ٱلْأَفْعَلِ ۞

CAPVT VERBORVM.

اَلْأَفْعَالُ ثَلَاثَةٌ مَاضٍ وَمُضَارِعٌ وَأَمْرٌ نَحْوُ ضَرَبَ وَيَضْرِبُ وَاضْرِبْ فَٱلْمَاضِي مَفْتُوحُ الآخِرِ أَبَدًا وَٱلْأَمْرُ مَجْزُومُ ٱلْآخِرِ أَبَدًا وَٱلْمُضَارِعُ مَا كَانَ فِي أَوَّلِهِ إِحْدَى ٱلزَّوَائِدِ ٱلْأَرْبَعِ يَجْمَعُهَا قَوْلُكَ أَنَيْتُ وَهُوَ مَرْفُوعٌ أَبَدًا حَتَّى يَدْخُلَ عَلَيْهِ نَاصِبٌ أَوْ جَازِمٌ ۞

اَلتَّرْجَمَةُ Latina interpretatio. اَلْأَفْرَنْجِيَّةُ

Verba ſunt tria, Præteritum, Præſens, ſeu Futurum, & Imperatiuum; vt verberauit, & verberabit, & verbera. Præteritum autem eſt fathatum vltima ſemper, & Imperatiuum eſt gezmatum

tum vltima ſemper ; & Præſens, ſeu Futurum eſt id, in cuius principio vna eſt, ſuperabundantium quatuor, quas compræhendit dictum tuum انيت & eſt rafaatum ſemper, quouſque ingrediatur ipſum nasbans, aut gezmans.

التوماوي Thomea expoſitio. الشرح

CVm nomen & verbum Modhareum apud Arabes ſimul declinentur, caſibus eorum, & cum declinationibus, caſuum quoque ſignis, quoad etymologiam in ſuperioribus iam explicatis: in ſequentibus verò præfatorum applicat regulas, ac earum exprimit vſus: & quæ tandem ad ſyntaxin ſpectant, ordine proſequitur.

Et primò à verbo, quo diuiſo, & ea quæ declinantur accepta parte, eius rafaantia, nasbantia, ac gezmantia in hoc capite, breuibus aſſignat.

Deinde nominum rafaata, nasbata, ac chafdhata, eodem ordine, per diuerſa huius libri capitula explicans, vſque in finem operis protenditur.

Verbum inquit itaque triplex eſt, Præteritũ, cuius vltima tertiæ perſonæ litera perpetuò fathata eſt, vt ضَرَبَ verberauit.

Et Modhareum, quod in حَالٍ præſentem, in اِسْتِقْبَالٍ futurum partitur, vt يَضْرِبُ verberat, ſiue verberabit.

Et Imperatiuum, cuius quoque vltima gezmata ſemper

est, vt اضرب verbera: primo & vltimo tanquam indeclinabilibus relictis: secundum, nempe Modhareum, tanquam sui propositi scopum illico assumit, ac quatuor sibi pro signo, seruilibus literis nempe انيت personas distinguentibus, ad sui principium adiectis, ipsum more nominis declinari ac inflecti asserit.

Propterea المضارع idest, consimilis, nomen obtinuit, quod scilicet in aliquib. nomini conformetur, ac assimiletur: cuius quidem similitudinis ratio in tribus maximè consistit.

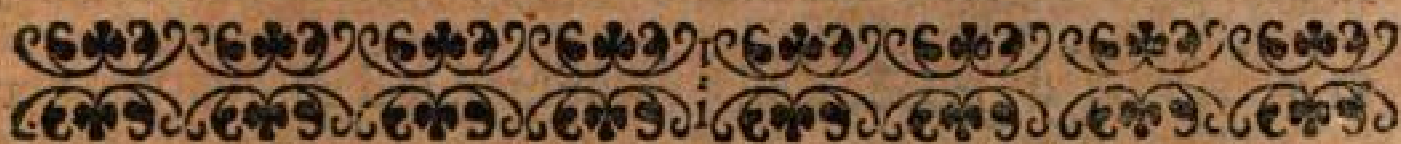
Primò, in conformitate eius cum nomine agentis in motu vocalium, & quiete, ac in ipsamet significatione, vt يضرب verberat, & ضارب verberans est, vtrobique prima est cum fatha, secunda quiescens, tertia cum Kesra, & vltima in casu Rafaæ, & sæpissimè vnum pro altero vsurpatur.

Secundò, in similitudine eius cum eodem in indifferentia, & proprietate: nam sicut ضارب sine articulo, indifferens est & vagum, nec ad aliquem restringitur: & cum articulo statim restringitur, & vni signatæ personæ fit proprium; ita يضرب sine س, aut سوف indifferens est ad tempus præsens, & futurum: sed si horum vnum illi addatur, vt سيضرب statim ad futurum determinatur.

Tertiò

Tertiò, in affinitate eius cum eodem nomine in susceptione literæ ل initio prædicati, cum particula ان suum præcesserit subiectum, sicut إِنَّ زَيْدًا لَضَارِبٌ verè Zæidus est verberans, ita dicere poteris إِنَّ زَيْدًا لَيَضْرِبُ vtique Zæidus verberat.

Propter has ergo verbi Modharei cum nomine affinitates, veluti nomen apud Arabes declinatur: & ex se primitus rafaatum est semper, donec nasbans, aut gezmans illi aduenerit, vt يَضْرِبُ cuius quidem rafaantia, vt communis fert opinio, non est nisi horum absentia: eius verò nasbantia, ac gezmantia, in sequenti textu distinctè numerantur. Cætera de verbis, suo loco diffusius.

المَتْن Arabicus Textus. العَرَبِيّ

فَالنَّوَاصِبُ عَشَرَةٌ وَهِيَ أَنْ وَلَنْ وَإِذًا وَكَيْ وَلَامُ كَيْ وَلَامُ الْجُحُودِ وَحَتَّى وَالْجَوَابُ بِالْفَاءِ وَالْوَاوِ وَأَوْ ۞

أَلتَّرْجَمَة Latina Interpretatio. الأَوْرَبِيَّة

Nasbantia verò sunt decem, & ipsa sunt: quod,

& nequaquam, & benè, & vt, & ل vt, & ل negationis, & donec vt, & responsio per ف &, & per و ac, & per او nisi.

الشرح Thomea Expositio. التوماوى

Hae decem particulæ præcisè verbum Modhareum nasbantes, in duplici sunt differentia. Aliæ per se nasbant, & istæ sunt quatuor primæ. Aliæ per ان post eas subintellectum, & istæ sunt sex vltimæ.

Prima igitur illarum est أَنْ cum fatha, particula quidem nasbans, infinitiua, & cum alijs etiam adiungi potest, quæ suo fungitur officio, siue infinitum eius fuerit rafaatum, vt à يعجبني أن تقوم placet mihi quod surgas, fit per infinitum يعجبني قيامك placet mihi surgere tuum: aut fuerit nasbatum, vt à رغبت أن تقوم summopere optaui quod surgas, fit per infinitum رغبت قيامك optaui surgere, vel surrectionem tuam. Aut fuerit chafdhatum, vt عجبت من أن تقوم admiratus sum quod surgas, reuoluitur per infinitum عجبت من قيامك obstupui de surrectione tua.

Secunda

Secunda est لَن particula nasbans, negationis, & futuri, vt لَن نَبرَحَ nequaquam recedemus, & لَن أَضرِبَ nullatenus verberabo : nam & nasbat, & omnimodam futuri actus negationem adducit, vt satis claret.

Tertia est اِذًا vel اِذَن vtraque forma vsitatur, diciturque particula nasbans, responsionis, & satisfactionis, tribus seruatis conditionibus.

I. Quod ipsa, huius & similis exhibitionis, vt أَنَا أَزُورُكَ غَدًا ego visitabo te manè, sit immediata responsio, scilicet اِذًا أُكرِمَكَ optimè, ego honorabo te.

II. Quòd sit initio responsionis, nam non nasbat, scilicet أَنَا اِذًا أُكرِمُكَ ego benè honorabo te, quia انا ipsam præcedens, impedit.

Et III. Quòd verbum ipsam subsequens, sit futurum, nam non nasbat اِذًا أَظُنُّكَ كَاذِبًا ergo, opinor te mendacem, quia præsens est, sibique sit immediatum, quia inter ea nihil intercedere potest, nisi particula لا, vt supposita priori interrogatione, respondeatur, اِذَن لَا أُهِينَكَ igitur non spernam te : & iuramentum, vt اِذًا وَاللهِ أُحسِنَ اِلَيكَ age, per Deum, benefaciam tibi.

Quarta eſt كَيْ paticula, inquiunt, infinitiua: quæ quidem non nasbat per ſe Modhareum, niſi cum illi ل cauſæ manifeſtum, vt لِكَيْ vel ſubintellectum, vt كَيْ præceſſerit, ac particula negatiua لا ſucceſſerit, vt لِكَيْلَا ne: exemplum primi, لِكَيْلَا تَأْسَوْا vt non æmulemini, vbi ſubtractio ن à تأسوا ſignum eſt nasbæ. Exemplum ſecundi كَيْلَا يَكُونَ ne fiat. Hæ quatuor, vt dictum eſt, per ſe nasbant.

Quinta eſt ل ipſius كَيْ & hæc eſt prima illlarum, quæ virtute ان poſt ſe ſubintellectæ nasbant, & dicitur ل cauſalis giarrata, Modhareum nasbans, vt جِئْتُكَ لِأَزُورَكَ veni ad te, vt te viſitem: & reiecta ل dici poteſt جِئْتُكَ كَيْ أَزُورَكَ in eodem ſenſu. Quamobrem لَامُ كَيْ dicta eſt, quia eius vice in oratione ſuccedere poteſt, & reſoluitur per ان, vt جِئْتُكَ لِأَنْ أَزُورَكَ in eadem ſignificatione.

Sexta eſt ل negationis, quæ Modhareum nasbat, dum ei

ei مَا كَانَ , aut لَمْ يَكُونَ præmittitur, à quibus etiam negationis nomen ſumit, vt

مَا كَانَ ٱللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ non fuit Deus vt affligeret eos:

& لَمْ يَكُنِ ٱللهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ non extitit Deus, vt parceret illis, ideſt, Dei voluntas non fuit, vt affligeret, & parceret: & ſimiliter per أن reſoluitur لِأَنْ يَغْفِرَ لَهُمْ & cetera.

Septima eſt حَتَّى quæ futurum nasbat tantum, ſiue tanquam patticula contractionis termini, vt

حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى quouſque reuertetur ad nos Moyſes: ſiue tanquam particula cauſalis, vt

أَسْلِمْ حَتَّى تَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ crede, vt ingrediaris Paradiſum: quæ & per أن reſoluitur أَنْ تَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ &c.

Octaua eſt فَ reſponſiua & cauſalis, quæ Modhareum nasbat per أن poſt ſe ſubintellectam, duabus ſeruatis conditionibus.

I. Quod ipſa فَ ſit ſubſequentium decem orationum, quæ ſibi præmittuntur, reſponſio.

II. Quòd præmiſſæ ſint cauſa ſequentium ipſam. Decem præmittendæ orationes hæ ſunt.

I.

I. لِلْأَمْرِ imperij, ideſt, imperatiua, vt

زُرْنِي فَأُكْرِمَكَ viſita me, quoniam honorabo te.

II. لِلدُّعَاءِ deprecationis, ideſt deprecatiua, vt

اِغْفِرْ لِي يَا رَبِّ فَأَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ parce mihi ò Domine, profectò ingrediar Paradiſum.

III. لِلنَّهْيِ prohibitionis, ideſt prohibitiua, vt

لَا تُخَاصِمْ زَيْدًا فَيَغْضَبَ ne increpes Zæidum, quia indignabitur.

IV. لِلدُّعَاءِ فِي ٱلنَّهْيِ deprecationis prohibitiua, vt

لَا تُؤَاخِذْنِي فَأَهْلِكَ ne de me quæſo vlciſcaris, quia peribo.

V. لِلْاِسْتِفْهَامِ interrogationis, vt

هَلْ زَيْدٌ فِي ٱلدَّارِ فَأَمْضِيَ إِلَيْهِ nunquid Zæidus eſt in domo, quia adibo illum.

VI. لِلتَّمَنِّي optationis, vt لَيْتَ لِي مَالًا فَأَحُجَّ مِنْهُ vtinam haberem pecuniam, quia peregrinationem inſtituerem ex ea.

VII. للترجى spei, vt

لعل زيدا قادم فأحسن اليه fortasse Zæidus adueniens est, profecto benefaciam illi.

VIII. للتحضيض incitationis, vt

هلا أكرمت زيدا فيشكر Nunquid non honorasti Zæidum! equidem gratias aget.

IX. للعرض supplicationis, seu demulsionis, vt

ألا تنزل عندنا فتصيب خيرا Eia, non descendes ad nos, inuenies quidem bonum.

X. للنفى negationis, vt لا يقضى على زيد فيموت Non iudicabitur Zæidus, quia morietur: idest, Non condemnabitur ad mortem, quia morietur.

Nona est و responsionis, & simultatis, nasbans Modhareum, dum illorum decem, sicut ف, sit responsio, & præcedentium, ac sequentium simultatem indicet: nam inter hæc nulla differentia est, nisi quòd ف causalitatem sequentium, و verò simultatem indicat. Ideo illis eisdem exemplis ف vti possemus in و, suo seruato sensu, ac و copulatiuum, pro ان causali posita.

Decima

Decima est أَوْ exceptionis, & terminationis, nasbans, vt ceteræ, Modhareum, virtute ان subintellectæ, vt لَأَقْتُلَنَّ الْكَافِرَ أَوْ يُسْلِمَ Certè occidam infidelem, aut credet. Et لَأَلْزِمَنَّكَ أَوْ تُعْطِيَنِي حَقِّي Cogam te certè, aut dabis mihi quod meum est. Hæc sunt decem nasbantia Modhareum tantum.

المتن Arabicus textus . العربي

وَالْجَوَازِمُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ وَهِيَ لَمْ وَلَمَّا وَأَلَمْ وَأَلَمَّا وَ
لَامُ الْأَمْرِ وَالدُّعَاءِ وَلَا فِي النَّهْيِ وَالدُّعَاءِ وَإِنْ
وَمَا وَمَنْ وَمَهْمَا وَإِذْمَا وَأَيُّ وَمَتَى وَأَيَّانَ وَأَيْنَ وَ
أَنَّى وَحَيْثُمَا وَكَيْفَمَا وَإِذَا فِي الشِّعْرِ ۞

الترجمة Latina interpretatio . الافرنجية

Et gezmantia ſunt decem & octo, & ipſa ſunt: Non, & Minime, & An non, & Nunquid non, & ل imperij & deprecationis, & Ne in prohibitione & rogatione, & Si, & Quod, & Qui, & Quotieſcunque, & Quum, & Quicunque, & Quando, & Quandocunque, & Vbi, & Vbicunque, & Quocunque, & Quomodo, & Cùm, in carmine.

Thomea

Particulæ verbum Modhareum gezmantes, decem & octo ſunt, quæ in duplici diſtribuuntur claſſe: quædam enim vnum verbum tantum gezmant, & hæ ſunt primæ ſex: quædam verò duo ſimul, & hæ ſunt reliquæ duodecim, quæ ſuis ſingulæ ſingulis fient exemplis manifeſtæ.

Prima in ordine iam præmiſſo eſt لَمْ particula quidem negans, & vnum gezmans verbum, nempe futurum, cuius quoque ſenſum ſtatim in præteritum vertit, vt لَمْ يَلِدِ آلْعَاقِرُ Non genuit ſterilis.

Secunda eſt لَمَّا idem prorſus vt لم negans, gezmans, & vertens, vt لَمَّا يَطِرِ آلْحِمَارُ Non volauit aſinus.

Tertia eſt أَلَمْ idem quoque, ſed hamza interrngationis ſuperaddita in ſenſu ما, facit vt negatio negationis fiat affirmatio, vt أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ Nunquid non aperuimus tibi pectus tuum, ideſt, ſecretum tuum?

Quarta eſt أَلَمَّا idem ſimiliter, vt أَلَمَّا أُحْسِنْ إِلَيْكَ Nunquid non beneſeci tibi?

Quinta eſt لِ imperatiui, vt لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ Expendat, ſeu faciat elæmoſinam diues: & لِ deprecationis, vt

Quæſo

لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ Quæſo iudicet ſuper nos Dominus tuus.

Sexta & لَا prohibitionis, vt لَا تَقْتُلْ Ne occidas: & لَا rogationis, vt لَا تُوَاخِذْنَا Ne quæſo vindictam ſumas de nobis.

Hæ ſex vnum ſiquidem verbum gezmant, ſequentes verò duodecim duo ſimul, nempe primum conditionis :& retributionis ſeu reſponſionis vltimum, ſi vtrumque eſt futurum, vtrumque gezmant: quæ quidem dictiones, omnes conditionales ſunt ac gezmantes: quarum prima, & in ordine

Septima eſt إِنْ particula conditionalis, gezmans Modhareum prolatione, ideſt actu, per ſoKun, vt إِنْ تَضْرِبْنِي أَضْرِبْكَ Si verberabis me, verberabo te; & præteritum loco, ideſt vice ſeu pronomina, eo quòd ſoKũ ibi actu eſſe nõ poteſt, & ad oppoſitũ لم ſenſũ eiuſdẽ pteriti vertit in futurum, vt إِنْ قَامَ زَيْدٌ قُمْتُ Si ſurrexerit Zæidus, ſurgam.

Octaua eſt مَا dictio rei expreſſiua, vt مَا تَعْمَلْ أَعْمَلْ Quod facies, faciam.

Nona eſt مَنْ dictio perſonæ indicatiua, vt مَنْ يُحْسِنْ إِلَيْكَ أُحْسِنْ إِلَيْهِ Qui, vel quis beneſecerit tibi, beneſaciam ei.

Decima

Decima est مهما dictio temporis indeterminati, vt مهما تخرج أخرج Quotiescunque, vel quocunque tempore egredieris, egrediar: etiam rei & interrogationis particula.

Vndecima est اذما particula temporis determinati, vt اذما تفعل افعل Quum operaberis, operabor.

Duodecima est اى dictio qualitatiua, aliquando personæ, aliquando alijs conueniens, vt ايهم يكرمنى أكرمه Quisquis, vel quicunque horum me honore afficiet, honorabo eum: & اى الدواب تركب اركب Quale iumentorum equitabis, equitabo.

Decima tertia est متى dictio temporis determinati, vt متى ترجع أرجع Quando redibis, redibo.

Decima quarta est ايان dictio temporis indeterminati, vt فايان ما تعدل به الريح ينزل Quandocunq. inclinabit eam ventus, cadet, idest, Quocunque momento inclinabit ventus ipsam arborem, cadet quod in ea inuenietur.

Deci-

Decima quinta eſt أَيْنَ dictio loci determinati, vt أَيْنَ تَمْضِ أَمْضِ Vbi, vel quò ibis, ibo: & أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ Vbicunque fueritis, appræhendet vos mors.

Decima ſexta eſt أَنَّى dictio loci indeterminati, vt أَنَّى تَأْكُلْ آكُلْ Vbicunque edes, edam.

Decima ſeptima eſt حَيْثُمَا dictio quoque loci indeterminati, vt حَيْثُمَا تَذْهَبْ أَذْهَبْ Quocunque perges, pergam.

Decima octaua eſt كَيْفَمَا dictio modi, ſeu ſtatus rei, vt كَيْفَمَا تَجْلِسْ أَجْلِسْ Quomodo, vel qualiter ſedebis, ſedebo.

Et اذا ſupernumeraria in verſu, eſt dictio conditionalis, & gezmans duo verba, ſicut ſupradicta, vt اذا تُصِبْكَ خَصَاصَةٌ فَتَحَمَّلْ. Cum aduenerit tibi fames vehemens, ſuffer.

De his ſuo loco diffuſius in libro centum caſus agentium: hæcque de rafaantibus, & gezmantibus verbum Modhareum ſufficiant.

✿ بَابُ مَرْفُوعَاتِ ٱلْأَسْمَاءِ ✿

Caput Rafaatorum Nominum.

ٱلْمَتْنُ — Arabicus Textus. — ٱلْعَرَبِيّ

أَلْمَرْفُوعَاتُ سَبْعَةٌ وَهِيَ ٱلْفَاعِلُ وَٱلْمَفْعُولُ ٱلَّذِي لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ وَٱلْمُبْتَدَاءُ وَخَبَرُهُ وَٱسْمُ كَانَ وَأَخَوَاتِهَا وَخَبَرُ إِنَّ وَأَخَوَاتِهَا وَٱلتَّابِعُ لِلْمَرْفُوعِ وَهُوَ أَرْبَعَةُ أَشْيَاءَ ٱلنَّعْتُ وَٱلْعَطْفُ وَٱلتَّوْكِيدُ وَٱلْبَدَلُ ✿

أَلتَّرْجَمَةُ — Latina Interpretatio. — ٱلْأَفْرَنْجِيَّة

Rafaata ſunt ſeptem, & ea ſunt: Agens, & Patiens, cuius non nominatur agens, & Incæptum, & nuncium eius, & nomen verbi كان, & ſororum eius, & Nuncium ان, & ſororum eius; & ſequens rafaa-

rafaatum, quod est quadruplex: Adiectio, & Copulatio, & Roboratio, & Commutatio.

الشرح Thomea Expositio. التوماوى

CAsus agentibus in verbo Modhareo, iam explicatis: in sequentibus nomina, tam in nominatiuo agente, quàm in accusatiuo patiente, & cæteris casibus obliquis constituta enumerat.

Et primò rafaata, scilicet in nominatiuo eleuata, quæ septem sunt, hic explicat: quorum primum est Agens, vt قام زيد Surrexit Zæidus.

Secundum Patiens, vt ضرب زيد Verberatus est Zæidus.

Tertium, & quartum Incæptum, & nuncium eius, scilicet, suppositum & appositum, seu subiectū & prædicatum, vt زيد قائم Zæidus est stans.

Quintum nomem, seu subiectum verbi كان, & sociorum eius, vt كان زيد قائما Fuit Zæidus stans, vbi زيد in nominatiuo ponitur.

Sextum Nuncium, seu prædicatum dictionis ان, & sororum eius, vt ان زيدا قائم Vtique Zæidus est surgens.

Et septimum est sequens ipsa rafaata, quod quidem quadruplex est, scilicet Adiectiuum, quod conforme vocant vt جاء زيد العاقل Venit Zæidus intelligens.

Et Copulatum, vt جَاءَ زَيدٌ وَعَمرٌو {Venit Zæidus}, & Amrus.

Et Roboratum, vt جَاءَ زَيدٌ نَفسُهُ Venit Zæidus ipſemet.

Et Commutatum, vt جَاءَ زَيدٌ أَخُوكَ Venit Zæidus, frater tuus: quia errauit in loquendo, & pro Zæido dixit corrigendo, & commutando, Venit frater tuus. De quibus fuſius (quia ſua ſingulis per ordinem capita diſtribuit Author) in ſequentibus dicemus.

Arabicus

۞ بَابُ ٱلْفَاعِلِ ۞

CAPVT AGENTIS.

ٱلْمَتْنُ — Arabicus textus. — ٱلْعَرَبِيُّ

أَلْفَاعِلُ هُوَ ٱلْإِسْمُ ٱلْمَرْفُوعُ ٱلْمَذْكُورُ قَبْلَهُ فِعْلُهُ
وَهُوَ عَلَى قِسْمَيْنِ ظَاهِرٍ وَمُضْمَرٍ فَٱلظَّاهِرُ نَحْوُ
قَوْلِكَ قَامَ زَيْدٌ وَيَقُومُ زَيْدٌ وَقَامَ ٱلزَّيْدَانِ وَيَقُومُ
ٱلزَّيْدَانِ وَقَامَ ٱلزَّيْدُونَ وَيَقُومُ ٱلزَّيْدُونَ وَقَامَ أَخُوكَ
وَيَقُومُ أَخُوكَ ۞ وَٱلْمُضْمَرُ نَحْوُ قَوْلِكَ ضَرَبْتُ وَ
ضَرَبْنَا وَضَرَبْتَ وَضَرَبْتِ وَضَرَبْتُمَا وَضَرَبْتُمْ وَ
ضَرَبْتُنَّ وَضَرَبَ وَضَرَبَتْ وَضَرَبَا وَضَرَبَتَا وَضَرَبُوا
وَضَرَبْنَ ۞

Agens eſt nomen rafaatum, commemoratum habens ante ſe verbum ſuum, quodque duplex eſt; Manifeſtum, & ſubinrellectum. Manifeſtum, verbi gratia; Stetit Zæidus, & Stat Zæidus, & Steterunt duo Zæidi, & Stant duo Zæidi, & Steterunt Zæidi, & Stant Zæidi, & Surrexit ad ſtandum frater tuus, & Surgit frater tuus. Et Subintellectum, vt eſt dicere: Verberaui, Verberauimus, & Verberaſti, & Verberaſti fæmin. & Verberaſtis duo, & duæ, & Verberaſtis vos maſc. & Verberaſtis fæmin. & Verberauit maſc. & Verberauit fæm. & Verberauerunt duo, & Verberauerunt duæ, & Verberauerunt illi, & Verberauerunt illæ.

التوماوي Thomea Expoſitio. الشرح

DEſcribitur hic Agens, & diuiditur, exempliſque manifeſtatur. In deſcriptione enim tria illi attribuuntur.

Primum quòd ſit Nomen, non Verbum, neque Particula.

Secundum quod ſit rafaatum, non nasbatum, neque giarratum.

Tertium, quòd antepoſitum habeat verbum ſuum, non poſtpoſitum: nam ſi poſtpoſitum foret, vt زيد قام Zæidus

dus ſtetit, ſecundum Grammaticos Zæidus non vltra agens, ſed incæptum diceretur, & قَامَ Nuncium, ac veluti زَيْدٌ قَائِمٌ exponeretur in declinationis vſu.

Ex diuiſione autem duplex habetur Agens, ſcilicet, Manifeſtum, & eſt quod voce diſtincta, poſt verbum in oratione exprimitur, vt قَامَ زَيْدٌ &c. quæ ſatis ex textu ſunt clara. Et ſubintellectum, & eſt quod in verbo recluſum, pronomen agentis coniunctum dicitur, ac per indicium primæ, ſecundæ, aut tertiæ perſonæ innuitur, vt ضَرَبْتُ Verberaui ego, &c. quæ patent in litera.

Sed obſeruandum eſt, quod ſicut pro agente manifeſto adduxit exempla de ſingulari, duali, & plurali maſculinis, & vnum ex quinque nominibus defectiuis, tam in præterito, quàm in præſenti, & futuro. Ita poſſunt afferri ſimilia ex fæmininis, vt ſingulare قَامَتْ هِنْدٌ Stetit Henda, & تَقُومُ هِنْدٌ Stat Henda. Et duale قَامَتْ الْهِنْدَانِ & تَقُومُ الْهِنْدَانِ. Et plurali, vt قَامَتْ الْهِنْدَاتُ & تَقُومُ الْهِنْدَاتُ. Et ex plurali variationis, vt قَامَتْ الْهُنُودُ Steterunt Hendæ, & تَقُومُ الْهُنُودُ, & قَامَ الرِّجَالُ Steterunt viri, & يَقُومُ الرِّجَالُ, &

قَامَ الْقَوْمُ Stetit populus, & يَقُومُ الْقَوْمُ &c. In his quidem omnibus Agens est manifestum.

At aduertendum est hìc etiam tam زيد, quàm هند, cum sint nomina propria, in singulari non recipere articulum ال, sed statimatque duali, aut plurali numero augentur, communia fiunt, & ideo articulum liberè recipiunt, vt ab exemplis erudimur.

Similiter attendendum est, quòd sicut ex præterito duodecim agentis indicia collegit, ita ex Modhareo totidem possunt colligi, vt أَضْرِبُ Ego verbero, يَضْرِبُ Ille verberat, &c.

Hæc autem tandem dicta sunt de Agente subintellecto coniuncto: sed de Agente subintellecto disiuncto, quod quidem euenit post إِلَّا, aut إِنَّمَا dicitur, vt مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنَا Non verberauit nisi ego: & مَا ضَرَبَ إِلَّا نَحْنُ Non verberauit nisi nos: & مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنْتَ Non verberauit nisi tu, & مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنْتُمَا, & مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنْتِ, & مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنْتُمْ, & مَا ضَرَبَ إِلَّا أَنْتُنَّ, & ما

مَا ضَرَبَ إِلَّا هُوَ ، & مَا ضَرَبَ إِلَّا هِيَ & ، مَا ضَرَبَ إِلَّا هُمَا ، & مَا ضَرَبَ إِلَّا هُمْ & ، مَا ضَرَبَ إِلَّا هُنَّ .

Similiter dices إِنَّمَا ضَرَبَ أَنَا Non verberauit nisi ego, & إِنَّمَا ضَرَبَ نَحْنُ Non verberauit nisi nos, &c.

Hæc in præterito, at in Modhareo, vt مَا يَضْرِبُ إِلَّا أَنَا Non verberat nisi ego, & إِنَّمَا يَضْرِبُ أَنَا Non est qui verberat nisi ego, &c.

Et in imperatiuo non est nisi agens subintellectum coniunctum, vt إِضْرِبْ Verbera tu, & إِضْرِبَا Verberate duo, & إِضْرِبُوا Verberate vos, & إِضْرِبِي Verbera tu fæm. & إِضْرِبَا Verberate duæ, & إِضْرِبْنَ Verberate fæm. Hæc de Agente.

Arabicus

باب المفعول الذي لم يسم فاعله

CAPVT PATIENTIS,

Cuius non est nominatum Agens.

المتن Arabicus Textus. العربي

وهو الاسم المرفوع الذي لم يذكر معه فاعله فان كان الفعل ماضيا ضم اوله وكسر ما قبل آخره وإن كان مضارعا ضم اوله وفتح ما قبل آخره وهو على قسمين ظاهر ومضمر فالظاهر نحو قولك ضرب زيد ويضرب عمرو وأكرم زيد ويكرم عمرو والمضمر نحو قولك ضربت وضربنا وضربت وضربت وما أشبه ذلك

Latina

Eſt autem id, nomen rafaatum, cum quo non eſt commemoratum ſuum Agens: Si enim verbum fuerit præteritum, dhammata erit prima eius, & keſrata quæ ante vltimam eius eſt. Et ſi fuerit futurum, erit affecta dhamma prima eius, & fathata, quæ ante vltimam eius. Quod & duplex eſt, Manifeſtum, & Subintellectum. Manifeſtum enim, vt cùm dicis, Verberatus eſt Zæidus, & Verberatur Amrus: & Honoratus eſt Zæidus, & Honoratur Amrus. Subintellectum, vt verbi gratia, Verberatus fui, Verberati fuimus, Verberatus fuiſti, & Verberata fuit, & his ſimilia.

الشرح Thomea Expoſitio. التوماوي

INter rafaata nomina, ſecundum obtinet locum illud patiens, cuius, inquit, Agens non nominatur: nam verbnm, dum in oratione ſuo priuatur Agente, ſtatim loco eius conſtituit patiens, eique ſuas tribuit conditiones, nempe eſſe rafaatum, & eidem verbo poſtpoſitum, vt ضرب زيد Verberatus eſt Zæidus, cuius originale eſt ضرب عمرو زيدا, ſed quia Agens, nempe عمرو fuit occulta-

cultatum, ideo loco eius زيد substitutum est: sed nihilominus semper apparet patiens, licet Agentis induat similitudinem: nam si verbum duos regat patientes, vt أَعْطَى زَيْدًا دِرْهَمًا Dedit Zæido nummos, semper primus, ac nobilior in nominatiuo effertur; secundus verò in accusatiuo sicuti erat relinquitur, vt أُعْطِيَ زَيْدٌ دِرْهَمًا vbi ex secundi, status arguitur primi. Consequenter pro horum intelligentia, formam verbi passiui in prima & penultima radicis litera, spectandam, tam in præterito, quàm in Modhareo verbi sani, per vocalium notas actualiter assignat, vt ضُرِبَ Verberatus est, أُكْرِمَ Honoratus est, دُحْرِجَ Reuolutus est, &c. dhammata prima, & penultima Kesrata in præterito: & يُضْرَبُ Verberatur, يُكْرَمُ Honoratur, يُدَحْرَجُ Reuoluitur: dhammata prima, & penultima fathata in Modhareo. Et in verbis infirmis virtualiter, vt قِيلَ Dictum est, بِيعَ Venditum est, شُدَّ Roboratum est, in præterito: at in Modhareo, vt يُقَالُ, & يُبَاعُ, & يُشَدُّ nec de eius imperatiuo fit mentio, quia passiui formam abhorret.

Per ordinem igitur, quādo in oratione occultatur Agens, vicem eius primo supplet Patiens, vt dictum est.

Et si

Et si Patiens quoque ibi non fuerit, vicem ipsius Agentis supplebit infinitum, vt ضُرِبَ ضَرْبٌ شَدِيدٌ Verberatum est verberatione vehementi.

Et si hoc non aderit, circunstantia temporis pro eo subintrabit, vt صِيمَ يَوْمُ ٱلسَّبْتِ Ieiunandum est die Sabbati.

Et si hæc quoque defecerit, surget vice eius loci circunstantia, vt جُلِسَ مَكَانُكَ Occupatus fuit locus tuus.

Et si hæc tandem deerit, aderit denique supplens vicem Agentis, giarrans & giarratum. vt غُضِبَ عَلَى زَيْدٍ Indignatus est contra Zæidum, vbi على زيد dicitur rafaatum محلّا loco, non signo, quia على giarrans est, & زيد giarratum.

Patiens autem istud, tanquam agentis substitutum, non solum eandem sibi diuisionem facit, nempe esse aliud manifestum, aliudue subintellectum: sed & omnia, quæ sub hac diuisione de agente ibi actiuè dicta sunt, hìc de se passiuè vult dici, vt de singulari in verbo puro ضُرِبَ وَيُضْرَبُ زَيْدٌ, & in addito, vt أُكْرِمَ وَيُكْرَمُ عَمْرٌو, & de duali, & plurali, vt ضُرِبَ وَيُضْرَبُ ٱلزَّيْدَانِ وَٱلزَّيْدُونَ

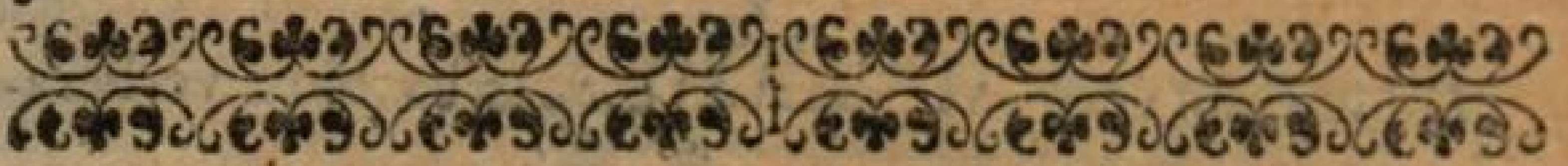
& in defectiuo, vt ضُرِبَ وَيُضْرَبُ أَخُوكَ, & in singulari fæminino, vt ضُرِبَتْ وَتُضْرَبُ هِنْدٌ, & in duali, & plurali, vt ضُرِبَتْ وَتُضْرَبُ ٱلْهِنْدَانِ وَٱلْهِنْدَاتُ & in plurali masculino variato, vt ضُرِبَ وَيُضْرَبُ ٱلرِّجَالُ, & in plurali fæminino variato, vt ضُرِبَتْ وَتُضْرَبُ ٱلْهُنُودُ. Hæc de Patiente manifesto.

Patiens autem subintellectum, ipsum quoque est duplex, videlicet, coniunctum, & disiunctum. Coniunctum, vt ضُرِبْتُ Verberatus fui, ضُرِبْنَا Verberati fuimus, ضُرِبْتَ Verberatus fuisti, ضُرِبْتِ Verberata fuisti, ضُرِبْتُمَا Verberati fuistis duo, vel duæ, ضُرِبْتُمْ Verberati fuistis, ضُرِبْتُنَّ Verberatæ fuistis, ضُرِبَ Verberatus fuit, ضُرِبَتْ Verberata fuit, ضُرِبَا Verberati fuerunt duo, ضُرِبَتَا Verberatæ fuerunt duæ, ضُرِبُوا Verberati fuerunt, ضُرِبْنَ Verberatæ fuerunt, Disiun-

Disiunctum verò, vt مَا ضُرِبَ إِلَّا أَنَا Non verberatus fuit nisi ego, مَا ضُرِبَ إِلَّا نَحْنُ Non verberatus fuit nisi nos, مَا ضُرِبَ إِلَّا أَنْتَ Non verberatus fuit nisi tu &c. Vel إِنَّمَا ضُرِبَ أَنَا Non verberatus fuit nisi ego, إِنَّمَا ضُرِبَ نَحْنُ Non fuit verberatus nisi nos, إِنَّمَا ضُرِبَ أَنْتَ Non fuit verberatus nisi tu, &c.

Patet igitur qualiter Patiens istud vicem agẽtis suppleat, ac primo inter rafaata collocatum, quomodo proinde sequentes eius conditiones recipiat.

۞ باب المبتداء والخبر ۞

Caput Incæpti, & Nuncij.

المتن Arabicus Textus. العربي

المبتداء هو الاسم المرفوع العاري عن العوامل
اللفظية والخبر هو الاسم المرفوع المسند اليه نحو
قولك زيد قائم والزيدان قائمان والزيدون
قائمون ۞ والمبتداء قسمان ظاهر ومضمر
فالظاهر ما تقدم ذكره والمضمر اثنا عشر وهي
أنا ونحن وأنتَ وأنتِ وأنتما وأنتم وأنتن
وهو وهي وهما وهم وهن نحو قولك أنا قائم و
نحن قائمون وما أشبه ذلك ۞ والخبر قسمان

Incæptum

مفرد وغير مفرد فالمفرد نحو قولك زيد قائم ۝
وغير المفرد أربعة أشياء الجار والمجرور والظرف
والفعل مع فاعله والمبتدأ مع خبره نحو قولك
زيد في الدار وزيد عندك وزيد قام أبوه وزيد
جاريته ذاهبة ۝

الترجمة Latina Interpretatio. الافرنجية

Incæptum eſt nomen rafaatum, nudum à regentibus pronunciatiuis; & Nuncium eſt nomen rafaatum ei innixum: verbi gratia Zæidus (eſt) ſtans, & duo Zeidi (ſunt) ſtantes, & Zæidi(ſunt) ſtantes. Incæptum autem eſt duplex, Manifeſtum, & Immanifeſtum; Manifeſtum enim eſt id, cuius præceſſit mentio. Immanifeſta verò ſunt duodecim, vtputa: ego, & nos, & tu, & tu fem. & vos duo vel duæ, & vos, & vos fæm. ille, & illa, & illi duo vel duæ, & illi, & illæ: vt cùm dicis; ego ſum ſtans, & nos ſumus ſtantes, & quod aſſimilatum eſt his. At Nuncium eſt duplex, Simplex, & non Simplex Simplex enim eſt, verbi gratia, Zæidus eſt ſtans: & non Simplex, eſt quadruplex: Giarrans, & Giarratum, & Circumſtantia, & Verbum cum agente ſuo, & In-

cæptum cum Nuncio suo : vt cùm dicis ; Zæidus est in domo , & Zæidus est apud te , & Zeidus stetit pater eius , & Zæidus ancilla eius est abiens.

الشرح Thomea expositio . التوماوي

INcæptum & Nuncium , tertium & quartum rafaatorum nominum occupant locum , & nihil aliud sonant quàm suppositum & appositum , vel subiectum , & prædicatum . Dicitur autem Incæptum , seu Inchoatum passiuè , quia eo absolutè incipitur , & initium fandi sumitur ab Oratore : Nuncium verò in neutro , quia est , quod de eo enunciatur , ac dicitur : vtriusque describit naturam , sed minus appositè illam ipsius Nuncij inquiunt Expositores . Incæptum ergo perpetuò nomen esse censetur , non verbum , neque particula : rafaatum semper , non nasbatum , neque chafdhatum : nudum à regentibus , seu casus agentibus prolatiuis , ad differentiam agentis & nominis كان ac sororum eius , quæ expressa exigunt suorum agentia casuum , nempe Verbum .

Hoc autem Incæptum nomen vel est expressum in Oratione , vt زيد قائم Zæidus est stans : vel est interpretatum , vt أن تصوموا خير لكم Quòd ieiunetis bonum est vobis : nam تصوموا quod est verbum , interpretatur nomen , & vt inchoatum exponitur hoc modo , صيامكم خير لكم Ieiunium vestrum bonum est vobis .

Sed

Sed ſciendum eſt, quòd Incæptum, licèt regulariter in Oratione ſuo anteponatur Nuncio, quandoque tamen idem manens permiſſiuè poſtponi poteſt, vt قَائِمٌ زَيْدٌ Stans eſt Zæidus, & عَاقِلٌ أَنْتَ Prudens es tu, & فِي ٱلدَّارِ عَمْرٌو In domo eſt Amrus, vbi Incæptum prolatione quidem eſt poſtpoſitum, ſed ſenſu verè antepoſitum.

Sed quandoque neceſſariò poſtponitur, vt poſt ſequentes interrogationis voces, nimirum أَيْنَ ٱلْكَرِيمُ ٱلْمُنْعِمُ Vbi nam eſt generoſus beneficus? & كَيْفَ ٱلْمَرِيضُ Quomodo ſe habet infirmus? & مَتَى ٱلْمُنْصَرِفُ Quando eſt iſte abiens? vbi Incæptum idem manens neceſſariò poſtponitur, & dictiones iſtæ أَيْنَ, & كَيْفَ, & مَتَى Nuncij munus, & eiuſdem Incæpti locum aſſumunt.

Quandoque verò & poſtponitur, & variatur, vtpote ſi interrogatiua أَ, vel negatiua مَا, aut لَيْسَ prædicato ſingulari, ſequente ſubiecto dualis vel pluralis numeri, præponantur: exempli gratia أَقَائِمٌ ٱلزَّيْدَانِ Nunquid ſtantes ſunt duo Zæidi? & مَا قَائِمٌ ٱلزَّيْدُونَ Non ſunt ſtantes Zæidi, & لَيْسَ مَضْرُوبٌ ٱلرَّجُلَانِ Non ſunt

 verbe-

verberati duo viri, &c. vbi tam اقايم, quàm ماقايم, & ليس مضروب quæ erant Nuncia, antepoſita ſtatim fiunt Incæpta, ac præfata dualia & pluralia ſubſtantiua tanquam Nuncia regunt, ac raſant: quod ſecus accidit, ſi vtraque in numero concordant, nam illico ad priſtinum redeunt ſtatum, & ſi Incæptum ſit poſtpoſitum, vt أَقَائِمَانِ ٱلزَّيْدَانِ Num ſtantes ſunt duo Zæidi? &c.

Quando autem Incæptum & Nuncium in تعريف, & تنكير coæquantur, libera eſt permutatio: qualecunque enim præmiſeris erit Incæptum, & qualecunque poſtpoſueris Nuncium, vt زَيْدٌ صَدِيقُكَ Zæidus eſt amicus tuus, & خَيْرٌ مِنْ زَيْدٍ Melior eſt Zæido, &c.

Quando denique Nuncium fuerit complexum nominale, vt زَيْدٌ أَخُوهُ حَكِيمٌ Zæidus frater ſuus eſt ſapiens: vel verbale cum nomine, non cum pronomine, ſiue ſimplex fuerit, vt عَمْرٌو جَاءَ ٱبْنُهُ Amrus venit filius eius: ſiue compoſitum, vt زَيْدٌ إِنْ جَاءَنِي مُعَلِّمُهُ أُكْرِمْهُ Zæidus ſi venerit ad me, magiſter eius, honorabo eum: tunc nullo modo Incæptum poſtponi poteſt, ſed ſemper præponitur, vt ex allatis claret exemplis.

Nuncium verò, inquit, similiter est nomen rafaatum, ac ipsi Incæpto inhærens: vel potius Nuncium est pars completiua orationis ipsi Incæpto iuncta, vt زيد قائم Zæidus est stans: Zæidus enim dicitur Incæptum, ac rafaatum per ipsam incæptionem, & stans, Nuncium eius, sed rafaatum per ipsum Incæptum, à quo sustentatur: & الزيدان قائمان Duo Zæidi sunt stantes, & الزيدون قائمون Zæidi sunt stantes, & plurale variationis الزيود قيام Zæidi sunt stantes: & هند قائمة Henda est stans, & هندان قائمتان Duæ Hendæ sunt stantes, & الهندات قائمات Hendæ sunt stantes: & plurale variationis الهنود قيام Hendæ sunt stantes.

Incæptum autem est duplex, Manifestum, & Immanifestum: Manifestum namque iam præcessit explicatio in exemplis, scilicet زيد قائم, & الزيدان قائمان, & الزيدون قائمون, &c. Sed Immanifesti disiuncti duodecim sunt partes, videlicet duodecim Pronominum personalium voces, vt انا قائم Ego sum stans, & نحن قائمون Nos sumus stantes, & انت قائم Tu es

ſtans, & أَنْتِ قَائِمَةٌ fæmin. Tu es ſtans, & أَنْتُمَا قَائِمَانِ Vos duo vel duæ eſtis ſtantes, & أَنْتُمْ قَائِمُونَ Vos eſtis ſtantes, & أَنْتُنَّ قَائِمَاتٌ fæm. Vos eſtis ſtantes, & هُوَ قَائِمٌ Ipſe eſt ſtans, هِيَ قَائِمَةٌ Ipſa eſt ſtans, & هُمَا قَائِمَانِ Ambo vel ambæ ſunt ſtantes. هُمْ قَائِمُونَ Ipſi ſunt ſtantes, & هُنَّ قَائِمَاتٌ Ipſæ ſunt ſtantes.

Nuncium ſimiliter eſt duplex, ſimplex, & non ſimplex. Simplex enim hic, vel ſingulare, non accipitur, vt contra duale & plurale diſtinguitur, ſed vt complexo opponitur, vel ei ſimili: nam Nuncium vel ſingulare eſt, ideſt Simplex, vt زَيْدٌ قَائِمٌ Zæidus eſt ſtans, & الزَّيْدَانِ قَائِمَانِ Duo Zæidi ſunt ſtantes, & الزَّيْدُونَ قَائِمُونَ Zæidi ſunt ſtantes, &c.

Vel non Simplex, ideſt compoſitum, ſeu complexum perfectum, aut ei ſimile: quod quidem quadruplex eſt, vt ex litera patet.

Dicitur autem complexum, quia ex verbo vel ex nomine expreſſo integratur: & hoc eſt duplex, verbale, vt

Zæidus

زَيْدٌ قَامَ أَبُوهُ Zæidus ſurrexit pater eius, & nominale,

vt زَيْدٌ جَارِيَتُهُ ذَاهِبَةٌ Zæidus famula ipſius eſt abiēs.

Vtrobique enim Zæidus eſt incæptum, & totum quod ſequitur Nuncium complexum, in prima namque oratione, quia per verbum incipit, vtpote, Surrexit pater eius, dicitur verbale: & in ſecunda, quia per nomen, videlicet, Famula ipſius eſt abiens, appellatur nominale.

Sed ſi ex tribus conſtat incæptis, & nuncio, vt

زَيْدٌ أَبُوهُ غُلَامُهُ مُنْطَلِقٌ Zæidus eſt cuius pater ſeruus eius eſt abiens: ſecundum, & tertium reſpectu nuncij, ſcilicet منطلق dicuntur incæpta, ſed reſpectu primi, ſcilicet زيد nuncia, quatenus vnà cum منطلق faciunt vnum nuncium complexum.

Ei verò ſimile etiam eſt duplex, vel giarratum, vt

زَيْدٌ فِي ٱلدَّارِ Zæidus eſt in domo.

Vel loci circumſtantia affectum, vt زَيْدٌ عِنْدَكَ Zæidus apud te: in quibus Zæidus ſimiliter eſt incæptum. & tam في الدار quàm عندك nuncium complexum ſimile perfecto, appellatur: quia neceſſario per ſubintel-

lectam verbalem copulam integrari præſumitur, vt زَيْدٌ كَائِنٌ فِي ٱلدَّارِ Zæidus exiſtens eſt in domo, vel زَيْدٌ مُسْتَقِرٌّ عِنْدَكَ Zæidus eſt exiſtens apud te. Hæc de Incæpto, & Nuncio.

Caput

بَابُ ٱلْعَوَامِلِ ٱلدَّاخِلَةِ عَلَى ٱلْمُبْتَدَاءِ وَٱلْخَبَرِ ۞

CAPVT AGENTIVM CASVS, Ingredientium Incæptum & Nuncium.

العربي	Arabicus Textus.	المتن

وهي ثلاثة اشياء كان واخواتها وان واخواتها
وظننت واخواتها ۞
فاما كان واخواتها فانها ترفع الاسم وتنصب الخبر
وهي كان وامسى واصبح واضحى وظل وبات وصار و
ليس ومازال وما انفك ومافتى ومابرح ومادام
وما تصرف منها نحو كان ويكون وكن واصبح

عمرو

وَيُصْبِحُ وَأَصْبَحَ تَقُولُ كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا وَلَيْسَ عَمْرُو شَاخِصًا وَمَا أَشْبَهَ ذٰلِكَ ۞

وَأَمَّا إِنَّ وَأَخَوَاتُهَا فَإِنَّهَا تَنْصِبُ ٱلْإِسْمَ وَتَرْفَعُ ٱلْخَبَرَ وَهِيَ إِنَّ وَأَنَّ وَلٰكِنَّ وَكَأَنَّ وَلَيْتَ وَلَعَلَّ تَقُولُ إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ وَلَيْتَ عَمْرًا شَاخِصٌ وَمَعْنَى إِنَّ وَأَنَّ لِلتَّوْكِيدِ وَلٰكِنَّ لِلْإِسْتِدْرَاكِ وَكَأَنَّ لِلتَّشْبِيهِ وَلَيْتَ لِلتَّمَنِّي وَلَعَلَّ لِلتَّرَجِّي وَٱلتَّوَقُّعِ ۞

وَأَمَّا ظَنَنْتُ وَأَخَوَاتُهَا فَإِنَّهَا تَنْصِبُ ٱلْمُبْتَدَأَ وَٱلْخَبَرَ عَلَى أَنَّهُمَا مَفْعُولَانِ لَهَا وَهِيَ ظَنَنْتُ وَحَسِبْتُ وَخِلْتُ وَزَعَمْتُ وَرَأَيْتُ وَعَلِمْتُ وَوَجَدْتُ وَٱتَّخَذْتُ وَجَعَلْتُ وَسَمِعْتُ تَقُولُ ظَنَنْتُ زَيْدًا مُنْطَلِقًا وَخِلْتُ عَمْرًا شَاخِصًا وَمَا أَشْبَهَ ذٰلِكَ ۞

Et ea sunt tria, كان Fuit, & sorores eius; & إن Sanè, & sorores eius; & ظننت Arbitratus sum, & sorores eius.

كان autem, & eius sorores, ipsæ equidem rafant nomen, & nasbant nuncium; & eæ sunt, Fuit, & Vesperi seu Serò fuit, & Manè seu Citò fuit, & Tempestiuè fuit, & Die mansit, & Pernoctauit, & Factus est, & Non fuit, Perdurauit, & ما انفك, & ما فتئ, & ما برح Non desijt esse, & Quandiu fuit, & quidquid inflectitur ex ijs; vt Fuit, & Erit, & Esto, & Citò fuit, & Citò erit, & Citò esto. Dices; Fuit Zæidus stans, & Non fuit Amrus abiens, & his similia.

إن verò, & sorores eius, ipsæ enim nasbant nomen, & rafant nuncium; & eæ sunt Etenim & Quòd, & Sed, & Sicut, & Vtinam, & Fortassis. Dices: Etenim Zæidus est stans, & Vtinam Amrus proficiscatur. At إن, & أن sunt corroborationis, & لكن retentionis, & كان similitudinis, & ليت optationis, & لعل spei (particulæ.)

At

At ظننت & ſorores eius, ipſæ namque naſbant Incæptum, & Nuncium, eò quòd ambo ſunt patientia eis: & ſunt, Arbitratus ſum, & Exiſtimaui, & Imaginatus ſum, & Opinatus ſum, & Vidi, & Cognoui, & Inueni, & Appræhendi, & Statui, & Audiui. Dices; Arbitratus ſum Zæidum ambulantem, & Imaginatus ſum Amrum abeuntem; &c.

الشرح Thomea Expoſitio. التوماوي

CAput hoc de Agentibus caſus, in Incæpto & Nuncio præcipuè inſcribitur: quæ quidem ad tria, vt ex litera patet, ſummatim reducuntur.

Sed obſeruandum eſt, quòd Agentia ipſa in duplici ſunt differentia, alia Senſiflua, alia Prolatiua.

Prolatiua enim ſunt verbum, vel ei ſimile, ſeu particula, de quibus ſuo loco diffusè.

Senſiflua verò Modharei, vel Incæpti dicuntur, quæ nimirum ex proprio vtriuſque ſenſu, abſque alio adminiculo, in caſu nominatiuo primitus ſe conſtituunt, vt يضرب & زيد قائم &c. Sed ſi addatur verbum, vel ei ſimile, vt hoc loco contingit, non amplius Incæptum, ſed nomen vocatur, quia non iam ſenſifluo, ſed prolato Agente ſeu Regente vtitur, vt ex textu claret.

Primum igitur horum trium, verba tredecim præcipuè complectitur, quæ deficientia dicuntur, eò quòd ſignificatio eorum, licet tempus indicet, operationem tamen quæ ſenſum reddit perfectum, nequaquam innuunt, veluti

Verbe-

ضَرَبَ زَيْدٌ Verberauit Zæidus, pro eo quòd ضرب est verbum perfectum, non tantum tempus præteritum, verum & operationem in eo factam exprimit. Sed imperfectum, vt كَانَ زَيْدٌ Fuit Zæidus, licèt tempus præteritum indicet, quid tamen in eo factum sit non manifestat: Ideoque ipsum cum suis hìc enumeratis similibus deficiens appellant. Hinc vt sensum perfectum constituant, eis Nuncium, quod actionis vicem gerit, superaddunt, vt كَانَ زَيْدٌ عَالِمًا Fuit Zæidus sapiens.

Ex his autem tredecim, quæ nomen rafaant, & Nuncium nasbant: octo prima simplicia dicuntur, quatuor verò sequentia in principio negatione sunt affecta, & vltimum, مَا infinitiua temporali additum.

Primum simplicium ponitur كان, cuius duo præcipuè sunt sensus, vnus sempiternitatis in Deo, vt كَانَ اللّٰهُ Fuit Deus, idest, semper extitit: & euiternitatis, seu stabilitatis in aliquibus creaturis, vt كَانَ ٱلنُّورُ Fuit lux, idest, creata persistit: & euentus, vt كَانَ ٱلْمَطَرُ Fuit pluuia, idest, accidit seu euenit. Et sic in hoc primo sensu, quatenus كان est verbum substantiuum, quod indicat esse rei, siue existentiam vel euentum, appellatur verbum perfectum: quatenus verò facit connexionem inter subiectum, & prædicatum, vel inter ea verbalem copulam exercet, semper verbum deficiens dicitur, vt كَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا idest, Deus est sapientissimus, &c.

Simili

Simili quoque modo امسى , & اصبح , & اضحى perfecta veniunt, quando videlicet cum eis propria intenduntur momenta, scilicet Serò, Mane, Dies, Fuit. Defectiua verò & ipsa ad modum nunc dictum.

Secundus verò sensus est transitionis, seu fluxionis, vt كَانَ الشَّيْخُ شَابًّا Senex fuit iuuenis, كَانَ الأَمِيرُ رَاكِبًا Fuit princeps equitans, & يَكُونُ الرَّسُولُ شَهِيدًا Est Apostolus testis, & كُنْ عَالِمًا Esto sapiens.

Secundum est امسى, quod quidem, inquiunt, est ad denominandum enunciatum, de quo per Nuncium in Vespere, vel Serò, idest ad denominandum subiectum tale per prædicatum, in assignato tempore tali, vt أَمْسَى زَيْدٌ غَنِيًّا Serò Zæidus fuit diues, & يُمْسِى زَيْدٌ مَاشِيًا Vespere Zæidus est ambulans, & أَمْسِ كَاتِبًا Serò esto scriba.

Tertium est اصبح, denominatque subiectum mediante prædicato tale esse, Manè, siue Citò, vt أَصْبَحَ الْبَرْدُ شَدِيدًا Mane fuit frigus vehemens, &

Citò

يُصْبِحُ زَيْدٌ عَالِمًا Citò est Zæidus sapiens, & أَصْبِحْ عَاقِلًا Citò esto prudens.

Quartum est أضحى denominans suppositum tale per appositum suum, In die, siue Post solis ortum, aut Tempestiuè, vt أَضْحَى ٱلْفَقِيهُ وَرِعًا Tempestiuè literatus fuit castus, & يُضْحِي ٱلْأَمِيرُ رَاكِبًا Post Solis ortum princeps est equitans, & أَضْحِ مُصَلِّيًا Hora tertia esto orans.

Quintum ظَلَّ idem denominat tota die, siue in decursu diei, vt ظَلَّ بَكْرٌ مُقِيمًا Tota die fuit Bacrus erectus, & يَظَلُّ عَمْرٌو صَائِمًا Transit diem Amrus ieiunus, & اِظْلَلْ فَرْحَانًا Esto die tota hilaris.

Sextum بات idem denominat, Noctu, vel Pernoctando, vt بَاتَ زَيْدٌ سَاهِرًا Pernoctauit Zæidus vigilans, & يَبِيتُ مُحَمَّدٌ سَكْرَانًا Tota nocte Mohammedes

est ebrius, & بِتْ عُرْيَانًا Pernocta nudus.

Septimum est صَارَ, quod quidem mutabilitatem subiecti de vno ad alium statum denotat per noui prædicati accessum, quod in illo priori statu de ipso non dicebatur, vt صَارَ ٱلْعَجِينُ خُبْزًا Pasta facta est panis, & يَصِيرُ ٱلطِّينُ خَزَفًا Lutum fit lagena, idest, transit in lagenam, & صِرْ تَائِبًا Esto, vel fias pœnitens. Hinc differentia maxima est inter كَانَ, & صَارَ, quia hoc mutabilitatem, vt plurimum in præsenti, & illud stabilitatem designat in præterito: nam benè dicis كَانَ ٱللّٰهُ عَلِيمًا Fuit Deus sapientissimus, non autem صَارَ ٱللّٰهُ عَلِيمًا Factus est Deus sapientissimus: indicaret namque in aliquo priori statu Deum sapientissimum non fuisse, deinde factum esse, quod factum est.

Octauum est ليس, quod negationem communiter significat, sicut enim apud Arabes reperitur كان verbum substantiuum, quod rem esse indicat, ita inuenitur ليس verbum negatiuum, quod rem non esse indifferenter denotat, vt لَيْسَ ٱلْعَالَمُ خَالِقًا Non fuit mundus creator, & لَيْسَ أَبُوكَ ذَاهِبًا Non fuit pater tuus abiēs.

Caret

Caret quoque Modhareo, Imfinitiuo, & Imperatiuo: eius tantum Præteritum reperitur apud Arabes sic, vt

لَيْسُوا	لَيْسَا	لَيْسَ	masc.
Non fuerunt.	Non fuerunt duo.	Non fuit ille.	
لَسْنَ	لَيْسَتَا	لَيْسَتْ	fæm.
Non fuerunt illæ.	Non fuerũt duæ.	Non fuit illa.	
لَسْتُمْ	لَسْتُمَا	لَسْتَ	masc.
Non fuistis.	Non fuistis duo.	Non fuisti.	
لَسْتُنَّ	لَسْتُمَا	لَسْتِ	fæm.
Non fuistis.	Non fuistis duæ.	Non fuisti.	
	لَسْنَا	لَسْتُ	com.
	Non fuimus.	Non fui.	

Communis Grammaticorum opinio circa hanc vocem ليس est, quòd connexionem orationis in præsenti tempore neget, vt لَيْسَ زَيْدٌ قَائِمًا Non est Zæidus stans, ideſt, nunc. Sed doctissimus Sybaueihas, inquit, indifferenter negare: quandoque in præsenti, vt dictum est, quandoque in futuro, vt الايوم ياتيهم ليس مصروفًا عنهم quandoque verò in præterito, vt ليس خلق الله مثله Quando autem negat in præsenti, eius quoque Nuncio apponi

Poni solet præpositio ب & hoc ad ipsam corroborandam negationem, vt لَيْسَ عُثْمَانُ بِفَاضِلٍ Nequaquam Othmanus est virtute præditus, & لَيْسَ ٱللّٰهُ بِكَافٍ Nequaquam Deus est indigens, idest, nullius indiget, seipso contentus est, sibique ipsi sufficit.

Diuisio secunda eorum quatuor est, quæ negatione in principio sunt affecta, quæ quidem cum ex propria impositione quandam cessationem, ac negationem importent, & negatio negationis sit valida affirmatio. Per hæc siquidem verba, non nisi stabilitas quædam, ac solida duratio eius quæ per prædicatum de subiecto dicitur, insinuatur: qua negatione sublata, verba non defectiua, sed perfecta fiunt, vt in ordine.

Nonum est مازال Non cessauit, idest Perstitit, Fuit semper, Perpetuauit, dicitur مَازَالَ زَيْدٌ غَنِيًّا Fuit semper Zæidus diues: & مَازَالَ عَمْرٌو مَسْرُورًا Perstitit Amrus hilaris, & وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ Et persistent dissentientes. In Modhareo namque si cum و iuxta communem modum formaretur, verbum deficiens non foret, sed perfectum: non enim dicere potes لا يزول زيد امرا sed benè dices لَا يَزَالُ زَيْدٌ أَمِيرًا Permanet Zæidus Princeps. Huius autem, ac sequentium quatuor imperatiuum, Arabibus non est in vsu, quia inauditum.

Decimum

Decimum est ما انفك idem, vt ما انفك عمرو كريما Perstitit Amrus honorabilis, vel liberalis, لا ينفك خالد جالسا Permanet Chaledus sedens: huius verò sensus principalis est انفصل Separatus est.

Vndecimum est ما فتئ idem, vt ما فتئ بكر قاريا Permansit Bacrus legens, & لا يفتأ سليمان جوادا Perstat Salomon munificus, bonus.

Duodecimum est ما برح idem, vt ما برح موسى صالحا Perstitit Moyses bonus, & لن نبرح عليه عاكفين Perseueramus, in eo consistentes. Huiusuè sensus originalis est زال è loco.

Decimum tertium, & vltimum est ما دام hæc particula ما, hic non est negatiua, vt dictum est, sed infinitiua & temporalis, idest, Quandiu, vel Dum, vt لا افعل ذاك ما دام زيد مقيما Non faciam hoc, dum fuerit Zæidus erectus, idest مدّ دوام مقيما Spacio durationis

rationis, quo fuerit erectus: nam مدّة spacium temporis, vel loci significat, & دوام est مصدر, idest infinitum, & لا أكلمك ما دام عمرو حزينًا Non alloquar te quandiu fuerit Amrus tristis. Hoc quoque solummodo in præterito cum particula ما vsurpatur, qua reiecta, non amplius deficiens, sed verbum perfectum redit.

Obseruandum est tandem, quòd sicut in verbis perfectis licet patientem præponere verbo, & agenti, vt زيدًا ضربت Zæidum verberaui, & درهمًا أعطيت Pecuniam dedi. Ita in primis deficientium octo, antepositio Nuncij, tanquam Patientis ipsi verbo, & Agenti conceditur, vt قاضيًا كان زيد Iudex fuit Zæidus, & صالحًا صار عمرو Bonus factus est Amrus, & واقفًا أضحى السائل Stans fuit hora tertia precator.

Et conceditur quoque præmissio appositi suo nomini, tanquam Nuncij suo Incæpto, vt كان حقًا علينا نصر المؤمنين Fuit certa nobis victoria Fidelium, & صار حكيمًا الجاهل Factus est sapiens ignorans. Ex quibus exemplis colligitur, quòd Patiens quandoque præponitur nomini tantum, quandoque nomini & verbo simul.

Hæc denique sunt tredecim verba deficientia, nomen

rafaan-

rafaantia, & Nuncium nasbantia, tam in præterito & Modhareo, quàm in imperatiuo, prænotatis exceptis: ideoque in litera dicitur, & quidquid ex ijs inflectitur, scilicet eodem quoque modo constituitur, vt visum est.

Secundum autem Agentium casus in Incæpto & Nuncio, sex complectitur particulas, quæ quidem omnes nasbant nomen, & rafaant Nuncium, & verbo assimilatæ dicuntur, eò quòd quasdam cum verbo similitudines seruant.

Prima namque earum, quia tribus vel quatuor literis integrantur, sicut verba.

Secunda, quia vltimam literam, sicut ipsa verba, præteriti extremam, habent semper fathatam.

Tertia, quia more verborum, nasbatum, & rafaatum, idest passum, & agens adsciscunt.

Quarta, quia in fine, vti verba, admittunt affixa, vt إنّي quod ego, & إنّنا quod nos, & إنّكَ quod tu, & إنّكِ quod tu, fæm. & إنّكما quod vos ambo, & إنّكم quod vos, &c.

Quarum prima est إنّ cum Kesra sub hamza, & fatha super nun tescdid roborata, quæ quandam certificationis, & corroborationis vim orationi præstat: cuius quoque principium ferè semper occupat, vt إنّ زيدًا قائمٌ Vtiq. Zæidus est stans. Sed aliquando etiam medium.

Primò in processu sermonis, vt قال إنّي عبد الله Dixit profectò, quòd ego sum seruus Dei.

Secundo, in responsione iuramenti, vt si quis benè lo-

 quenti

quenti ſic reſpondeat وَاللهِ إِنَّكَ عَاقِلٌ Per Deum ſanè tu es prudens.

Tertiò, vice modi, vt

جَاءَ زَيْدٌ وَإِنَّ ٱلشَّمْسَ طَالِعَةٌ Venit Zæidus, & vtique eſt Sol oriens, ideſt, Venit Zæidus, vtique ſub Solis luce ambulando.

Quartò, quando poſt ipſam particulam ſequitur ل, vt

عَلِمْتُ إِنَّكَ لَذَاهِبٌ Cognoui te vtique abeuntem.

Quintò ſub conditionali, & poteſt vtroque modo, ſcilicet, vel Keſrata, vel fathata venire, vt

مَنْ يَأْتِنِي فَإِنِّي أُكْرِمُهُ Quiſquis venerit ad me, profectò honorabo eum.

Sextò, cum Nuncio, particula giarrante, affecto, vt

عَرَفْتُ إِنَّ فِي ٱلدَّارِ زَيْدًا Sciui quidem in domo eſſe Zæidum: in quo tantum caſu, & cum ظَرْف videlicet, circumſtantia loci vel temporis, ſuum poteſt Incæptum præcedere, vt إِنَّ عِنْدَ عَامِرٍ جَمَالًا Vtique apud Amerum eſt decor, alias nunquam: nam dicere non licet

إِنَّ قَائِمٌ زَيْدًا &c.

Secunda particula eſt أَنَّ cum fatha ſuper hamza, & ſuper nun geminata, quæ ſemper orationem roborat, ſenſum infinitum indicat, nomen ac nuncium præcedit, ſiue rafaatum, ſiue nasbatum, aut giarratum fuerit.

Exemplum

Exemplum primi, vt بَلَغَنِي أَنَّكَ قَائِمٌ Peruenit ad me, te quidem esse stantem.

Secundi, vt رَأَيْتُ أَنَّكَ قَائِمٌ Vidi profectò te esse stantem.

Tertij, vt عَجِبْتُ مِنْ أَنَّكَ قَائِمٌ Admiratus sum te sanè esse stantem. Quæ sic resoluuntur.

Primò بَلَغَنِي قِيَامُكَ Peruenit ad me statio, siue stare tuum.

Secundò رَأَيْتُ قِيَامَكَ Vidi stationem, vel stare tuum.

Tertiò عَجِبْتُ مِنْ قِيَامِكَ Admiratus sum de statione tua.

Tertia est لَكِنَّ retentionis particula, vt cum in oratione aliquid affirmatur, vel negatur, à suspensione retinet mentem, explicans quod suspectum erat, vt زَيْدٌ قَائِمٌ لَكِنَّ عَمْرًا جَالِسٌ Zæidus est stans, & Amrus sedet, & مَا جَاءَنِي عَمْرٌو لَكِنَّ زَيْدًا حَاضِرٌ Non venit ad me Amrus, sed Zæidus adest.

Quarta est كَأَنَّ cum fatha super hamza, & super nun geminata, quæ particula similitudinis dicitur, quia cui adiungitur, quandam cum re altera similitudinem habere indicat,

cat, vt كَأَنَّ زَيْدًا أَسَدٌ Veluti Zæidus sit leo: & eius originalis sensus est, إِنَّ زَيْدًا كَأَسَدٍ Vtique Zæidus est sicut leo: sed elegantiæ gratia, vsu, vt prius apud Arabes venit.

Quinta est لَيْتَ optationis indifferenter rei desideratæ, tam possibilis, quàm impossibilis. Primæ, vt لَيْتَ ٱلْحَبِيبَ قَادِمٌ Vtinam dilectus præcedat. Secundæ, vt لَيْتَ زَيْدًا يَطِيرُ Vtinam Zæidus volet.

Sexta est لَعَلَّ spei, tam rei quæ speratur, quàm quæ timetur. Primæ, vt لَعَلَّ ٱلْحَبِيبَ رَاجِعٌ Fortasse dilectus est rediens. Secundæ, vt لَعَلَّ أَبَاكَ كَافِرٌ Forsitan pater tuus est infidelis: & dicitur etiam لَعَنَّ, & عَلَّ in eadem significatione, sed elegantior est لَعَلَّ Sed si ijs particulis addatur مَا redundans, dictorum casuum omninò tollit influxum: Dices enim إِنَّمَا زَيْدٌ قَائِمٌ Vtique Zæidus est stans, & لَكِنَّمَا عَمْرٌو جَالِسٌ Sed Amrus est sedens, & كَأَنَّمَا خَالِدٌ أَسَدٌ Quasi

Chaledus

Chaledus sit leo, & لَعَلَّمَا أَخُوكَ ذَاهِبٌ Fortasse frater tuus est abiens, & لَيْتَمَا أَبُوكَ حَاضِرٌ Vtinam pater tuus sit præsens. Et in hac vltima tantum, secundum Sybaueihæ opinionem prædictorum casuum permittitur influxus: licèt secundum Cusenses in alijs quoque particulis concedatur.

Alleuiantur autem tres particulæ primæ, per reiectionem tescdid, & assumptionem soKun: & hoc vt verbali complexo etiam deseruiant, quia grauatæ, solis nominibus famulantur.

Tertium Agentium casus in Incæpto & Nuncio, quod in hoc capite explicandum proponitur, est ظَنَنْتُ cum suis similibus, quæ verba cordium dicuntur, quia eorum actus à mente, siue à corde exeuntes ad duo transeunt patientia. Vnde sciendum est, verba in duplici esse differentia.

Alia intransitiua, quorum scilicet actus remanent in agente, vt جَلَسَ زَيْدٌ Sedit Zæidus, & ذَهَبَ عَمْرٌو Abijt Amrus.

Et transitiua alia, videlicet quorum actus transeunt in passum, & hoc quadrifarium accidit.

Primò quatenus ipse actus transit ad passum vnum, vt ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا Percussit Zæidus Amrum, & يَشْرَبُ بَكْرٌ الْمَاءَ Bibit BaKrus aquam.

Secundò ad duo patientia, quorum secundum aliud est à primo, vt أَعْطَيْتُ زَيْدًا دِرْهَمًا Dedi Zæido pecuniam,

cuniam, & سَقَى زَيْدٌ مُحَمَّدًا خَمْرًا Potauit Zæidus Mohammedem vino.

Tertiò ad duo ſimiliter, quorum tamen ſecundum eſt idem quod primum, vel idem ſignificat, vt ظَنَنْتُ زَيْدًا عَاقِلًا Putaui Zæidum prudentem.

Quarto tandem, quatenus ad tria ſe transfert patientia, vt أَرَيْتُكُمْ زَيْدًا قَاعِدًا Videre vos feci, vel Oſtendi vobis Zæidum ſedentem.

Sed duobus primis relictis, tertij tantum modi hìc ad propoſitum fit mentio in litera, cuius & decem numerantur verba, cordium dicta: quæ quidem in tres partes à Grammaticis diuiduntur.

In prima enim ponuntur verba اَلظَّنِّ وَالشَّكِّ ſcilicet opinionis, & dubitationis, quæ ſunt quatuor, videlicet ظَنَّ وَحَسِبَ وَخَالَ وَزَعَمَ.

In ſecunda, verba اَلْعِلْمِ وَالْيَقِينِ ſcilicet ſcientiæ, & certitudinis, quæ ſunt tria, videlicet عَلِمَ وَرَأَى وَوَجَدَ.

In tertia verò, verba اَلتَّحْوِيلِ وَالتَّصْيِيرِ ſcilicet, translationis, & tranſmutationis, quæ ſunt

Quorum

إتّخذ وجعل أو صيّر . Quorum exempla per ordinem sunt hæc.

PRIMAE PARTIS.

ظننت زيدا كريما ۞

Putaui Zæidum liberalem.

حسبت بكرا بخيلا ۞

Existimaui Bakrum auarum.

خلت الهلال لائحا ۞

Opinatus sum nouilunium splendidum.

زعمتني شيخا ولست بشيخ ۞

Reputasti me senem, & non sum senex.

SECVNDAE PARTIS.

رأيت الله أكبر كل شيء ۞

Perspexi, idest, Cognoui Deum omnium maximum

علمت المسيح صادقا ۞

Cognoui Christum veridicum.

وجدت العلم نافعا ۞

Reperi scientiam vtilem.

TER-

اتخذ الله ابراهيم خليلا ۞

Suscepit Deus Abrahamum amicum.

جعل الله الانسان وكيلا او

Constituit Deus hominem Vicarium, vel

صير المعلم الطين ابريقا ۞

Fecit Magister ex luto lagenam rostratam.

Ex ijs autem quæ duo nasbant patientia, vltimum ponitur سمع eo quod sit controuersia inter Grammaticos, an hoc efficiat, vel non: Alpharesi inquit, quod duo vtique nasbat, vt سمعت النبي يقول Audisti Prophetam dicere, vel قائلا dicentem. Sed opinio magis probabilis tenet, quod vnum tantum nasbet passum. Verba vero quæ tria nasbant, hæc sunt

اعلم وارى وانبا واخبر وخبر وحدث &c.

Aliqua tandem, de his cordium verbis obseruat Almasbah in sua explicatione, quæ nec auctor hic, nec eius expositores faciunt.

Primum, quod verbum زعم quandoque actum dubitandi, quandoque sciendi, indicat: ideoque ipsum medium in-

inter primæ & secundæ partis verba collocat.

Secundum, quod tria primæ partis verba infallibiliter transeunt ad duo patientia: sed tria secundæ cum زعم quaudoque ad duo, quandoque ad vnum.

Ad duo, inquam, quando scientiam rei per adiectum simul faciunt, vt in exemplis claret.

Ad vnum verò, quando illa non sic, sed per se faciunt, vt رَأَيْتُ زَيْدًا Vidi Zæidum, idest بَصَرْتُهُ, & عَلِمْتُ أَخَاكَ Cognoui fratrem tuum, idest عَرَفْتُهُ & وَجَدْتُ الأَمِيرَ Inueni principem, idest صَادَفْتُهُ & زَعَمْتُ قَوْلًا Affirmaui sententiam, idest قُلْتُ dixi.

Tertium, quod obseruat, est quod horum verborum tres sunt proprietates.

Prima dicitur امتناع الاقتصار idest, Prohibitio diminutionis, nimirū alicuius ex duobus patientibus; eò quòd vt verba cordium sunt, & ambo illa exigunt, & nasbaut: sed alia ratione, vt visum est, remotio alicuius permittitur, & quandoque amborum, cum videlicet sensum reddunt perfectum, vt ظَنَنْتُ فِي الدَّارِ Cogitaui in domo, vel de domo: Extatque commune Arabum dictum, videlicet مَنْ يَسْمَعْ يَخَلْ Qui audit cessat, idest, Qui consentit cedit verò, vt apud nos dicitur, qui tacet consentire videtur dicto verò, vel falso.

Secunda

Secunda Proprietas eſt الغاء ideſt, priuatio, vel terminatio regendi horum verborum illa duo nomina in accuſatiuo: & hac tantummodo, quando verba, vel interponuntur nominibus, vt زَيْدٌ ظَنَنْتُ مُنْطَلِقٌ Zæidus (putaui) abiens. Vel poſtponuntur, vt عَمْرٌو جَالِسٌ عَلِمْتُ Amrus ſedens, cognoui. Nam ſi anteponerentur, certum eſt, quod ambo eſſent in accuſatiuo, vt dictũ eſt, quia illis, tanquã patientia eſſent ſubiecta: ſic ergo ob interpoſitionẽ illã, & poſtpoſitionẽ remanent in nominatiuo, quia verba ibi, quaſi diſiuncta, & regendi influxu deſtituta, nomina ipſa, quoad prolationem, & ſenſum, tãquã verũ Incæptum & Nunciũ, relinquunt in Rafaa.

Tertia eſt اَلتَّعْلِيقُ ideſt, ſuſpenſio regendi horũ, videlicet verborum, illa eadem nomina in accuſatiuo, ſed ſolũmodo quo ad prolationẽ, non quo ad ſenſũ, et hoc, vel ob ل inchoatiuã, vel أ interrogatiuã, nominibus præfixas poſt verba: Exemplũ primi عَلِمْتُ لَزَيْدٌ مُنْطَلِقٌ ſciui enim Zæidũ abeuntẽ, vel Zæidus abiens. Exemplũ ſecundi عَلِمْتُ أَزَيْدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرٌو Sciui, nũ Zæidus apud te ſit, an Amrus? Illa igitur duo nomina a verbis depẽdent quo ad ſenſum, tanquã patientia eius, non tamen quoad prolationem, quia non in Nasba ponuntur, ſed in Rafaa.

Doctiſsimus autem Razhi duas ponit differentias inter الغاء & التعليق, prima iã tacta eſt, quod priuatio regendi vtrunque tollit influxũ, ſcilicet prolatile, & ſenſi-

fiuum

fluum. At ſuſpenſio ſolummodo prolatile. Secunda differentia, quod priuatio, eſt aliquid اختيارىّ idest, contingens, vel elegibile, & ſuſpenſio eſt quid ضرورىّ idest, neceſſarium, &c.

Non erat hic proprius ظننت locus, cum Rafaatorum ſit peculiaris, ſed inter Nasbata potius ponendum erat. Nihilominus Author, quia ſupra, caput inſtituerat de Agentibus caſus ſuper Incæpto, & Nuncio, inter quæ ظننت cum ſororibus inuenitur: Ideo, & de ipſo hic rationabiliter tractat.

Capue

۞ بَابُ ٱلنَّعْتِ ۞

CAPVT APPOSITI.

ٱلْمَتْنُ ٱلْعَرَبِيُّ — Arabicus Textus.

أَلنَّعْتُ تَابِعٌ لِلْمَنْعُوتِ فِي رَفْعِهِ وَنَصْبِهِ وَخَفْضِهِ
وَتَعْرِيفِهِ وَتَنْكِيرِهِ تَقُولُ قَامَ زَيْدٌ ٱلْعَاقِلُ وَ
رَأَيْتُ زَيْدًا ٱلْعَاقِلَ وَمَرَرْتُ بِزَيْدٍ ٱلْعَاقِلِ ۞
وَٱلْمَعْرِفَةُ خَمْسَةُ أَشْيَاءَ ٱلْإِسْمُ ٱلْمُضْمَرُ نَحْوُ أَنَا وَأَنْتَ
وَٱلْإِسْمُ ٱلْعَلَمُ نَحْوُ زَيْدٌ وَمَكَّةُ وَٱلْإِسْمُ ٱلْمُبْهَمُ نَحْوُ
هٰذَا وَهٰذِهِ وَهٰؤُلَاءِ وَٱلْإِسْمُ ٱلَّذِي فِيهِ ٱلْأَلِفُ وَٱللَّامُ
نَحْوُ ٱلرَّجُلُ وَٱلْغُلَامُ وَمَا أُضِيفَ إِلَى وَاحِدٍ مِنْ هٰذِهِ
ٱلْأَرْبَعَةِ ۞ وَٱلنَّكِرَةُ كُلُّ ٱسْمٍ شَائِعٍ فِي جِنْسِهِ

لَا

لا يختص به واحد دون آخر وتقريبه كل ما صلح
دخول الألف واللام عليه نحو الرجل والفرس ۞

الترجمة — Latina Interpretatio. — الافرنجية

Appositum sequens est suppositum in Rafaa eius, & Nasba eius, & Chafdha eius, & Specialitate eius, & generalitate eius. Dices, Surrexit Zæidus prudens, & Vidi Zæidum prudentem, & Appropinquaui Zæido prudenti. Et Speciale quintuplex est: Pronomen personale, vt Ego, & Tu. Et nomen proprium, vt Zæidus, & Mecca. Et Pronomen demonstratiuum, vt Hic, & Hæc, & Illi, vel Illæ. Et Nomen in quo est articulus ال, vt Talis vir, & Talis seruus. Et quod refertur ad vnum ex his quatuor. At generale est omne nomen commune in genere suo, quo propriè non designatur vnum sine altero: & breuiter, est omne id, cui conuenit ingressus articuli ال, vt talis vir, talis equus.

الشرح — Thomea Expositio. — التوماوي

Rafaatorum ad plenum iam tradita notitia, quatuor illa sequentia nunc explicat. Quorum primum est Appositum, seu Adiectiuum cum suo concordans Suppo-

ſito, vel ſubſtantiuo: quod quidem breuiter deſcribit, ſicut ex litera patet.

Vnde primò obſeruandum eſt, quòd Appoſitum eſt quadruplex.

Primum فعل operationis, vt اَلْقَائِمُ Stans, & اَلْقَاعِدُ Sedens.

Secundum حليه conditionis, vt اَلطَّوِيلُ Longus, & اَلأَسْوَدُ Niger.

Tertium عزيزه honoris, vt اَلْكَرِيمُ Honorabilis, Liberalis, & اَلْعَاقِلُ Prudens.

Quartũ نسبة بياء applicationis per ى & denominationis, vt اَلْمَكِّىُّ Mecchenſis, & اَلسَّمَاوِىُّ Cæleſtis: & his ſimilia.

Secundò verò notandum, quòd quodlibet horum duplex eſt apud Arabes, ſcilicet vel Appoſitum حقيقى reale, vel سببى cauſale.

Primum, inquiunt, recurrit ad illud cui ineſt, ſcilicet Spectat ad illud, cui verè apponitur, & in quo ſuſtentatur, vt جَاءَ زَيْدٌ اَلْعَاقِلُ Venit Zæidus prudens.

Secun-

Secundum verò recurrit ad aliud, cui videtur apponi, vt جاء زيد العاقل ابوه Venit Zæidus, prudens pater eius: vbi prudens, quod est Appositum, non ad Zæidum refertur, cuius sequitur casum & statum: sed ad aliud, nempe ad patrem eius, qui & prudens dicitur, & causa est à qua dependet.

Vtrique igitur Apposito conuenit illa descriptio textus, quæ & in aliquibus cum illa Incæpti congruit, quia tam reale, quàm causale suum sequitur suppositum.

Primò in casu, scilicet Rafaa nominatiuo, Nasba accusatiuo, & Chafdha genitiuo, datiuo, & ablatiuo: quorum exempla satis ex se in litera patent.

Secundò in statu, nempe Specialitate & Generalitate eius: quia Appositum concordat etiam cum suo Supposito in specialitate, nimirum si Suppositum est nomen speciale, & Appositum quoque tale debet esse, vt جاء عمرو العالم Venit Amrus qui est sapiens, nam sapiens cum articulo ال factum est nomen speciale, & concordat cum Amro, quod item nomen speciale est & proprium. Et similiter in Generalitate, vt جاء رجل عالم Venit vir sapiens: vbi tam vir, quàm sapiens sunt nomina communia, & generalia: nam hæc nomina معرفة, & نكرة vulgariter sonant notum, & ignotum: sed doctrinaliter, vt nuper exposuimus.

Post hos verò duos concordandi modos, duosque alios afferunt Expositores, scilicet in numero, & genere, quos quidem vlterius & Apposito reali solummodo conuenire autumant.

In his autem quatuor, ſcilicet Caſu, Statu, Numero, & Genere, decem inquiunt reperiri, in quibus Appoſitum cum ſuo concordat Suppoſito, nempe in triplici caſu, ſcilicet Raſaa, Nasba, & Chaſdha. In duplici nominis ſtatu, ſcilicet Specialitate, & Generalitate. In triplici numero. ſcilicet ſingulari, duali, & plurali. Et in duplici genere, maſculino ſcilicet, & fœminino.

Adeò quòd ſi Suppoſitum, vel Subſtantiuum in aliquo dictorum trium caſuum aduenerit, in eodem quoque ſuum Appoſitum, vel Adiectiuum ſuccedet. Et ſi illud ſpeciale, vel generale fuerit, & hoc etiam. Et ſi idem extiterit ſingulare, vel duale, vel plurale, & Appoſitum pariter erit tale. Ac tandem ſi illud fuerit maſculinum vel fœmininum, & hoc idem debet eſſe. Quorum omnium, vt latius pateant, hìc per ordinem ſubijciemus exempla.

Exempla Appoſiti realis concordantis cum ſuo Suppoſito.

In triplici caſu, ſcilicet

Raſaa.	Nasba.
جَاءَ زَيْدٌ ٱلْعَاقِلُ	رَأَيْتُ زَيْدًا ٱلْعَاقِلَ
Venit Zæidus prudens.	Vidi Zæidum prudentem.

Chaſdha.

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ ٱلْعَاقِلِ

Appropinquaui Zæido prudenti.

In duplici ſtatu, ſcilicet

Speciali. | Generali.
قَامَ زَيْدٌ ٱلْعَالِمُ | قَامَ رَجُلٌ عَالِمٌ
Surrexit Zæidus ſciens. | Surrexit vir ſciens.

In triplici numero, ſcilicet

Singulari. | Duali.
جَاءَ زَيْدٌ ٱلْعَاقِلُ | جَاءَ ٱلزَّيْدَانِ ٱلْعَاقِلَانِ
Venit Zæidus prudens. | Venerunt duo Zæidi prudentes.

Plurali.
جَاءَ ٱلزَّيْدُونَ ٱلْعَاقِلُونَ
Venerunt Zæidi prudentes.

In duplici genere, ſcilicet

Maſculino. | Fæminino.
جَاءَ زَيْدٌ ٱلْعَالِمُ | جَاءَتْ هِنْدٌ ٱلْعَالِمَةُ
Venit Zæidus ſciens. | Venit Henda ſciens.

Poſſunt & per tres caſus reliqua tria etiam declinari.

Exemplum de duplici ſtatu.

Primo. قَامَ زَيْدٌ ٱلْعَالِمُ | رَأَيْتُ زَيْدًا ٱلْعَالِمَ
Surrexit Zæidus ſciens. | Vidi Zæidum ſcientem.

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ ٱلْعَالِمِ

Appropinquaui Zæido ſcienti.

Secundo. قَامَ رَجُلٌ عَالِمٌ رَأَيْتُ رَجُلًا عَالِمًا

Surrexit vir ſciens. Vidi virum ſcientem.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ عَالِمٍ

Appropinquaui viro ſcienti.

De triplici numero.

Sing. huius exempla vt ſupra قَامَ زَيْدٌ ٱلْعَالِمُ &c.

Duali.

جَاءَ ٱلزَّيْدَانِ ٱلْعَاقِلَانِ

Venerunt duo Zæidi prudentes.

رَأَيْتُ ٱلزَّيْدَيْنِ ٱلْعَاقِلَيْنِ

Vidi duos Zæidos prudentes.

مَرَرْتُ بِٱلزَّيْدَيْنِ ٱلْعَاقِلَيْنِ

Aprropinquaui duobus Zæidis prudentibus.

Plurali.

جَاءَ ٱلزَّيْدُونَ ٱلْعَاقِلُونَ

Venerunt Zæidi prudentes.

Vidi

رأيت الزيدين العاقلين

Vidi Zæidos prudentes.

مررت بالزيدين العاقلين

Appropinquaui Zæidis prudentibus.

De duplici genere.

Masc. huius exempla vt supra قام زيد العالم &c.

Fæminino.

رأيت هندا العاقلة　　جاءت هند العاقلة

Venit Henda prudens.　　Vidi Hendam prudentem.

مررت بهند العاقلة

Appropinquaui Hendæ prudenti.

Ita quoque quæ duplicis sunt status, per triplicem numerum, & duplex genus inflecti possunt, & è conuerso cetera ad inuicem declinari: quæ breuitatis gratia, studioso omittimus percurrenda lectori. Hæc, inquam, sunt Appositi realis concordantiæ, quod quidem quum suo adijciatur Supposito, & in ipso sustentetur, pronomenque occultum quod ad ipsummet Suppositum refertur in nominatiuo constituat, liberè per quatuor modos concordandi diffunditur, ac reale dicitur: quia cum dicimus

جاءني رجل عاقل est ac si diceremus

جاءني رجل عاقل هو Venit ad me vir prudens ipse:

vbi هو est pronomen occultum & ſubintellectum, quod ad ipſum ſuppoſitum refertur.

Sed Appoſitum cauſale, vt dictum eſt, quia non ita cum ſuo cohæret Suppoſito, duos tantum primos concordandi modos obtinet, ſcilicet in caſu & ſtatu: quorum exempla ſunt hæc, per triplicem caſum.

In ſingularibus maſculinis cum ſpecialitate.

جَاءَ زَيْدٌ ٱلْقَائِمُ أَبُوهُ

Venit Zæidus, ſtans pater eius.

رَأَيْتُ زَيْدًا ٱلْقَائِمَ أَبُوهُ

Vidi Zæidum, ſtantem pater eius.

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ ٱلْقَائِمِ أَبُوهُ

Appropinquaui Zæido, ſtanti pater eius.

In eiſdem cum generalitate.

قَامَ رَجُلٌ عَاقِلٌ أَبُوهُ

Surrexit vir prudens pater eius.

رَأَيْتُ رَجُلًا عَاقِلًا أَبُوهُ

Vidi virum prudentem pater eius.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ عَاقِلٍ أَبُوهُ

Appropinquaui viro prudenti pater eius.

In dualibus maſculinis cum ſpecialitate.

جَاءَ الزَّيْدَانِ القَائِمُ اَبُوَاهُمَا

Venerunt duo Zæidi ſtantes eorum patres.

رَأَيْتُ الزَّيْدَيْنِ القَائِمَ اَبُوَاهُمَا

Vidi duos Zæidos, ſtantes patres eorum.

مَرَرْتُ بِالزَّيْدَيْنِ القَائِمِ اَبُوَاهُمَا

Aopropinquaui duobus Zæidis ſtantibus patres eorum.

In eiſdem cum generalitate.

جَاءَ رَجُلَانِ قَائِمٌ اَبُوَاهُمَا vel قَائِمَةٌ اُمُّهُمَا

Venerunt duo viri ſtantes patres eorũ, vel ſtans mater eorũ.

رَأَيْتُ رَجُلَيْنِ قَائِمًا اَبُوَاهُمَا

Vidi duos viros ſtantes patres eorum.

مَرَرْتُ بِرَجُلَيْنِ قَائِمٍ اَبُوَاهُمَا

Acceſſi ad duos viros ſtantes patres eorum.

In pluraribus maſculinis cum ſpecialitate.

جَاءَ الرِّجَالُ القَائِمُ اَبَاوُهُمْ

Venerunt viri ſtantes patres eorum.

Vidi

رَأَيْتُ ٱلرِّجَالَ ٱلْقَائِمَ أَبَاؤُهُمْ

Vidi viros stantes patres eorum.

مَرَرْتُ بِٱلرِّجَالِ ٱلْقَائِمِ أَبَاؤُهُمْ

Accessi ad viros stantes patres eorum.

In eisdem cum generalitate.

جَاءَ رِجَالٌ قَائِمٌ أَبَاؤُهُمْ

Venerunt viri stantes patres eorum.

رَأَيْتُ رِجَالًا قَائِمًا أَبَاؤُهُمْ

Vidi viros stantes patres eorum.

مَرَرْتُ بِرِجَالٍ قَائِمٍ أَبَاؤُهُمْ

Accessi ad viros stantes patres eorum.

In singularibus fæmininis cum specialitate.

جَاءَتْ هِنْدٌ ٱلْقَائِمُ أَبُوهَا

Venit Henda, stans pater eius.

رَأَيْتُ هِنْدًا ٱلْقَائِمُ أَبُوهَا

Vidi Hendam, stantem pater eius.

مررت بهند القائم أبوها

Appropinquaui Hendæ, ſtanti pater eius.

In eiſdem cum generalitate.

جاءت امرأة قائم أبوها

Venit mulier, ſtans pater eius.

رأيت امرأة قائما أبوها

Vidi mulierem ſtantem pater eius.

مررت بامرأة قائم أبوها

Appropinquaui mulieri, ſtanti pater eius.

In dualibus fæmininis cum ſpecialitate.

جاءت الهندان القائم أبواهما

Venerunt duo Hendæ ſtantes patres earum.

رأيت الهندين القائم أبواهما

Vidi duas Hendas, ſtantes patres earum.

مررت بالهندين القائم أبواهما

Appropinquaui duabus Hendis, ſtantibus patres earum.

In eiſdem cum generalitate.

جَاءَتْ امْرَأَتَانِ قَائِمٌ أَبَوَاهُمَا

Venerunt duæ mulieres, ſtantes patres earum.

رَأَيْتُ امْرَأَتَيْنِ قَائِمًا أَبَوَاهُمَا

Vidi duas mulieres, ſtantes patres earum.

مَرَرْتُ بِامْرَأَتَيْنِ قَائِمٍ أَبَوَاهُمَا

Appropinquaui duabus mulieribus ſtantibus patres earum.

In pluralibus fæmininis cum ſpecialitate.

جَاءَتْ الْهِنْدَاتُ الْقَائِمُ آبَاؤُهُنَّ

Venerunt Hendæ ſtantes patres earum.

رَأَيْتُ الْهِنْدَاتِ الْقَائِمَ آبَاؤُهُنَّ

Vidi Hendas, ſtantes patres earum.

مَرَرْتُ بِالْهِنْدَاتِ الْقَائِمِ آبَاؤُهُنَّ

Appropinquaui Hendis, ſtantibus patres earum.

In eiſdem cum generalitate.

جَاءَتْ نِسَاءٌ قَائِمٌ آبَاؤُهُنَّ

Venerunt mulieres, ſtantes patres earum.

رأيت بنساءٍ قائمًا اباؤهن

Vidi mulieres, ſtantes patres earum.

مررت بنساءٍ قائمٍ اباؤهن

Tranſiui prope mulieres, ſtantes patres earum.

In quibus exemplis obſerua, quòd Appoſitum tantummodo, cum ſuo Suppoſito præcedenti concordat in caſu, & ſtatu, non in numero & genere, quia vbique tam القائم, quàm العاقل, quæ ſunt Appoſita cauſalia, quamuis habeant Suppoſitum dualis, vel pluralis numeri, maſculini generis aut fæminini, cum ipſo tamen in his non concordāt, vt per exempla ſatis claret. Quia etſi Appoſitum cauſale, cum dicto Suppoſito præcedenti quoad vocem ſeu caſum concordare videatur, non tamen quoad realitatem & dependentiam: ſed cum ſubſequenti, ſcilicet cum ابو, vel أمّ, quod Suppoſitum eſt in quo ſuſtentatur, & cauſa à qua dependet, & ob quam cauſale dicitur, concordat.

Hæc itaque ſic fiunt, cum Appoſitum cauſale eſt nomen Agentis: cum autem fuerit nomen Patientis, vel denominatiuum ſimile, licet ipſum & iuxta nunc præſcriptam ſibi regulam, cum ſuo ſubſequenti connectere, vt جاء رجل مضروب اخوه Venit vir, verberatus frater eius: & cum præcedenti quoque iungi poteſt, iuxta iam primò dictam realis regulam: adeò quòd à ſubſequenti, ad quod referebatur, non ſubſtentetur vt in Suppoſito, nec ab ipſo amplius dependeat, vt à cauſa: ſed totaliter à præcedenti

cedenti, vel eius occulto pronomine: & tunc Suppositum vel Substantiuum subsequens ponitur, aut in casu Nasba, velut تمييز vt

جَاءَ زَيْدٌ ٱلْمَضْرُوبُ ٱلْعَبْدَ

Venit Zæidus verberatus seruo, &

جَاءَ رَجُلٌ مَضْرُوبٌ عَبْدًا

Venit vir verberatus seruo.

Aut in Chasdha, velut مضاف vt

جَاءَ زَيْدٌ ٱلْمَضْرُوبُ ٱلْعَبْدِ

Venit Zæidus verberatus serui, &

جَاءَ رَجُلٌ حَسَنُ ٱلْوَجْهِ

Venit vir pulcher faciei, vel facie.

Et ita de reliquis dices, nempe ٱلْعَبْدِ, vel

جَاءَ ٱلزَّيْدَانِ ٱلْمَضْرُوبَانِ ٱلْعَبْدِ. &c.

Adeò quòd omnibus modis concordare potest hoc causale Appositum, in quibus & reale, nempe in genere, numero, casu, & statu: & sic huius cum illius incidit regula Appositi.

Et quia Auctor in descriptione Appositi, de nominis specialitate & generalitate meminerat: hinc statim quotuplex sit nomen speciale, & quid generale exprimit: quæ omnia

omnia ex litera satis clarent. Sed sciendum nobis est, quòd speciale secundum Ebenelhàgeb, & Scerehelmasbah, sic describitur.

المعارفة ما وضع ليدل على شىء بعينه تخصيصا

اوجنسا Speciale est id, cui impositum est significare rem per se ipsam, idest præcisam indiuidualiter aut generaliter, idest indiuiduali appellatione aut generali. Et hoc est quintuplex.

Primum ab Arabibus dicitur المضمر immanifestum, quod nos pronomen personale appellamus, quia non est nomen manifestum rei, sed aliud pro eo substitutum. Et est secundum Grammaticos

ما وضع لمتكلم او مخاطب او غايب تقدم

ذكره scilicet, Id quod impositum est alloquenti, aut colloquenti, vel absenti: idest primæ, aut secundæ, vel tertiæ personæ, cuius præcessit mentio.

EXEMPLA.

Primæ personæ.		Secundæ singularis.	
انا ,	& نحن	انت ,	& انتِ
Ego,	Nos.	Tu,	Tu fæm.

Secundæ dualis.	Secundæ pluralis.	
انتما	انتم ,	& انتن
Vos duo, vel duæ.	Vos,	Vos fæm.

Ipse,

Tertiæ personæ. Dualis.

هُوَ , & هِيَ هُمَا

Ipſe, Ipſa. Ipſi duo, vel duæ.

Pluralis.

هُمْ , & هُنَّ

Ipſi, Ipſæ.

Dices enim أَنَا قَائِمٌ Ego ſum ſtans, & أَنْتَ قَائِمٌ Tu es ſtans, & هُوَ قَائِمٌ Ipſe eſt ſtans, & نَحْنُ قَائِمُونَ Nos ſumus ſtantes.

Secundum vocatur أَلْعَلَم ideſt nomen proprium, quod ita deſcribitur.

هُوَ مَا وُضِعَ لِشَيْءٍ بِعَيْنِهِ غَيْرَ مُتَنَاوِلٍ مَا أَشْبَهَهُ

ſcilicet, Eſt id, quod impoſitum eſt rei per ipſum deſignatæ incommunicabili (alteri) ſibi ſimili, nimirum ſecundũ illã impoſitionem. Quod quidem vel eſt proprium indiuidui rationalis, vt زَيْدٌ Zæidus, & هِنْدٌ Henda: aut irrationalis, quod eſt tam loci, vt عَدَن Heden, & مَكَّة Mecca, quàm alterius rei, vt جِيحُون Gihon Nilus, & آذَار Martius.

Vel eſt proprium generis, ſiue ſit animalis, vt

pr oprium

حضاجر proprium Damulæ, seu Doreadis, & اسامة proprium leonis: siue sit significationis, vt سبحان, & برة &c. Dices enim زيد فاضل Zæidus est virtute præditus, & رومية شريفة Roma præclara, vel nobilis, &c.

Vnde nomen proprium in duas diuisum est species, in مرتجل primitiuum, quod à nullo deriuat, vt غطفان proprium viri nomen, vel vt alijs placet, familiæ. Et in منقول deriuatiuum vel translatum, quod scilicet ab alio, vel مفرد simplici, vel مركب composito deriuat.

A simplici quidem, aut à nomine generis primum quod deriuat dicitur غالب idest, pollens seu proprium vt plurimum ob valoris ac præstantiæ omen ab eo desumptum, & ipsi cui sit proprium, impositum, vt جعفر Giapharus, nomen proprium viri, quod quidem primò ad significandum riuum vel torrentem fuerat impositum, deinde hominis particularis proprium factum est.

Pari quoque modo de appellatiuo Leonis, Columbæ, Margaritæ, Agathæ, ac similibus ad propria deductis nomina, intelligas.

Aut à verbi præterito deriuat, vt شمر Sciammarus,

equi proprium, à verbo سَمَرَ Eleuauit pedem, celer fuit, & ضُرَبُ Dzhorebus, à ضُرِبَ Percussus fuit.

Aut à modhareo, vt يَزِيدُ Iazidus, sic à præsente verbi زَادَ Auxit, in boni auspicium desumptum, quasi يَزِيدُ ٱلْمَالَ adaugeat diuitias, & يَشْكُرُ Iascorus à يَشْكُرُ Gratias agit.

Aut ab imperatiuo, vt إِصْمِتْ Esmet, nomen proprium Deserti, ab imperatiuo أُصْمُتْ Ausculta, occasione cuiusdam per ipsum transeuntis viri, sic appellati, quippe qui, ibi quadam audita voce, statim stetit, & ait socio suo أُصْمُتْ Inclina aurem: sicque mutato dhamma in Kesram, hoc tamquam sibi proprium retinuit nomen, vsque in hodiernum diem.

Nomen verò proprium, quod ab alio composito sumitur, aut illud est إِسْنَادِيٌّ enunciatiuum, seu complexum, vt تَأَبَّطَ شَرًّا idest, Sumpsit sub axilla malum, vel gladium, inde postea translatum, vsu venit ad proprium viri nomen constituendum.

Aut est إِضَافِيٌّ relatiuum seu regiminis, vt عَبْدُ ٱللّٰهِ Seruus

Seruus Dei, quod & proprium viri nomem hodie vsitatissimum est Orientalibus. Aut his similia, vt تَعْلَبْك &c.

Idem nomen proprium iterum subdiuiditur in duas species, in كُنْيَة cognomen, & est مَا صُدِّرَ بِأَبٍ أَوْ أُمٍّ quod inchoatur per patrem, aut matrem, in laudem semper eo cognominati, vt أَبُو بَكْرٍ Pater BaKri, & أَبُو النُّورِ Pater lucis, cognomina particularium virorum, & أُمُّ كُلْثُومٍ Mater Kolthumæ, & أُمُّ الْخَيْرِ Mater boni, cognomina propria mulierum.

Vsu etiam inoleuit apud Orientales proprio relicto nomine, Patres & Matres primogenitorum nominibus cum earundem appositione vocum appellari, vt si filius primogenitus vocetur يُوسُف Ioseph, pater cognominatur أَبُو يُوسُف Pater Iosephi, & mater similiter أُمُّ يُوسُف Mater Iosephi dicitur.

Secundò in لَقَب agnomen partitur, & est مَا أَشْعَرَ بِمَدْحٍ أَوْ ذَمٍّ quod indicat, vel imponitur in laudem

laudem vel vituperium ſcilicet alicuius perſonæ, vt شَمْسُ ٱلدِّين Sol fidei, & زَيْنُ ٱلعَابِدِين Ornamē-tum piorum, & فَخْرُ ٱلدِّين Decor fidei, & مَحْمُود laudatus, &c. Et è contrario in vituperium, vt أَنْفُ ٱلنَّاقَة Naſus camelæ, & بَطَّة Anas, vti agnomen in vituperium viri ſumitur, à ventris magnitudine, & paruitate corporis, quaſi ipſum inſtar anatræ haberet: ſic & قُفَّة ſcilicet, Arbor languida, vel arrida: hoc quoque agnomine ad alicuius inutilitatem inſinuandam, quaſi in eius dedecus vtuntur. Summatim ergo Proprium diuiditur in Nomen, ſiue illud ſit primitiuum, ſiue deriuatiuum, & in Cognomen & Agnomen.

Tertium المُبْهَم indeterminatum, ſeu indifferens appellatur, eò quòd non ſolum ad أَسْمَاءِ ٱلإِشَارَة videlicet, Nomina demonſtrationis, & ad المَوْصُولَات adiuncta, ideſt ad relatiua, eſt nomen commune: verum & multò magis, quia ipſa ex propria impoſitione, ſuis etiam omnibus demonſtratis & relatis, indifferentia ſunt, tam animatis quam inanimatis, tam rationalibus quàm irrationalibus, tam communibus quàm particularibus. Dicis enim هٰذَا حيوان, & جماد, & رجل, & فرس, & زيد: Similiter حيوان ٱلذي, &c. Quæ & ſi fuerint

rint generalia, specifica quidem fiunt per hæc demonstrationis, & relatiua pronomina: licèt de his vltimis mentionem nullam faciat Author in textu, ob hanc tamen causam ab omnibus Grammaticis, iure intra numerum quinque المعرفات specialium nominum ponuntur, quia sub hoc communi nomine المبهم & ipsa comprehenduntur.

Primum ergo, hoc est, Pronomen demonstratiuum, sic describitur هُوَ مَا دَلَّ عَلَى مُشَارٍ إِلَيْهِ Est quod indicat signatum cui, nimirum cui fit applicatio ipsius signi demonstratiui, vt هٰذَا فَاضِلٌ Hic est virtute præditus: Et signa hæc sunt.

	Singulare.	Duale.
Masc.	هٰذَا	& هٰذَانِ, vel هٰذَيْنِ
	Hic.	Hi duo, vel hos duos, orum, bus.
Fæm.	هٰذِهِ	& هٰتَانِ, vel هٰتَيْنِ
	Hæc.	Hæ duæ, vel has duas, arum, bus.

Commun. plural. هٰؤُلَاءِ Illi, & illæ, &c.

Secundum verò المَوْصُولُ idest, Adiunctum, seu relatiuum, apud الحريري ita describitur,

المَوْصُولُ مَا افْتَقَرَ إِلَى صِلَةٍ وَعَائِدٍ Relatiuum,

ſuple, Qui, quæ, quod, eſt illud quod indiget adiunctione, & regreſſu, vt لقيت من ضربته Inueni quem verberaſti, ideſt illum virum, quem verberaſti, & الذى قام ابوه حاضر Ille cuius ſurrexit pater, præſens eſt: الذى dicitur relatiuum, ſeu nomen relati, ſpecificati per adiunctionem huius ſummæ قام ابوه quæ dicitur صلة ipſius الذى, Et ipſa hæc ſunt, الذى Qui, & التى Quæ, & ما Quod, Quid: & من Quis, qui, quæ, & اى Qualiſcumque, quilibet, &c.

Quartum eſt المعرف بالالف واللام ſpecificatum per ال, ideſt, cui à principio adiungitur articulus ال, vt الرجل Vir ille, & المعلم Magiſter ille inter colloquentes noti, & الرسول Ille Apoſtolus, vulgò, l'Apoſtolo, quem nos probè Diuum Paulum, Muſlemani verò Mohamedem falsò intelligunt. Quod vt ad præſens ſpectat duplex cenſetur nomen ſpecificum.

I. dicitur ſpecificum للجنس generis rei, vt الرجل خير من المراة Vir melior eſt fæmina, ideſt, Se-

xus

xus virilis in genere melior sexu fæmineo : ita

الفَرَسُ خَيرٌ مِنَ الحِمَارِ Equus melior est asino.

II. verò dicitur specificum لِلعَهدِ conuentionis, seu condictionis ex mutua rei propositæ notitia, vt

جَاءَ الحَكِيمُ Venit medicus, seu Doctor, idest ille medicus mihi, ac tibi notus. Et describitur sic

أَلمُعَرَّفُ بِالأَلِفِ وَاللَّامِ مَا أَفَادَتْ فِيهِ خُصُوصًا

بِتَخصِيصٍ Nomen specificatum per articulum ال, est illud quod maximè conducit ad notitiam indiuidui, idest per quod propriè habemus notitiam de indiuiduo, & persona.

Quintum denique est أَلمُضَافُ إِلَى أَحَدِهَا Relatum, seu Annexum ad aliquod horum scilicet supradictorum quatuor nimirum, quintum est nomen نكرة generale, quod cũ adiunctum fuerit vni ex his, statim fit معرفة speciale, & hoc, regimine sensifluo, non prolatili, quod non nisi cum leuibus prolatu fit, vt in primo & tertio ex sequentibus exemplis patet.

Exemplum primi, scilicet de annexo cum pronomine personali, vt غُلَامُكَ حَاضِرٌ Seruus tuus est præsens.

Exemplum secundi cum nomine proprio, vt

غُلَامُ زَيْدٍ حَاضِرٌ Seruus Zæidi est præsens.

Exemplum tertij cum pronomine demonstratiuo, vt غُلَامُ هٰذَا حَاضِرٌ Seruus istius adest.

Exemplum quarti cum specificato per articulum, vt غُلَامُ الْمُعَلِّمِ حَاضِرٌ Seruus magistri adest.

Obseruant hìc Expositores, quòd Author duo inter specialia nomina enumeranda omissit, nempe relatiua, de quibus nos supra suo loco diximus: & النَّكِرَةُ الْمَقْصُودَة idest, Nomen generale intentum, in vocatione alicuius, quod etiam speciale est, vt يَا رَجُلُ O vir, idest voco virum, quem licèt non videam, tamen intentu singulariter agnosco: quæ quidem duo ob hanc causam omississe arbitror, quia eis non fit annexio, sicut quatuor primis nunc dictis.

Nomine speciali diffusè & exactè iam explicato, nunc النَّكِرَة generale, seu appellatiuum quid sit, breuibus exponit per duas descriptiones, quæ quo ad literam satis in textu patent.

Sed obseruandum est secundum Ebenelhàgeb, quòd nomen generale est illud, quod impositum est ad significandum non rem vnam præcisè, sed omnes indifferenter, quæ sui generis sunt.

Propterea benè Author inquit, quòd nomen generale est omne nomen commune in genere suo, vt hoc nomen حَيَوَانٌ est commune in genere animalium, ideoque omnibus & singulis conuenit animantibus, adeò quòd vni

non

non appropriatur sine altero. Ita & hoc شجره est commune in genere arborum, omnibus arboribus. Et hoc similiter رجل Vir, est commune omnibus hominibus masculis, adultis, ratione vtentibus: adeò quòd nullus sit in genere virorum, quin illi hoc appellatiuum seu commune conueniat nomen.

Alia verò descriptio, eius proxima est hæc, nempe, Nomen generale est omne nomen, quòd initio sui, articulum ال admittit, vt رجل, & فرس &c. quæ articulum ال il, recipiunt, vt الرجل & الفرس, &c.

Vnde generalia nomina, inquiunt, sunt, vt شي res, & جوهر substantia, & جسم corpus, & حيوان animal, & انسان homo, & رجل vir, & ذكر masculus, &c.

Alio quoque modo illud Expositores describunt, vt النكره ما تقبل دخول رب عليها Nomen generale est quod recipit in se accessum رب idest, Fortassis, vt رب رجل جاء ني Fortasse vir veniet ad me. Et alijs etiam modis, qui cum his incidunt.

Caput

✿ بَابُ ٱلْعَطْفِ ✿

CAPVT CONIVNCTIONIS

ٱلْمَتْنُ Arabicus Textus. ٱلْعَرَبِيُّ

وَحُرُوفُ ٱلْعَطْفِ عَشَرَةٌ وَهِيَ ٱلْوَاوُ وَٱلْفَاءُ وَثُمَّ وَأَوْ وَأَمْ
وَإِمَّا وَبَلْ وَلَا وَلٰكِنْ وَحَتَّى فِي بَعْضِ ٱلْمَوَاضِعِ
فَإِنْ عَطَفْتَ بِهَا عَلَى مَرْفُوعٍ رَفَعْتَ أَوْ عَلَى مَنْصُوبٍ
نَصَبْتَ أَوْ عَلَى مَخْفُوضٍ خَفَضْتَ أَوْ عَلَى مَجْزُومٍ
جَزَمْتَ تَقُولُ قَامَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو وَرَأَيْتُ زَيْدًا وَعَمْرًا
وَمَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرٍو ✿

ٱلتَّرْجَمَةُ Latina interpretatio. ٱلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Et particulæ coniunctionis sunt decem, nem-

nempe و Et, Ac, ف Etiam, & ثم Tum, Dein, & او Aut, Siue, & ام An, Verùm, & إما Vel, Seu, & بل Sed, Immò, & لا Non, & لكن

sed, & حتى Vſque, Vltimatè, in quibuſdam locis. Si igitur coniunxeris (aliquid) per has; cum rafaato (illud) rafaabis. Aut cum nasbato, afficies nasba; aut cum chafdhato, chafdhabis; aut cum gezmato, gezma efficies. Dices: Stetit Zæidus, & Amrus; & Vidi Zæidum, & Amrum; & Appropinquaui Zæido & Amro.

الدوماوى   Thomea Expoſitio.   الشرح

PRima ſequentium rafaata, ſatis diffusè iam explicata ſpecie, nunc ſecuudam, ſcilicet connexionis, in hoc capite aſſumit explicandam, quæ quidem ab Expoſitoribus in عطف البيان والنسق ſcilicet, Connexionem manifeſtationis, & compoſitionis diuiditur.

Primæ nulla fit mentio in textu, quæ tamen ab alijs Grammaticis ſic deſcribitur

هوا اسم غير صفة يجرى مجرى التفسير

ideſt, Connexio manifeſtationis eſt nomen, vel nominis, ſine attributione, currentis curſu explicationis, vt

Venit

جَاءَنِي أَبُو عَبْدِ اللهِ زَيْدٌ Venit ad me pater Abdillai, Zæidus: vbi hoc nomen Zæidus, quod manifestatiuum connexum, seu adiectum dicitur, explicat totum agnomen antecedens, scilicet ابو عبد الله Et vice versa, vt

جَاءَنِي زَيْدٌ أَبُو عَبْدِ اللهِ Venit ad me Zæidus pater serui Dei: vbi hoc agnomen, Pater serui Dei, factum est connexum explicatiuum ipsius زيد: Et hoc accidit, quando ipsum agnomen magis notum est, quàm nomen proprium alicuius.

Vnde in hac manifestationis connexione, duplex conditio requiritur.

Prima, quòd secundum nomen, scilicet adiunctum, sit magis notum quàm primum, cui iungitur.

Secunda, quod in quatuor concordent.

Primò, in generalitate & specialitate, quamuis hoc parum vsitetur, tamen authoritas adest, vt

مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ Ex arbore benedicta oliua.

Secundò in casibus Rafaa, Nasba, & Giarra, vt

جَاءَنِي أَبُو بَكْرٍ عَمْرٌو Venit ad me pater BaKri, Amrus:

& رَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ عَمْرًا Vidi patrem BaKri Amrum,

& مَرَرْتُ بِأَبِي بَكْرٍ عَمْرٍو Appropinquaui patri BaKri, Amro.

Tertiò

Tertiò in singulari, duali, & plurali.

Quartò in masculino, & fœminino, quorum exempla tu ipse ex concordantijs, superiori capite explicatis, poteris formare. Aduertens tandem, quòd potissima manifestationis connexio ex nomine proprio fit.

Secunda est connexio compositionis, quæ sic describitur

هُوَ ٱلتَّابِعُ ٱلْمُشَارِكُ لِمَا قَبْلَهُ فِي إِعْرَابِهِ وَيَتَوَسَّطُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مَتْبُوعِهِ أَحَدُ ٱلْحُرُوفِ ٱلْعَشَرَةِ

Est consequens participans cum re præcedenti in casibus suis, & medians inter ipsum, & rem quam sequitur aliqua particularum decem: quippe quæ in litera iam sunt enumeratæ, & ab Expositoribus in duas classes diuiduntur.

Aliæ enim, inquiunt, sunt quæ participant in sensu, & casu: & aliæ quæ in casu tantum.

Primæ etenim classis sunt septem, secundæ verò reliquæ tres.

Prima participantium in sensu, & casu est و, particula sanè indeterminatæ copulationis, connectens antecedens cum consequenti, nullo inter ea seruato ordine, vt

جَاءَنِي زَيْدٌ وَعَمْرٌو Venerunt ad me Zæidus, & Amrus:

Amrus enim dicitur connexum per و cum Zæido in actu veniendi; siue autem venerit ante, siue simul, aut post non refert, dummodo venerit. Ideoque suum antecedens, nempe Zæidum, in casibus etiam sequitur, vt

رَأَيْتُ زَيْدًا وَعَمْرًا Vidi Zæidum, & Amrum: &

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرٍو Appropinquaui Zæido, & Amro.

Secunda

Secunda est particula ف copulatiua, & ipsa: sed determinatæ copulationis, nempè cum ordine posteritatis immediatæ, vt جاءني زيد فعمرو Venit ad me Zæidus itemque Amrus, id est post ipsũ immediatè venit & Amrus: ita & in cæteris casibus, vt رأيت زيدا فعمرا Vidi Zæidum itemque Amrum, & similiter, مررت بزيد فعمرو, &c.

Adeò quòd succedens, immediatè suum sequatur antecedens, vt inquiunt Arabes sine مهلة mora, & sine تراخ interuallo, vt طلع الفجر فابيض الافق Suborta est aurora, statimque albicatum est cælum.

Tertia est ثم dictio similiter copulatiua, sed vltra ordinem posterioritatis, interuallum quoque indicans, & distantiam, vt جاءني زيد ثم عمرو Venit ad me Zæidus, deinde Amrus: & ita in alijs in quibus concordant casibus, vt رايت زيدا ثم عمرا, & similiter مررت بزيد ثم عمرو Adeò quod semper ab actu antecedentis, & sui copulati consequentis intercedat مهلة mora aliqua, vt غاب زيد ثم حضر Absens fuit Zæidus, deinde præsens.

Quarta est أو particula quidem disiunctiua: sed quandoque cum dubitatione aut ambiguitate: quandoque cum postpositione, aut assecutione.

Exemplum primi, quando post euentum rei accidit, vt جَاءَنِي زَيْدٌ أَوْ عَمْرٌو Venit ad me Zæidus, aut Amrus: & رَأَيْتُ زَيْدًا أَوْ عَمْرًا Vidi Zæidum, aut Amrum: & مَرَرْتُ بِزَيْدٍ أَوْ عَمْرٍو Appropinquaui Zæido, vel Amro. In his orationibus illa disiunctiua أو dubitationem facit tam loquenti, quàm audienti, si ambo ignorauerint ex duobus quisnam venerit: si autem loquenti notum fuerit, tamen hoc protulerit ad certiorem rei notitiam, ambiguitatem tantummodo inducit.

Exemplum secundi, quando post petitionem euenit, vt خُذْ هٰذَا أَوْ ذَاكَ Accipe hoc aut illud: & similiter تَزَوَّجْ هِنْدًا أَوْ أُخْتَهَا Duc in vxorem Hendam, aut sororem eius. In his verò postpositionem facit vnius, cum vtriusque consequutio esse nequeat: si vnum amplectitur, alterum relinquere necesse est.

Sed cum dicis إِقْرَأْ فِقْهًا أَوْ نَحْوًا Lege doctrinam legis, aut grammaticam.

Hìc ipsa أو vtriusque assecutionem non negat: adeò quòd & lectionem legis, cum grammaticæ lectione coniungere quis facillimè poterit, vt apud Arabes satis claret cum grammaticaliter verba legis exponunt.

Quinta

Quinta est أم particula communiter de rei certitudine sciscitans, quæ duplex est, متصلة Coniunctiua, & منقطعة Disiunctiua.

Prima aut euenit post أ hamza التسوية æqualitatis, exemplum ab auctoritate, vt

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ Equale est eis, vtrum admonueris eos, an non admonueris eos: vbi illa أ hamza præcedens, æqualis est ipsi أَمْ sequenti in sensu, ideò prima pars totius coniuncti per أَمْ æqualis est cum secunda.

Aut verò accidit post أ hamza qualitatis, in significatione أَيّ qualis, cum sciscitatione certitudinis, vt

أَزَيْدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرٌو Nũ Zæidus apud te est, an Amrus: idest, qualis horum duorum virorum certè est apud te? Zæidus, an Amrus? Et sine hamza, vt

فِي السُّوقِ زَيْدٌ أَمْ فِي الدَّارِ In foro est Zæidus, an in domo? idest, in quo horum duorum locorum est Zæidus? Hæ enim orationes dicuntur coniunctæ per أم respectu primæ partis, quæ vel idem est cum secunda, vel idem quærit: nempe tam أ in prima, quàm أَمْ in secunda orationis parte, vel eiusdem sunt sensus, vel de أَيّ ambæ quærunt: quæ ob id etiam cum ceteris concordant & in casibus.

Secun-

Secunda verò, nempe disiunctiua, neutro modo occurrit: sed in sensu بل immo, verum: siue erroris lapsu, aut reminiscentiæ fuerit recursu.

Exemplum primi ex sententia Arabum, vt إنها لإبل أم شاء Equidem Camelus est, verum quid aliud præcedens? Hoc communiter dicunt, cum à longe corpus aliquod intuentur, quod primo aspectu aliud, & aliud apparet.

Exemplum secundi, vt أزيد عندك أم عمرو Num Zæidus est apud te, verum Amrus? Vel أزيد عندك أم عندك عمرو Fortasse apud te est Zæidus, verum apud te est Amrus? Omnes enim orationes istæ sunt disiunctiuæ, & interrogatiuæ: nam cum dicebam, Num Zæidus est apud te, putabam illum apud te esse, sed statim recordatus, quòd non ille, sed Amrus apud te est, illicò certitudinis gratia sciscitando subiunxi, Verum apud te est Amrus?

Sexta est إما cum Kesra sub hamza, in sensu أو particula quidem disiunctiua, & geminata: acciditque post rei euentum aut petitionem.

Primo enim modo & dubitatiuè, & ambiguè fit, vt جاءني إما زيد وإما عمرو Venit ad me aut Zæidus, aut Amrus. Sic رأيت إما زيدا وإما عمرا Vidi aut Zæidum, aut Amrum: & مررت إما بزيد وإما بعمرو Ap-

propinquaui aut Zæido, aut Amro. In quibus orationibus non ſolum diſiunctio cum dubitatione loquentis, & audientis, ſi ambo aduentu cognito, ignorant quiſnam venerit: vel ambiguitate ſolius audientis, ſi loquens ſciat, apertè oſtenditur; verum etiam geminatio ipſius إمّا & inſuper præfixio وَ illi quæ in medio eſt, apparet.

Secundò modo, ſcilicet poſt petitionem, cum poſtpoſitione, vel aſſecutione.

Primò, vt تَزَوَّجْ إِمَّا هِنْدًا وَإِمَّا أُخْتَهَا Coniungere in matrimonio aut cum Henda, aut cum ſorore eius.

Secundò, vt تَعَلَّمْ إِمَّا فِقْهًا وَإِمَّا نَحْوًا Diſce aut legem, aut grammaticam: in prima vnius eſt neceſſaria poſtpoſitio, in ſecunda vtriuſque aſſecutio conceditur, quarum inſuper concordantiæ dilucidæ ſatis ſunt.

Septima & vltima huius claſſis eſt حتى, quæ & in ſenſu, & caſu, ſicut iam explicatæ participet, vt particula connexionis, in ſenſu الغاية terminationis. Nihilominus quia hoc in aliquibus tantum locis, ac quibuſdam obſeruatis conditionibus accidit, pr[illegible]a ab Authore vltimo loco ponitur.

Prima autem conditio hæc eſt, quòd ſequens in oratione poſt ipſam ſit pars, vel aliquid ex præcedenti.

Secunda verò quòd ſit illi vltimum tũ præſtantia aut abiectione, tum fortitudine aut debilitate.

Exemplum primi ضَرَبْتُ ٱلْقَوْمَ حَتَّى زَيْدًا Percuſſi

populum

populum, vſque ad Zæidum, ideſt vltimatè & Zæidum: non enim valeret ſi diceres جَاءَنِي ٱلْقَوْمُ حَتَّى ٱلْحِمَارُ Venit ad me populus vſque aſinus: nec vice verſa جَاءَنِي ٱلْحِمَارُ حَتَّى ٱلْقَوْمُ Venit ad me aſinus, vſque & populus, quia in prima aſinus non eſt aliquis de populo, cum ſit animal irrationale, & in ſecunda nec populus eſt aliquid aſini, cum ſit congregatio perſonarum: adeò quòd particula حَتَّى hic nihil connectit, prima igitur requiritur conditio.

Exemplum ſecundi cum præſtantia, vt مَاتَ ٱلنَّاسُ حَتَّى ٱلْأَنْبِيَاءُ Mortui ſunt homines, vſque etiam prophetæ, quippe qui (quaſi diceret) ob præſtantiam ſanctitatis, mori non debebant, & tamen mortui ſunt. Hæc eſt vis hnius particulæ.

Similiter cum abiectione, vt زَارَنِي ٱلنَّاسُ حَتَّى ٱلْحَجَّامُونَ Viſitauerunt me homines, quin etiam auari.

At fortitudinem & debilitatem, vnica ſententia ſic complexi ſunt, vt قَهَرْنَاكُمْ حَتَّى ٱلْكُمَاةَ فَأَنْتُمْ تَهَابُونَنَا حَتَّى بَنِينَا ٱلْأَصَاغِرَا Defatigauimus vos, quin etiam fortes, Vos autem terruiſtis nos, vſque etiam filios noſtros paruulos.

Sed aduertendum, quòd hæc particula حَتَّى iuxta rationis

tionis arbitrium, in aliquibus locis est inchoatiua, idest, nominatiui: in aliquibus nasbans, idest, accusatiui: & in alijs giarrans, idest, ceterum casuum, quod quidem vnico vulgato exemplo breuitatis gratia explicabo, vt أَكَلْتُ ٱلسَّمَكَةَ حَتَّى رَاسِهَا si ibi راس caput, fuerit in nominatiuo, dicitur inchoatiua, & est sensus, Manducaui piscem, quousque est caput eius. Si verò in accusatiuo, dicitur connexiua, & est ad loci huius propositum, sensusque eius talis, Manducaui piscem, vltimatè caput eius. Si tandem in alijs casibus, particula giarrans dicitur, & intellectus illius est, Manducaui piscem, vsque ad caput eius exclusiuè.

Secundæ classis sunt reliquæ tres, quæ in casu tantum participant, idest quarum copulata pars orationis extrema, in eodem casu concordat cum prima. Harum autem

Prima est بل particula quidem connexionis, sed vnius confirmatiua, & alterius communiter subtractiua partis: connectit enim post responsionem & negationem, & iussionem, & prohibitionem.

Exemplum primi, vt قَامَ زَيْدٌ بَلْ عَمْرٌو est enim responsio dicenti: Quis surrexit? Surrexit (inquit) Zæidus, immo Amrus: error mentis, vel lapsus linguæ correptus per hanc particulam بل subtractiuam primæ, & confirmatiuam secundæ partis totius connexi: ita in alijs casibus, vt رايت زيدا بل عمرا Vidi Zæidum, immo Amrum: & مررت بزيد بل عمرو Appropinquaui Zæido, quinimmo Amro.

Exemplum secundi, nempe post negationem, vt مَا جَاءَنِي زَيْدٌ بَلْ عَمْرٌو Non venit ad me Zæidus, sed Amrus: in hac enim erroris correctio nulla est, sed sequentis absoluta confirmatio.

Exemplum tertij, vt إِضْرِبْ زَيْدًا بَلْ عَمْرًا Verbera Zæidum, immo Amrum.

Exemplum quarti, vt لَا تَضْرِبْ زَيْدًا بَلْ عَمْرًا Ne percutias Zæidum, verum Amrum.

Potest quoque fieri absoluta eiusdem actionis negatio, verbi gratia مَا جَاءَنِي زَيْدٌ بَلْ مَا جَاءَنِي عَمْرٌو Non venit ad me Zæidus, immo non venit ad me Amrus.

Et prioris ablegatio actionis, cum posterioris confirmatione, vt ضَرَبْتُ زَيْدًا بَلْ أَكْرَمْتُهُ Verberaui Zæidum, immo honoraui eum.

Similiter خَرَجَ زَيْدٌ بَلْ دَخَلَ خَالِدٌ Exijt Zæidus, immo ingressus est Chaledus, &c.

Secunda est لَا negatiua connexionis particula, negans in sequenti quod iam de præcedenti confirmatum fuit: ideo ante se semper enuntiationem affirmatiuam præexigit, ac post imperium, vocationem, & responsionem ipsa venit.

Exemplum primi, vt إِضْرِبْ زَيْدًا لَا عَمْرًا Verbera Zæidum, non Amrum.

Exemplum ſecundi, vt يَا بْنَ أَخِي لَا ابْنَ عَمِّي O filium fratris mei, non filium patruelis mei, ideſt, voco filium, &c.

Exemplum tertij, vt قَامَ زَيْدٌ لَا عَمْرٌو Surrexit Zæidus non Amrus: reſponſio quidem eſt dicenti, Quis ſurrexit? Vnde quod de Zæidó prius affirmauerat, hoc de Amro per لا poſtea negauit.

Tertia & vltima eſt لٰكِنْ cum ْ ſoKun ſupra ن, quæ & ipſa particula connexionis eſt, ac retentionis, ſeu reparationis: conſtanter enim poſt negationem vel prohibitionem venit, ſi quod ipſam ſequitur fuerit ſimplex, non oratio perfecta, vt مَا قَامَ زَيْدٌ لٰكِنْ عَمْرٌو Non ſurrexit Zæidus, ſed Amrus: & لَا تَضْرِبْ زَيْدًا لٰكِنْ عَمْرًا بـ Ne percutias Zæidum, ſed Amrum.

Si verò adiunctum poſt ipſam, fuerit oratio completa بـ, more بل etiam poſt negationem & affirmationem ſuccedere poteſt.

Exemplum primi, vt
مَا جَاءَنِي زَيْدٌ لٰكِنْ عَمْرٌو قَدْ جَاءَ Non venit ad me Zæidus, verum Amrus iam venit.

Exemplum ſecundi, vt
جَاءَنِي زَيْدٌ لٰكِنْ عَمْرٌو لَمْ يَجِئْ Venit ad me Zæidus, ſed Amrus non venit.

Sed

Sed obseruanda hìc est differentia, quæ inter لا, & بل & لكن est.

Prima namque præcedente orationis parte iam confirmata, post se venientem semper negat.

At بل è conuerso, præcedente negata, sequentem semper confirmat, dummodo & ipsi non addatur negatio, vt cum dicis جَاءَنِي زَيْدٌ بَلْ عَمْرٌو Venit ad me Zæidus immo Amrus: vis enim بل statim enuntiationem aduentus à Zæido tollit, & ad Amrum transfert.

Ipsa verò لكن non sic, cum ex vi suæ naturæ præcedentem non neget, sed illa à particula negationis iam exclusa, sequentem continuò confirmat, vt cum dicis مَا قَامَ زَيْدٌ لَكِنْ عَمْرٌو Non surrexit Zæidus, sed Amrus, scilicet, surrexit: & مَا جَاءَنِي زَيْدٌ لَكِنْ عَمْرٌو حَاضِرٌ Non venit ad me Zæidus, sed Amrus adest.

Dicta est autem لكن particula الاستدراك retentionis, quia mentem à falsa retinet suspicione, ne scilicet in contrariam veritati opinionem, quæ ex antecedentibus verbis prouenit, incidat: nam cum audis جَاءَنِي زَيْدٌ Venit ad me Zæidus, statim mens in eam delabitur opinionem, quòd etiam Amrus, qui cum eo erat, venerit: at illico retinetur cum dicitur لَكِنْ عَمْرٌو لَمْ يَجِئْ Sed Amrus non venit.

His igitur particulis connexionis, si quid cum rafaato coniunxeris, illud rafaatum erit: si cum nasbato, nasbatum: si cum chafdhato, chafdhatum: quarum exempla patent in litera. Et si cum gezmato, gezmatum erit: Hoc autem in verbo Modhareo accidit, vt

زيد لم يقم و يخرج Zæidus non surrexit, & (non) exiuit: illa enim particula و copulatiua, in eodem casu sequens ponit verbum cum primo. Sicq. de singulis intelligas particulis: nam quemadmodum ex nominibus, per eas facta est connexio, ita & ex verbis fieri potest, vt

يقوم فيقعد زيد Surgit, & sedet Zæidus: &

لن يخرج ثم يقعد زيد Nequaquam egreditur, tum sedet Zæidus, &c.

Attendens finaliter, quòd ex amplitudine harum particularum, tam nominis cum nomine, & pronominis cum pronomine: quàm nominis cum pronomine, & è conuerso, pronominis cum nomine connexio fieri conceditur. Etiam generalis nominis cum generali, & specialis cum speciali, & specialis cum generali, & è contra: immo ex singulari, duali, & plurali, ex masculino & fæminino, ad inuicem quoque in eisdem casibus concordando, per eas connexio fieri potest. Hæc de particulis connexionis dicta sufficiant.

❀ باب التوكيد ❀

CAPVT CORROBORATIONIS

المتن — Arabicus Textus. — العربي

التوكيد تابع للمؤكد في رفعه ونصبه وخفضه وتعريفه ❀ ويكون بألفاظ معلومة وهي النفس والعين وكل وأجمع وتوابع أجمع وهي أكتع وأبتع وأبصع تقول قام زيد نفسه ورأيت القوم كلهم ومررت بالقوم أجمعين ❀

الترجمة — Latina interpretatio. — الافرنجية

Corroboratio ſequitur corroboratum in Ra-

faa eius, & Nasba eius, & Chafdha eius, & specialitate eius. Et fit vocibus notis, quæ sunt: Ipsummet, & Idemmet, & Omne, & Vniuersum, & sequentia vniuersum, quæ sunt اكتع, & ابتع & ابصع Vniuersum. Dices, Surrexit Zæidus ipsemet: & Vidi cætum omnem: & Abij prope cætum vniuersum.

اَلشَّرْحُ Thomea Expositio. اَلتُّومَاوِيّ

HAec dictio التوكيد potest etiam scribi cum أ sic التأكيد & sensus eius est المؤكد corroborans, idest dictio corroboratiua, & confirmatiua alterius dictionis præcedentis. Et communiter bipartitur in corroborans لفظى prolatile, & معنوىّ sensifluum.

Primi' nullam facit mentionem Author in textu, quod sic tamen ab alijs describitur,

هُوَ تَكْرِيرُ اللَّفْظِ فِي الْأَسْمَاءِ وَالْأَفْعَالِ وَالْحُرُوفِ
Est iteratio vocis in nominibus, & verbis, & particulis.

Exemplum primi, scilicet in nominibus, vt

جَاءَ الْمُعَلِّمُ الْمُعَلِّمُ Venit præceptor præceptor.

Ita

Ita رأيت المعلم المعلم Vidi magiſtrum magiſtrum.

& مررت بالمعلم بالمعلم Appropinquaui præceptori præceptori.

Exemplum ſecundi, vt جاء المعلم جاء Venit magiſter venit: ita رأيت المعلم رأيت Vidi magiſtrum vidi: & مررت بالمعلم مررت Abij prope præceptorem abij.

Exemplum tertij, vt لا لا أعمل Non, non faciam: & نعم نعم أكمل Vtique, vtique perficiam: & إن إن المعلم قائم Certè, certè magiſter ſtat.

Secundum verò, nempe corroborans ſenſiſſuum, eſt illud quod in textu deſcribitur, ac per certas voces ibi expreſſas conſtituitur. Hocque duplex etiam inuenitur, nempe Reſtrictiuum, & Collectiuum.

Primum per has duas primas formatur voces, ſcilicet, نفس, & عين.

Secundum per reliquas.

Exemplpm primi, vt جاء الأمير نفسه Venit princeps ipſemet: niſi enim illa vox نفس reſtringeret aduentum

uentum principis ad propriam ipſius perſonam, poterat facile de aliquo alio, ipſum repreſentante, intelligi vtpote de literis, de Miſſo, de Exercitu, vel de eius Cohorte, &c.

Dubium ergo ſublatum eſt, & veritas corroborata manet per illam, vel ſimilem dictionem.

Sed obſeruandum, quòd vltra concordantias in textu aſſignatas trium caſuum & ſpecialitatis, exigit etiam corroborans hoc, vt ſingularium, dualium, & pluralium ſimiliter fiat concordantia.

Exemplum primi, vt جاء الأمير نفسه Venit princeps propria perſona: & جاء زيد عينه Venit Zæidus ipſemet: Ita رأيت زيدا نفسه Vidi ipſummet Zæidum: & مررت بزيد عينه Abij prope ipſummet Zæidum.

Et in ſingulari fæminino, vt جاءت هند نفسها Venit Henda ipſamet: & رأيت هندا عينها Vidi Hendam propriam: & مررت بهند نفسها Appropinquaui ipſimet Hendæ.

In duali vtriuſque generis, vt

جاء الزيدان انفسهما Venerunt duo Zæidi ipſimet;

&

& رَأَيْتُ ٱلزَّيْدَيْنِ أَنْفُسَهُمَا Vidi duos Zæidos eoſdemmet : & مَرَرْتُ بِٱلزَّيْدَيْنِ أَنْفُسِهِمَا Appropinquaui ipſiſmet ambobus Zæidis : ita جَاءَتِ ٱلْهِنْدَانِ أَنْفُسُهُمَا Venerunt ambæ Hændæ ipſæmet : & رَأَيْتُ ٱلْهِنْدَيْنِ أَنْفُسَهُمَا Vidi ambas Hendas ipſaſmet : & مَرَرْتُ بِٱلْهِنْدَيْنِ أَنْفُسِهِمَا Appropinquaui ipſiſmet ambabus Hendis.

In plurali vtriuſque generis, vt جَاءَ ٱلزَّيْدُونَ أَنْفُسُهُمْ Venerunt Zæidi ipſimet : & رَأَيْتُ ٱلزَّيْدِينَ أَنْفُسَهُمْ Vidi ipſoſmet Zæidos : & مَرَرْتُ بِٱلزَّيْدِينَ أَنْفُسِهِمْ Appropinquaui ipſiſmet Zæidis. Ita جَاءَتِ ٱلْهِنْدَاتُ أَنْفُسُهُنَّ Venerunt Hendæ ipſæmet : & رَأَيْتُ ٱلْهِنْدَاتِ أَنْفُسَهُنَّ Vidi ipſaſmet Hendas : & مَرَرْتُ بِٱلْهِنْدَاتِ أَنْفُسِهِنَّ Appropinquaquaui ipſiſmet Hendis, &c.

Poſſunt quoque ambæ voces ad maiorem expreſſionem

in

in vna ſimul coaptari ſententia, vt جاء زيد نفسه عينه Venit Zæidus ipſemet perſonaliter: & رأيت زيدا نفسه عينه Vidi Zæidum ipſiſſimum: & مررت بزيد نفسه عينه Appropinquaui ipſimet Zæido, &c.

Secundum verò, nempe Collectiuum, vt dictum eſt, per reliquas in litera aſſignatas corroborationis dictiones conſtituitur.

Exemplum, vt جاء القوم كلهم Venit populus omnis: vbi niſi illa collectiua dictio كل totum populum comprehenderet, fortaſſe mens dubitare poſſet, & intelligere per hæc verba جاء القوم quoſdam de populo tantum veniſſe, non omnes: vt ergo ambiguitas omninò de medio tollatur, ac certa veritas comprobetur, corroboratiua & collectiua ſimul dictio addita eſt.

Vnde ſicut illud primum excludit partes in roborato: non enim valet dicere جاء زيد كله Venit Zæidus omnis, cum nulla pars Zæidi ſit, quæ ex ſe ſine toto poſſit abire.

Ita ſecundum, partes in roborato omninò exigit, vt vna quandoque poſſit ſub nomine totius actus ſuos exercere, vt dictum eſt, & per cætera lucidius claret exempla, vt

vt جَاءَ ٱلْقَوْمُ أَجْمَعُونَ Venit populus vniuersus , & رَأَيْتُ ٱلْقَوْمَ أَجْمَعِينَ Vidi populum vniuersum : & مَرَرْتُ بِٱلْقَوْمِ أَجْمَعِينَ Appropinquaui populo vniuerso.

Ita per tres reliquas, in eodem sensu, huius consocias, ducuntur exempla : vt
جَلَسَ ٱلْقَوْمُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ أَكْتَعُونَ أَبْتَعُونَ أَبْصَعُونَ Sedit populus totus, vniuersus, cunctus, omnis. Suo quoque modo alia in cæteris casibus exempla tu ipse formare poteris, quæ nos breuitatis gratia dimittimus.

Inter hæc quoque & duale ipsius كُلّ annumeratur, vt جَاءَنِي ٱلرَّجُلَانِ كِلَاهُمَا Venerunt ad me ambo illi duo viri: & جَاءَتِ ٱلْمَرْأَتَانِ كِلْتَاهُمَا Venerunt ad me duæ mulieres ambæ ipsæ, &c.

Obseruandum tamen, quòd inter has dictiones corroborantes datur ordo, نَفْس enim in eadem sententia præcedit عَيْن, & كُلّ ipsam أَجْمَع & hæc cæteras eius asseclas; quæ quidem licèt à diuersis procedant radicibus, eundem

eundem tamen sensum cum أجمع reddunt, ac illi additæ corroborationem ipsam augent: nam اكتع desumitur à تكاتع الجلد scilicet, retrahere pellem, vel congregare: & ابتع ab البتع quod est longitudo, vel extensio colli: & ابصع ab ipso البصيع quod congregatio sudoris dicitur, trahitur.

Contendunt tandem hoc loco Bassarensium, & Cusensium Gymnasia: isti enim asserunt de النكرة scilicet, Generalitate dari posse corroborationem: illi verò negant, & hanc eorum opinionem, multis probant rationibus veram, cum quibus est Author, qui propterea post التعريف Specialitatem, concordantiam التنكير generalitatis dimisit.

CAPVT

۞ باب البدل ۞

CAPVT PERMVTATIONIS, seu Substitutionis.

المتن | Arabicus Textus. | العربي

إذا أبدل اسم من اسم أو فعل من فعل تبعه في
جميع إعرابه وهو على أربعة أقسام بدل الشيء
من الشيء وبدل البعض من الكل وبدل الاشتمال
وبدل الغلط نحو قولك جاء زيد أخوك وأكلت
الرغيف ثلثه ونفعني زيد علمه ورأيت زيدا
الفرس أردت أن تقول الفرس فغلطت فأبدلت
زيدا منه ۞

Est cùm substituitur nomen loco nominis; aut verbum loco verbi, quod sequitur in omnibus casibus suis. Et est quadruplex; Substitutio rei loco rei; & substitutio partis pro toto; & substitutio inclusionis; & substitutio erroris. Vt cùm dicis: Venit Zæidus, frater tuus: & Comedi panem, tertiam eius partem: & Profuit mihi Zæidus, scitntia eius; & Vidi Zæidum, equum. Volebas enim dicere, Vidi equum, & errasti; commutasti igitur Zæidum in eum (scilicet equum.)

التوماوى Thomea Expositio. الشرح

Quartum, & vltimum ex التوابع scilicet sequentibus rafaata, est البدل substitutum, quod sic describitur,

هو التابع المقصود بالحكم بلا واسطة بينه

وبين متبوعه Est subsequens intentum in sententia, absque medio inter ipsum, & inter illud, ad quod subsequitur.

Vnde subsequens, seu substitutum, sequitur illud immediatè, pro quo substituitur in omnibus suis casibus tam in Rafaa & Nasba, quàm in Chafdha & Gezma.

Ideoque

Ideoque substituitur nomen loco nominis, vt جاء عمرو ابوك Venit Amrus, pater tuus. Et verbum loco verbi, vt من يفعل ذلك يلق اثاما Qui faciet hæc incidet in iniquitatem. Pater enim est nomen subsequens, quod substituitur loco Amri: & incidet est pariter subsequens, intentum à loquente, quod loco, faciet, ponitur, illudque in suo casu sequitur. Hæc autem substitutio seu permutatio, vt ex textu habetur, quadruplex est.

Prima dicitur petmutatio rei in rem, vel vt Arabismus inquit, rei à re, idest vt alij dicunt,

بدل الكل من الكل Commutatio totius à toto:

In qua quidem significatum secundi, nempe substituti, omninò idem est, quod primi, vt جاءني زيد اخوك Venit ad me Zæidus: frater tuus. Et رأيت زيدا اخاك Vidi Zæidum: fratrem tuum. Et مررت بزيد اخيك Appropinquaui Zæido: fratri tuo. Vbi illam eandem personam totam, quam significat hoc nomen, Zæidus, significat, & frater tuus, quod sanè gratia supplementi explicationis, pro eo substitutum est.

Secunda est permutatio partis è toto, in qua posterius substitutum, est pars totius prius nominati, vt اكلت البطيخ نصفه Comedi peponem: medietatem eius,

Tertia eſt ſubſtitutio comprehenſionis, ſeu continentiæ, in qua nec totum, nec pars ſubintrat aut nominatur: ſed reſpectus, & complicatio quædam rei in re, ob quam vna pro alia in permutatione ſumitur, vt

أَعْجَبَنِي زَيْدٌ حُسْنُهُ Placuit mihi Zæidus: pulchritudo eius. Et أَعْجَبَتْنِي الْجَارِيَةُ لُبْسُهَا Placuit mihi ancilla: veſtis eius.

Quarta denique eſt permutatio erroris mentis, vel lapſus linguæ, vel obliuionis memoriæ tantum, vt

رَأَيْتُ رَجُلًا حِمَارًا Vidi virum, aſinum: volebas enim dicere, Vidi aſinum, ſed errando dixiſti, vidi virum: ideoque commutando, eius loco ſtatim conſtituiſti aſinum, quem verè vidiſti.

Hæc autem familiariter inter loquendum accidere ſolent, quæ etiam eleganter, inquiunt, per بَلْ corriguntur, vt مَرَرْتُ بِرَجُلٍ بَلْ حِمَارٍ Appropinquaui viro: verum aſino, vel inquam aſino.

Quamobrem tam primum, quàm eius ſubſtitutum ſecundum, aut ſunt ambo معرفتين ſpecialia, aut ambo نكرتين generalia: quorum exempla ſupra ſatis patent. Aut ſunt ambo مختلفتين diſtincta, vt

Venit

جَاءَنِي رَجُلٌ غُلَامٌ هذا زَيدٌ Venit ad me vir, seruus, iste, Zæidus.

Poteſt quoque fieri permutatio à ſpeciali ad generale, ſed cum epitheti additione, ne quid minus ſit ſecundum à primo, vt مَرَرتُ بِزَيدٍ رَجُلٍ صَالِحٍ Appropinquaui Zæido viro probo: Aut ambo etiam ſunt ظاهرين Manifeſta, vt جَاءَنِي زَيدٌ أَخُوكَ Venit ad me Zæidus: frater tuus. Aut ambo مضمر ſignata, vt الزَّيدُونَ لَقِيتُهُم إِيَّاهُم Illi Zæidi, inueni eos ipſos.

Aut ambo diſtincta, vt

أَخُوكَ ضَرَبتُهُ زَيدًا وَأَخُوكَ ضَرَبتُ زَيدًا إِيَّاهُ

Frater tuus verberaui eum, Zæidum. Et frater tuus verberaui Zæidum ipſum: ideſt, Frater tuus eſt Zæidus, quem verberaui, &c. Et non ſit permutatio totius de non manifeſto ad manifeſtum, niſi pro abſente, vt ضَرَبتُهُ زَيدًا Verberaui ipſum Zæidum. Hæc de permutatione: & vniuerſaliter tandem de raſaatis.

۞ بَابُ مَنْصُوبَاتِ ٱلْأَسْمَآءِ ۞

CAPVT NASBATORVM Nominum.

ٱلْمَتْنُ | Arabicus Textus. | ٱلْعَرَبِيُّ

أَلْمَنْصُوبَاتُ خَمْسَةَ عَشَرَ وَهِيَ ٱلْمَفْعُولُ بِهِ وَٱلْمَصْدَرُ وَظَرْفُ ٱلزَّمَانِ وَظَرْفُ ٱلْمَكَانِ وَٱلْحَالُ وَٱلتَّمْيِيزُ وَٱلْمُسْتَثْنَى وَٱسْمُ لَا وَٱلْمُنَادَى وَٱلْمَفْعُولُ مِنْ أَجْلِهِ وَٱلْمَفْعُولُ مَعَهُ وَخَبَرُ كَانَ وَأَخَوَاتِهَا وَٱسْمُ إِنَّ وَأَخَوَاتِهَا وَٱلتَّابِعُ لِلْمَنْصُوبِ وَهُوَ أَرْبَعَةُ أَشْيَآءَ ٱلنَّعْتُ وَٱلْعَطْفُ وَٱلتَّوْكِيدُ وَٱلْبَدَلُ ۞

أَلتَّرْجَمَةُ | Latina Interpretatio. | ٱلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Nasbantia sunt quindecim, & ipsa suut; Patiens

tiens in quo, & Infinitum, & Spatium temporis, & Circumstantia loci, & Status, & Discretiuum, & Exceptiuum, & nomeu ipsius لا, & Vocatum, & Patiens gratia cuius, & Patiens cum quo, & Nuntium كان & sororum eius, & Nomen انّ & sororum eius, & Sequens nasbatum, quod est quadruplex, Adiectiuum, & Copulatum, & Confirmatiuum, & Commutatum.

اَلشَّرْح Thomea expositio. اَلتُّومَاوِيّ

Singulare huius vocis المنصوبات est المنصوب nasbatum, idest, accusandi casu affectum, quod sic describitur,

اَلْمَنْصُوبُ هُوَ مَا دَخَلَ عَلَيْهِ عَامِلُ النَّصْبِ

Nasbatum est illud, cui aduenit regens accusatiui. Atque in litera dicitur quòd nasbata sunt quindecim.

Primum est Passiuum in quo scilicet cadit actio, vt ضَرَبْتُ زَيْدًا Verberaui Zaidum.

Secundum est Infinitiuum, vt ضَرَبْتُ ضَرْبًا Verberaui verberatione.

Tertium est Spatium temporis, vt صُمْتُ يَوْمًا Ieiunaui die.

Quartum est Circumstantia loci, vt

صَلَّيْتُ أَمَامَ ٱلشَّيْخِ Oraui coram presbytero.

Quintum est Status, seu Modus, vt

جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا Venit Zæidus equitando.

Sextum est Discretiuum, seu Distinctiuum, vt

طَابَ زَيْدٌ نَفْسًا Bonus fuit Zæidus anima.

Septimum est Exceptiuum, vt جَاءَ ٱلْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا Venit populus, præter Zæidum.

Octauum est Nomen voculæ negntiuæ لا, vt

لَا رَجُلَ فِي ٱلدَّارِ Non est vir in domo.

Nonum est vocatum, vt يَا رَجُلًا O virum.

Decimum Passiuum gratia cuius, vt

قَامَ زَيْدٌ أَجْلَالًا لِعَمْرٍو Surrexit Zæidus gratia honorandi Amrum.

Et vndecimum est Passiuum cum quo, scilicet fit actio, vt جَاءَ ٱلْأَمِيرُ وَٱلْجَيْشَ Venit Princeps cum exercitu.

Duodecimum est Nuncium, seu Prædicatum كَانَ, & sororum eius, vt كَانَ زَيْدٌ عَاقِلًا Fuit Zæidus prudens.

Deci-

Decimum tertium est Nomen, seu subiectum إنّ & sororum eius, vt إنّ زيدًا فاضلٌ Vtique Zæidus est virtute præditus.

Decimum quartum est sequens Nasbatum quod quadruplex est, scilicet

Adiectiuum, vt رأيتُ زيدًا العاقلَ Vidi Zæidum sapientem.

Et Copulatum, vt رأيتُ زيدًا وعمرًا Vidi Zæidum, & Amrum.

Et confirmans, vt رأيتُ زيدًا نفسهُ Vidi Zæidum ipsummet.

Et Commutatum, vt رأيتُ زيدًا أخاكَ Vidi Zæidum: fratrem tuum.

Aduertendum est autem, quòd Author hìc quindecim promittit Nasbata, & quatuordecim tantum suis nominibus exprimit: vnde decimum quintum omittere videtur. Sed vt opinor, sub duodecimo & decimotertio illud annexum intelligit, cum ظننت & sorores eius, quæ ratione prædicati sub كان, & ratione subiecti sub إنّ vtrumque nasbando contineri videntur, potissimum inter nasbata numerari debuerant, quæ etsi non primum cum Passiuo in quo, vt quidam arbitrantur, quartumdecimum tamen locum separatim post duo illa obtinere saltem oportebat, quod quidem tanquam ibi subintellectum, per ea

quæ

quæ ſupra capite de Incæpto de his præmiſerat, ſatis putauit expreſſum.

Dicamus ergo decimum quartum nasbatorum eſſe Incæptum & Nuncium, ſeu Suppoſitum & Appoſitum, vel Subiectum & Prædicatum ظننت & ſorores eius, vt ظَنَنْتُ زَيْدًا قَائِمًا Putaui Zæidum ſtantem. Et ita quintum decimum nasbatorum, debito ordine, ſequens nasbatum, erit.

Ergo quindecim ſunt nasbata, cum ſuis his exemplis breuiter explicata: quibus ad vberiorem notitiam per ordinem, in ſequentibus (dempto iam dicto) ſingula ſingulis capita diſtribuit Et primò à Paſſiuo in quo, tanquam ab omnium principe, exordium ſumit.

❀ بَابُ ٱلْمَفْعُولِ بِهِ ❀

CAPVT PATIENTIS IN QVO.

ٱلْمَتْنُ Arabicus Textus. ٱلْعَرَبِيُّ

ٱلْمَفْعُولُ بِهِ هُوَ ٱلْاِسْمُ ٱلْمَنْصُوبُ ٱلَّذِي يَقَعُ بِهِ
ٱلْفِعْلُ نَحْوَ ضَرَبْتُ زَيْدًا وَرَكِبْتُ ٱلْفَرَسَ وَهُوَ
قِسْمَانِ ظَاهِرٌ وَمُضْمَرٌ فَٱلظَّاهِرُ مَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ
وَٱلْمُضْمَرُ قِسْمَانِ مُتَّصِلٌ وَمُنْفَصِلٌ فَٱلْمُتَّصِلُ
ٱثْنَىٰ عَشَرَ نَحْوَ قَوْلِكَ ضَرَبَنِي وَضَرَبَنَا وَضَرَبَكَ
وَضَرَبَكِ وَضَرَبَكُمَا وَضَرَبَكُمْ وَضَرَبَكُنَّ وَ
ضَرَبَهُ وَضَرَبَهَا وَضَرَبَهُمَا وَضَرَبَهُمْ وَضَرَبَهُنَّ ❀
وَٱلْمُنْفَصِلُ ٱثْنَىٰ عَشَرَ نَحْوَ قَوْلِكَ إِيَّايَ وَإِيَّانَا
وَإِيَّاكَ وَإِيَّاكِ وَإِيَّاكُمَا وَإِيَّاكُمْ

و

وَإِيَّاكُنَّ وَإِيَّاهُ وَإِيَّاهَا وَإِيَّاهُمَا وَإِيَّاهُمْ وَإِيَّاهُنَّ ۞

اَلتَّرْجَمَةُ | Latina Interpretatio. | اَلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Patiens in quo, eſt nomen nasbatum, in quo cadit actio: vt Verberaui Zæidum, & Equitaui equum: eſtque duplex, & ſub pronomine Inſinuatum. Manifeſtum enim, ideſt, cuius præceſſit memoria: Inſinuatum autem ſub pronomine eſt duplex, Coniunctum, & Diſiunctum. Coniuncta quidem ſunt duodecim, vt Verberauit me, & Verberauit nos, & Verberauit te, & Verberauit te fæm. & Verberauit vos ambos vel ambas, & Verberauit vos, & Verberauit vos fæm. & Verberauit eum, & Verberauit eam, & Verberauit vtrumque vel vtramque, & Verberauit illos, & Verberauit illas, At Diſiuncta duodecim ſunt, vt cùm dicis: Me, & Nos, & Te, & Te fæm. & Vos duos vel duas, & Vos, & Vos fæm. & Illum, & Illam, & Illos duos vel duas, & Illos, & Illas.

اَلشَّرْحُ | Thomea expoſitio. | اَلتُّومَاوِي

Ex deſcriptione Patientis in quo, iam habita in textu, peroptimè dignoſcitur, quod illa ـه, ex

ad

به, ad articulum ال ipsius المفعول refertur, adeo quòd illud verè dicatur Patiens, in quo cadit actio: siue cadat حسيًّا sensibiliter, & realiter, vt ضَرَبْتُ ٱلغُلَامَ Verberaui seruum: siue معنويًّا intelligibiliter, & significatiuè, vt فَهِمْتُ ٱلمَسْئَلَةَ Percepi petitionem, vel quæsitum. Vnde exempla supra allata in litera, de primo dantur, nimirum Verberaui Zæidum, & Equitaui equum, Zæidum enim est nomen nasbatum, in quo quidem cecidit actio verberationis, & equum equitationis: propterea ambo tanquam patientia in accusatiuo posita sunt.

Indifferenter autem ipsum Patiens in quo, inquit, est duplex, Manifestum, & Insinuatum sub pronomine.

Primum, idest,

اَلظَّاهِرُ هُوَ مَا دَلَّ بِلَفْظِهِ وَحُرُوفِهِ عَلَى مَعْنَاهُ

Manifestum est illud, quod indicat per vocem suam, & literas suas, significatum suum: vt ضَرَبْتُ عَمْرًا Verberaui Amrum, & أَعْطَيْتُ عَمْرًا دِرْهَمًا Dedi Amro denarium, vel pecuniam. Et similiter ضَرَبْتُ ٱلزَّيْدِينَ Verberaui Zæidos, & ضَرَبْتُ ٱلرِّجَالَ Verberaui viros,

&

& ضَرَبْتُ هِنْدًا Verberaui Hendam, &

ضَرَبْتُ ٱلْهِنْدَيْنِ Verberaui duas Hendas, &

ضَرَبْتُ ٱلْهِنْدَاتِ Verberaui Hendas, &

ضَرَبْتُ ٱلْهُنُودَ Verberaui Hendas, & ضَرَبْتُ ٱلْقَوْمَ

Verberaui populum, & ضَرَبْتُ ٱلنِّسَاءَ Verberaui mulieres, &c.

In quibus exemplis Patiens in quo, tam per literas, quàm per vocem sibi impositam, est Manifestum.

Quod quidem aliquando جَوَازًا permissiuè actionem, ipsum regentem, præcedit, vt ٱللّٰهَ أَعْبُدُ Deum colo, & وَجْهَ ٱلْحَبِيبِ أَتَمَنَّى Faciem dilecti exopto.

Et aliquando وُجُوبًا necessariò, vt interrogatiuè مَنْ رَأَيْتَ Quem vidisti? & conditionaliter مَنْ تُكْرِمْ يُكْرِمْكَ Quem honoraueris, honorabit te.

Et ali-

Et aliquando ſubtrahitur ipſa actio, ob præcedentem interrogationem, vt ſi quis ſciſcitarit, quem percuties? dixeriſque ſtatim زَيْدًا Zæidum, ſubintelligitur, percutiam.

Inſinuatum autem ſub pronomine adhuc duplex aſſignatur متصل Coniunctum ſeu Affixum, & منفصل Diſiunctum ſeu ſeparatum.

Primũ quidẽ هُوَ الَّذِي لَا يُبْتَدَى بِهِ وَلَا يَقَعُ بَعْدَ إِلَّا eſt illud, per quod non inchoatur, neque accidit poſt niſi.

Secundum verò per oppoſitum هُوَ الَّذِي يُبْتَدَى بِهِ وَيَقَعُ بَعْدَ إِلَّا Eſt illud, quo inchoatur (oratio) & accidit poſt niſi. Et tam coniuncta, quàm Diſiuncta, inquit, ſunt duodecim: quorum exempla ad maiorem euidentiam, è litera ſunt hìc explicanda.

Primò igitur ſit Paſſiuum in quo, Inſinuatum, Coniunctum, ſeu affixum in primis perſonis per ى, vel ا, vt ضَرَبَنِي زَيْدٌ Verberauit me Zæidus: vbi ى ipſius نِي dicitur Patiens in quo, inſinuatum, quia non nomen manifeſtum, ſed pronomen primæ perſonæ ſingularis, quod eandem inſinuat, ſolummodo verbo affixum habet. ن verò illi iuncta, dicitur nun الوقاية ſuſtentationis, quia ipſam ى ex natura infirmam, ne ob ſimilium concurſum cadat, ſuſtentat, atque conſeruat. Nec nasbatur ى, quia indeclina-

clinabilis eſt, tamen inquiunt, مَحَلُّهُ النصب locus eius eſt nasbæ, ideſt ibi eſt locus nasbæ, ni manere prohiberetur. Idem de cæteris ſimilibus intellige in ſequentibus.

Secundò, vt ضَرَبَنَا زَيْدٌ Verberauit nos Zæidus: نا ſimiliter Patiens in quo inſinuatum, vel indicium patientis in quo, ſcilicet primæ perſonæ pluralis, vel magnificentiæ gratia etiam loquentis, ſcilicet ſingularis dicitur. Cuius fatha non nasbæ ſignum, ſeu declinationis, ſed ſuæ بناء editionis, ſeu indeclinabilis formæ indicium.

Tertiò ſecundarum perſonarum, & præfati patientis nota, eſt ſola ك verbo affixa, cetera vero ei, vt diſtinctiua generis & numeri, ſcias eſſe appoſita, vt ضَرَبَكَ زَيْدٌ Verberauit te Zæidus: ك igitur hìc fathata, ſecundam perſonam ſingul. maſcul. indicat, cuius fatha, non declinationis, ſed tantum ſui inuariabilis ſtatus eſt ſignum.

Quartò, vt ضَرَبَكِ زَيْدٌ Verberauit te fæm. Zæidus. vbi ك Keſrata ſecundam perſonam ſingul. fæmin. patientem inſinuat.

Quinto, vt ضَرَبَكُمَا زَيْدٌ Verberauit vos duos, vel duas Zæidus: vbi ك idem, & م cum ا duale commune indicat.

Sextò, vt ضَرَبَكُمْ زَيْدٌ Verberauit vos Zæidus, ك eiuſdem, م ſecundæ perſonæ plural. maſc. eſt nota.

Septimò

Septimo, vt ضربكن زيد Verberauit vos fæmin. Zæidus: ك idem, & ن duplicata secundam personam plural.fæm. significat.

Octauo ه sola præfati patientis in tertijs personis signum adhibetur, cetera autem ei adiuncta, generis & numeri sunt indicia, vt ضربه زيد Verberauit eum Zæidus, vbi ه loco nasbæ, & vt tertiæ personæ singul.masc. signum adhibetur.

Nono, vt ضربها زيد Verberauit eam Zæidus.

ه fathata pro بناء & ا pro fæm. indicio.

Decimo, vt ضربهما زيد Verberauit illos duos, vel illas duas Zæidus: ه enim patiens sæpè dictum: ن verò & ا aleph duale vtrique generi commune, ostendit.

Vndecimo, vt ضربهم زيد Verberauit eos Zæidus ه eiusdem, & م tertiæ personæ plur.masc. nota.

Duodecimo, vt ضربهن زيد Verberauit eas Zæidus: ه idem omnino, & ن roborata tertiam personam plural. fæmin. designat.

Vnde expletis iam duodecim Passiui coniuncti seu affixi, exemplis: eodem quippe ordine, alia duodecim Passiui in quo disiuncti, seu à verbo separati, proponit.

Diſiunctorum igitur primum eſt ايّاي vt

ايّاي أَكْرَمْتَ Me honoraſti, aut

مَا أَكْرَمْتَ إلَّا إيّاي Non honoraſti, niſi me. Vbi ايا ſemper paſsiuum in quo deſignat, & ى nota eſt communis primæ perſonæ ſingular. & conſequenter نا eiuſdem ſed plural. & ك ſecundæ, & ه tertiæ, vt ſupra dictum eſt.

Secundum, vt إيّانا أَكْرَمْتَ nos honoraſti, aut

مَا أَكْرَمْتَ إلَّا إيّانا non honoraſti niſi nos.

Tertium vt ايّاكَ أَكْرَمْتُ te honoraui, vel

مَا أَكْرَمْتُ إلَّا إيّاكَ non honoraui niſi te.

Quartum vt ايّاكِ أَكْرَمْتُ te fem. honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إلَّا إيّاكِ non honoraui niſi te fem.

Quintum, vt إيّاكُمَا أَكْرَمْتُ vos duos, vel duas honoraui, aut مَا أَكْرَمْتُ إلَّا إيّاكُمَا non honoraui niſi vos duos, vel duas.

Sextum

Sextum, vt إِيَّاكُمْ أَكْرَمْتُ vos honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاكُمْ Non honoraui nisi vos.

Septimum vt إِيَّاكُنَّ أَكْرَمْتُ Vos fæm. honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاكُنَّ Non honoraui nisi vos.

Octauum, vt إِيَّاهُ أَكْرَمْتُ Illum honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاهُ Non honoraui, nisi illum.

Nonum, vt إِيَّاهَا أَكْرَمْتُ Illam honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاهَا Nou honoraui, nisi illam.

Decimum, vt إِيَّاهُمَا أَكْرَمْتُ Illos duos, vel illas duas honoraui, aut مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاهُمَا Nō honoraui, nisi illos duos, vel illas duas.

Vndecimum, vt إِيَّاهُمْ أَكْرَمْتُ Illos honoraui, vel مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاهُمْ Non honoraui, nisi illos.

Duodecimum, vt إِيَّاهُنَّ أَكْرَمْتُ Illas honoraui,

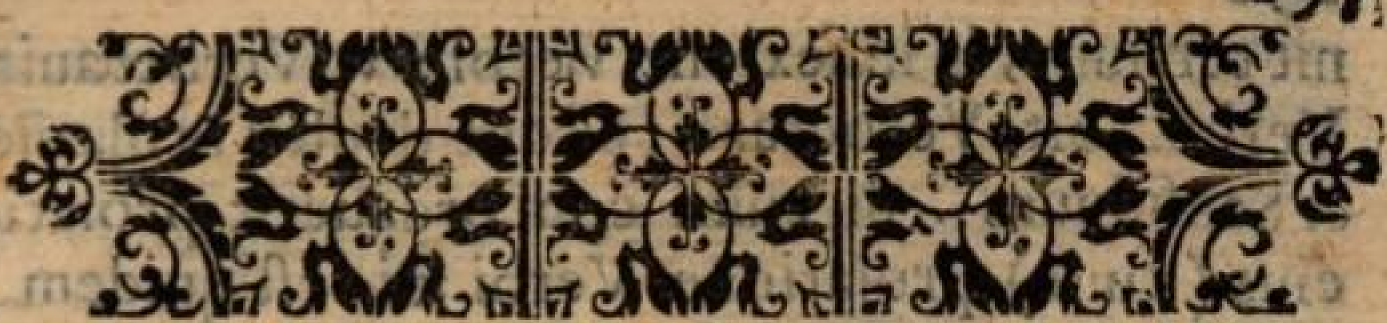
vel

vel أَكْرَمْتُ الَّا اِيَّاهُنَّ Non honoraui, nisi illas.

Est ergo doctrina Bassarensium, quòd hæc vox ايا sola sit Passiuum disiunctum, siue passiui signum; cetera verò, quæ ei annectuutur, veluti notæ primæ, secundæ, & tertiæ personæ: singularis, dualis, & plural is numeri: & masculini, & fæminini generis distinctiuæ apponantur.

Cusenses verò totum aggregatum simul, Passiui in quo, esse autumant.

باب المصدر

CAPVT INFINITIVI.

المتن العربي — Arabicus Textus.

المصدر هو الاسم المنصوب الذي يجيء ثالثا في تعريف الفعل نحو ضرب يضرب ضربا وهو قسمان لفظي ومعنوي فإن وافق لفظه لفظ فعله فهو لفظي نحو قتلته قتلا وإن وافق معنى فعله دون لفظه فهو معنوي نحو جلست قعودا وقمت وقوفا

الترجمة الافرنجية — Latina Interpretatio.

Infinitiuum est nomen nasbatum, quod adue-

nit tertium, in inflexione Verbi: vt Verberauit, Verberabit, Verberare; estque duplex Prolatile, & Sensifluum. Si enim concordauerit prolatio eius (cum) prolatione Verbi sui, est quidem Prolatile, vt Occidi eum occisione, Si verò conuenerit sensus Verbi sui, seclusa prolatione eius, est vtique sensifluum, vt Sedi accubatione, & Steti permanentia.

الشرح — Thomea expositio. — التوماوي

Infinitiuus seu Originatiuum, quod & مفعول مطلق Patiens vel Actum absolutum vocant, variè à Grammaticis describitur. Ebnulhageb Author Caphiæ inquit,

المصدر اسم الحدث الجاري على الفعل

Infinitiuus est nomen actionis decurrentis iuxta Verbum. Idem Ebnu Màleki هو اسم الحدث الجاري على اللفظ iuxta prolationem. Elhariri verò

هو اسم المعنى الصادر عن الفاعل est nomen significati procedentis ab agente. Alij autem sic,

هو اسم ما فعله فاعل فعل مذكور بمعناه

Est nomen, quod egit agens actionis præmemoratæ in significato ipsius.

Hæ descriptiones idem per diuersa ostendunt: nempe quod

quòd infinitiuus est nomen puri effectus, ab agente procedentis in passum significatum, in eadem sui significatione, vt ضَرَبَ ضَرْبًا Verberauit verberatione, & قَتَلَ قَتْلًا Occidit occisione, & مَاتَ مَوْتًا Mortuus est morte: vbi sequens nomen non est nisi purus præcedentis verbi actus, ad meram ipsius confirmationem expressus: ab eo quoque, vt dignoscatur leui mediæ radicalis forma, breuique temporis mora, discrepans, vt ضَرْبًا & ضَرَبَ.

Vnde hæc minus docta Authoris descriptio in textu posita, expositione non indiget, scilicet, Infinitiuum esse nomen nasbatum, non verbum neque particulam, quòd uenit tertium in inflexione verbi, vt si quis tibi dixerit صَرِّفْ idest, inflecte hoc verbum ضَرَبَ statim dices ضَرَبَ. Secundò يَضْرِبُ, & tertiò ضَرْبًا quod est infinitiuum. Nam sicut Latini post præsens, præteritum, supinum, quartò loco infinitiuum ponunt, dicendo, Verbero, as, verberaui, verberatum, verberare. Ita Arabes post præteritum & futurum, infinitiuum tertio loco subnectunt, dicendo ضَرَبَ يَضْرِبُ ضَرْبًا Verberauit, verberat vel verberabit, verberare vel verberatio. Hic autem infinitiuus, inquiunt Expositores, tribus deseruit.

Primò confirmationi præcedentis agentis, seu regentis sui, vt ضَرَبْتُ ضَرْبًا Verberaui verberando, vel verberatione.

Secundò, specificationi actionis, vt

ضَرَبْتُهُ ضَرْبًا شَدِيدًا Verberaui eum verberatione vehementi.

Tertiò enumerationi actionis, vt ضَرَبْتُهُ ضَرْبَةً Verberaui eum verberatione vna, vel

ضَرَبْتُهُ ضَرْبَتَيْنِ أَوْ ضَرَبَاتٍ Verberaui eum duabus verberationibus, aut pluribus,

Quod quidem infinitiuum, vt habetur ex textu, duplex est, scilicet Prolatile, & sensifluum: si enim vocalis illa verbi prolatio, cum infinitiuo quoque concordauerit, dicitur Prolatile, quia eandem cum suo præcedenti verbo prolationem habet, vt فَرِحَ فَرَحًا Lætatus est lætitia, & ضَرَبَ ضَرْبًا Verberauit verberatione.

Infinitiuum namque hoc, literas vocales easdem, eandem significationem, eandemque prolationem sui verbi habet: tantummodo enim forma mediæ radicalis literæ variatur, cum in verbi præterito sit fathata, & in infinitiuo gezmata.

Si verò vocalis, & literalis verbi compactio, nequaquam cum infinitiuo conuenerit, sed tantum eius significatio, dicitur sensifluum, quia eundem solummodo facit sensum cum suo præcedenti verbo, vt جَلَسْتُ قُعُودًا Sedi acubatione, & قُمْتُ وُقُوفًا Steti persistentia

N 4 (&

(& est ac si diceret, جَلَسْتُ جُلُوسًا Sedi sessione ; & قُمْتُ قِيَامًا Steti stando) in eodem sensu prioris, licet non in eadem prolationis forma.

بَابُ ظَرْفِ ٱلزَّمَانِ وَظَرْفِ ٱلْمَكَانِ

CAPVT CIRCVMSTANTIAE Temporis, & circumstantiæ loci.

ٱلْمَتْنُ Arabicus textus. ٱلْعَرَبِيُّ

ظَرْفُ ٱلزَّمَانِ هُوَ ٱسْمُ ٱلزَّمَانِ ٱلْمَنْصُوبُ بِتَقْدِيرِ فِي نَحْوُ ٱلْيَوْمَ وَٱللَّيْلَةَ وَغُدْوَةً وَبُكْرَةً وَسَحَرًا وَغَدًا وَعَتَمَةً وَصَبَاحًا وَمَسَاءً وَأَبَدًا وَأَمَدًا وَحِينًا وَمَا أَشْبَهَ ذٰلِكَ

وَظَرْفُ ٱلْمَكَانِ هُوَ ٱسْمُ ٱلْمَكَانِ ٱلْمَنْصُوبُ بِتَقْدِيرِ فِي نَحْوُ أَمَامَ وَخَلْفَ وَقُدَّامَ وَوَرَاءَ وَفَوْقَ وَتَحْتَ وَعِنْدَ وَمَعَ وَإِزَاءَ وَتِلْقَاءَ وَحِذَاءَ وَهُنَا وَثَمَّ وَمَا أَشْبَهَ ذٰلِكَ

Circumſtantia temporis, eſt nomen temporis naſbatum cum valore في in, vt Hoc die; & Hac nocte, & diluculo, & Primo mane, & Prima luce, & Cras, & Noctu, & Mane, & Veſperi; & Perpetuò, & ſemper, & In tempore, & ſimilia his. Circumſtantia verò loci eſt nomen loci accuſandi caſu affectum cum valore في In; vt Coram, & Poſt, & Ante, & Retrò, & Supra, & Sub, & Apud, & Cum, & Contra, & Aduerſus, & Iuxta, & Hìc, & Ibi, & ſimilia his.

الدوماوي Thomea Expoſitio. الشرح

PRæmiſſa tituli huius verba, pro paſſiuo in quo fit actio, hic accipiuntur, quaſi diceret, Caput temporalium, & localium vocum, quibus tanquam menſuris, ac continentibus vaſis, temporum interualla, locorumque ſpatia, (in quibus operationes fiunt) ſignantur, ac circumſcribuntur: ideoque ظرف cuius plural. eſt ظروف Vas circumſtans, ſiue continens dicitur.

Primum igitur, ſcilicet circumſtantiam temporis, ita deſcribit Ebnulhâgeb, dicens

ظَرْفُ ٱلزَّمَانِ هُوَ مَا فُعِلَ فِيهِ فِعْلٌ مَذْكُورٌ

Circum-

Circumstantia temporis est illa, in qua facta est actio præmemorata: videlicet est nomen temporis nasbatum, scilicet, accusandi casu affectum, habens in virtute particulam فى quæ continentiam indicat, vt نمت الليلة Dormiui hac nocte, idest نمت فى الليلة Dormiui in hac nocte: hoc est, Hæc ipsa mea dormiendi actio fuit in hoc temporis spatio, quod ab occasu ad ortum protenditur.

Quod quidem aut est مبهما Indeterminatum, aut مختصا Appropriatum, seu محدودا Determinatum.

Primum, nempe indeterminatum describitur ab authore سرح المصباح hoc modo,

هو الذى لا حد له يحصره معروفة كان او نكرة

Est illud, quod non habet terminum arctantem ipsum, siue speciale fuerit (nomen) siue generale: speciale enim, vt الحين Tale tempus, vel quando, & الزمان Tempus tale: Generale autem, vt حين Quando, زمان tempus genericè.

Determinatum verò, inquit, est

ما يصلح جوابا لمتى Illud quod admittit responsionem ad (interrogationem factam per) quando, vt اليوم dies,

Dies, & اَللَّيْلَةُ Nox, & اَلشَّهْرُ Mensis, &c. Dices enim مَتَى جَاءَ زَيْدٌ Quando venit Zæidus? Respondebit interrogatus اَلْيَوْمَ Hodie, &c.

Circumstantiæ autem vtriusque textus, quæ ponuntur in textu, numerantur duodecim: Quarum prima est اَلْيَوْمُ Dies, cuius quidem spatium ab ortu Solis, vsque ad occasum extenditur: vsurpaturque cum articulo ال & absque eo cum tanuin, ac مُضَافًا relatiuè:

Primo modo, vt قَرَأْتُ اَلْيَوْمَ Legi hodie, hac die.

Secundo, vt صُمْتُ يَوْمًا Ieiunaui die quadam.

Tertio, vt صَلَّيْتُ يَوْمَ اَلْأَحَدِ Oraui die prima, scilicet, Dominica die.

Secunda circumstantia est اَللَّيْلَةُ Nox, cuius duratio ab occasu, ad ortum vsque solis fit, parique modo vt prima vsurpatur, vt كَتَبْتُ اَللَّيْلَةَ Scripsi hac nocte, سَهِرْتُ لَيْلَةً Vigilaui noctu, اِعْتَكَفْتُ لَيْلَةَ اَلْجُمُعَةِ Orationi vacaui, nocte veneris.

Tertia غُدْوَةٌ Diluculò, illud nimirum temporis interuallum, quod ab aurora, vsque ad ortum solis trahitur, Vsurpatur enim & cum tanuin, vt أَجِيئُكَ غُدْوَةً Veniam

ad

ad te diluculò , & sine tanuin cum specificatione , vt ازورك غدوه يوم الاثنين Visitabo te summo mane diei lunæ .

Quarta بكره Primo mane, quod est principium diei, sic à prima manatione lucis dictum , vt بكر Primogenitus à primo generationis actu ad hanc vsque lucem editus , sic appellatur , ita hæc quasi primogenita hora diei à Solis ortu , & luminis emanatione, dicitur mane . Parique modo vt Diluculò vsurpatur , scilicet cum tanuin , & sine , vt قام الرب بكره Surrexit Dominus manè , & جاءت مريم بكره السبت Venit Maria, manè sabbati .

Quinta سحرا Manè , prima luce , quod est vltimum noctis ante Solis ortum , ipsaque ad modum duorum priorum similiter vsurpatur, vt جيتك يوم الخميس سحرا Veni ad te die Iouis manè ante Solis ortum , vel أجيك سحرا من الأسحار Veniam ad te mane quodam: & اعينك سحر يوم الثلاثة Adiuuabo te manè diei tertij , idest Martis .

Sexta غدا Cras , Crastina die , nomen inquam sequentis diei , cum tanuin etiam vsurpatur , vt أكلمك غدا Alloquar te cras .

Septima

Septima عتمة Noctu, prima nimirum tertia pars noctis, hoc est spatium illud temporis, quod à prima noctis hora, vsque ad quartam distenditur, scilicet prima vigilia noctis: quod & cum tanuin, & sine eo, vsurpatur, vt وصلت عتمة Perueni noctu, idest prima vigilia noctis: & نزلت عتمة ليلة الاربع Descendi prima vigilia noctis Mercurij.

Octaua صباحا Mane, prima pars diei, Matutinum, cum tanuin quoque, & absque eo, vt priora, vt قوم صباحا وانتظرني Surge mane, & expecta me. & قدس صباح يوم الميلاد Sacrum perage mane Natiuitatis.

Nona مساء Vesperi, Serò, vltima pars diei: spatium, inquam, quod ab hora post meridiem, vsque ad extremum diei protenditur; quod sicut iam dicta vsurpatur, vt طلعت مساء Vespère exiui, & مشيت مساء يوم العيد Perambulaui vespere diei festi.

Decima ابدا Perpetuò, In sæculum; Semper: futuri, inquam, temporis interminata mensura: & multoties cum negatione præcedenti, pro nunquam, accipitur: & pariformiter vt præfata vsurpatur, vt الشكر لله ابدا Laus

Deo

Deo ſemper, لَا أَكْذِبُ أَبَدًا Non mentiar vnquam, vel Nunquam mendacium faciam. لَا أُخْطِي أَبَدَ الآبِدِينَ Non peccabo in ſæcula, ſæculorum.

Vndecima أَمَدًا In ſæculum, & cum negatione, Nunquam, ſignificat: quod & futuri temporis longa, aut interminata videtur menſura, ac veluti cætera vſurpatur, vt لَا أُكَلِّمُ زَيْدًا أَمَدًا Nunquam alloquar Zæidum: & أُحِبُّكَ أَمَدَ الدَّهْرِ Diligam te tempore ſæcli.

Duodecima حِينًا Quando, Aliquando, Tempore aliquo: & vſurpatur dictorum more, vt حِينًا أَكْتُبُ أَقْرَأُ Quando ſcribo, lego: & حِينًا أَكْتُبُ وَحِينًا أَقْرَأُ Quandoq. ſcribo, quandoque lego, vel Aliquo tempore ſcribo, & aliquo lego: قُمْتُ حِينَ جَاءَ الْمُعَلِّمُ Surrexi quando venit Magiſter.

Hæ ſunt duodecim circumſtantiæ temporis ab Authore in texru expreſſæ: Quando poſtea inquit, & ſimilia his: cætera huius generis, prudenti lectori, hic ſuperaddenda relinquit, vt وَقْتًا Momentum, & سَاعَةً Horam, &

& جُمْعَةً Hebdomadam, & شَهْرًا Mensem, & حَوْلًا vel سَنَةً Annum: & etiam ٱلْفُصُولَ ٱلْأَرْبَعَةَ Quatuor tempora anni, vt ٱلرَّبِيعَ Ver, & ٱلصَّيْفَ Aestatem, ٱلْخَرِيفَ Autumnum, & ٱلشِّتَاءَ Hyemem, &c.

Quæ quidem circumſtantiæ temporis determinatæ dicuntur, quia earum quælibet ſuum certum ac determinatum temporis ſpatium indicat, ita vt valeat quid, alicui ſciſcitanti hoc modo كَمْ صُمْتَ Quantum ieiunaſti? vel مَتَى صُمْتَ Quando ieiunaſti? Congruè ſic reſpondere صُمْتُ ٱلْخَرِيفَ أَوِ ٱلشِّتَاءَ Ieiunaui autumnum, aut hiemem, ideſt, In autumno, aut in hieme, quæ ſunt temporis ſpatia, præſcriptos habentia limites: Quibus ſanè interrogationibus, nequaquam congruè ſatisfacimus per حِينًا & زَمَانًا cum ipſa, certa quidem careant durationis menſura, quæ ſignatæ interrogationi reſpondere debet.

Ideo omnes præter has duas, ſibique ſimiles alias, circumſtantiæ determinatæ, quoad menſuram temporis dici poſſunt: licèt indeterminatæ quandoque veniant, quo ad ipſum tempus, vt صُمْتُ يَوْمًا Ieiunaui die, ideſt,

vna, & صَلَّيْتُ لَيْلَةً Oraui nocte, ideſt vna, ſiue hæc ſiue illa fuerit, modus hic loquendi non determinat, ſicut صُمْتُ الْيَوْمَ Ieiunaui hodie, hac die, &c. Quæ vtroque modo ſunt determinatæ.

Circumſtantiæ verò per ſe determinatæ ſunt, vt الضُّحَى ſignatum illud temporis ſpatium, circa ſolis ortum, & الضَّحْوَةُ idem poſt ſolis ortum, & الضَّحَاءُ idem ad eleuationem diei, hora tarda.

Ex his claret, quomodo contradictio, quæ verſari videtur inter Expoſitores Agrumiæ, qui circumſtantias temporis in textu aſſignatas cum indeterminatis ponunt: & alios Grammaticos, qui præter duas iam dictas, reliquas omnes cum determinatis collocant, tollenda ſit.

Circumſtantia autem loci, eſt nomen loci naſbatum, ideſt, in accuſatiuo poſitum cum valore particulæ فِي Quod quidem duplex eſt, indeterminatum & determinatum.

Primum enim ſic deſcribitur

مَا لَهُ اسْمٌ بِالنِّسْبَةِ اِلَى أَمْرٍ غَيْرِ دَاخِلٍ ذَلِكَ الْأَمْرُ فِيهِ

Eſt quod habet nomen cum reſpectu ad rem non incluſam in eo, vt جَلَسْتُ قُدَّامَكَ أَوْ خَلْفَكَ Sedi ante te, aut poſt te, &c. Poſitio enim requirit, ſed non includit

in se corpus, tamquam locus determinatus.

Determinatum verò est

مَا لَهُ ٱسْمٌ بِٱلْإِضَافَةِ إِلَى أَمْرٍ دَاخِلٍ فِي مُسَمَّاهُ

Quod habet nomen cum respectu ad rem ingredientem nominatum suum, vt ٱلْبَيْتُ فِي ٱلدَّارِ Domus est in clausura, & ٱلسَّقْفُ فِي ٱلْبَيْتِ Suffictum est in domo, & ٱلْجَالِسُ فِي ٱلْمَجْلِسِ Sedens est in sessorio, &c.

Indeterminatum enim tantum, nasbatum localem recipit, cuius tredecim in textu assignantur species.

Quarum prima est أَمَامَ vt قُمْتُ أَمَامَ ٱلْأَمِيرِ Steti coram Principe.

Secunda خَلْفَ vt جَلَسْتُ خَلْفَ ٱلشَّيْخِ Sedi post seniorem.

Tertia قُدَّامَ quod est مرادف idest synonimum primæ, vt مَشَيْتُ قُدَّامَ ٱلْمَلِكِ Ambulaui ante Regem.

Quarta وَرَاءَ quod est synonimum secundæ, vt جَرَيْتُ وَرَاءَ ٱلْمُعَلِّمِ Cucurri à tergo, vel post magistrum.

Quinta

Quinta فَوْقَ vt أَوْعَظْتُ فَوْقَ ٱلْمِنْبَرِ Concionatus sum supra pulpitum.

Sexta تَحْتَ vt قَعَدْتُ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ Sedi sub arbore.

Septima عِنْدَ vt جَلَسْتُ عِنْدَ زَيْدٍ Sedi apud Zæidum, idest prope eum.

Octaua مَعَ vt جِئْتُ مَعَ عَمْرٍو Veni cum Amro, idest simul, vel vnà cum eo.

Nona إِزَاءَ vt سَكَنْتُ إِزَاءَ ٱلْمَسْجِدِ Habitaui contra templum, idest è regione eius.

Decima تِلْقَاءَ synonimum præcedentis, vt قُمْتُ تِلْقَاءَ ٱلْبَابِ Steti aduersus portam, vel contra ostium.

Vndecima حِذَاءَ vt جَلَسْتُ حِذَاءَ ٱلْقَاضِي Sedi iuxta iudicem, idest propè.

Duodecima هُنَا vt نِمْتُ هُنَا Dormiui hìc, vel hoc in loco proximo.

Decima tertia ثَمَّ vt قُمْتُ ثَمَّ Steti ibi, illuc, in loco illo distanti.

Et similia his, nempe, & alia his similia indeterminata

loci nomina, accusatiuo vocali affecta cum valore فِي vtpote يَمِينَ Dextrorsum, ad dexteram, in dextera: & شِمَالَ Sinistrorsum, vel يَسَارَ Ad sinistram, & وَسْطَ Medium, in medio: & عَلَى Supra, & أَسْفَلَ Subtus, بَيْنَ Infra, & cetera his annexa, vt جَانِبًا A latere, & نَاحِيَةً A parte, Extra, &c.

Ex quibus sex loci positiones agnoscuntur, quæ apud Arabes أَلْجِهَاتُ السِّتُّ partes sex appellantur, & iuxta præmissa congruè sic vsurpantur, vt صَلَّيْتُ أَمَامَ الْمَسْجِدِ Oraui ante templum, & صَلَّيْتُ خَلْفَهُ Oraui post ipsum, & فَوْقَهُ Supra ipsum, & تَحْتَهُ Sub ipso, & يَمِينَهُ Ad dexteram eius, & شِمَالَهُ Ad sinistram ipsius: immo & وَسْطَهُ In medio eius, & أَسْفَلَهُ Subtus eum, &c.

Non enim potes congruè dicere صَلَّيْتُ الْمَسْجِدَ quia templum est nomen loci determinati, quod nequaquam nasbam continentiæ recipit, nisi cum فِي

vt

vt صَلَّيْتُ فِي ٱلْمَسْجِدِ Oraui in templo, &

نِمْتُ فِي ٱلْبَيْتِ Dormiui in domo, &

ٱنْتَظَرْتُهُ فِي ٱلسُّوقِ Expectaui eum in platea.

Sed si quis insurrexerit, quòd congruè dicitur دَخَلْتُ ٱلْمَسْجِدَ أَوِ ٱلدَّارَ Introiui delubrum, aut domum, ergo & oraui.

Respondent quòd nomen loci determinati sine dubio exigit particulam فِي tamen ob vim huius verbi دخل circa motum ad locum, & vsitatum sic loquendi modum, vt congruum apud Arabes, sicut apud nos, receptum est, maximè quia cum valore particulæ فِي accidit, ac si diceretur دَخَلْتُ فِي ٱلدَّارِ Introiui in domum.

Obseruandum est autem, quòd aliqui ex Grammaticis ipsas temporis ac loci circumstantias, non solum quasdam indeterminatas, quasdamquè determinatas agnoscunt, vt dictum est: verum & aliquas esse declinabiles, vt

هٰذَا يَوْمٌ وَبَيْتٌ Hæc est dies & domus, &

رَأَيْتُ يَوْمًا وَبَيْتًا Vidi diem, & domum, &

مَرَرْتُ بِيَوْمٍ وَبَيْتٍ Appropinquaui ad diem, domum, &c.

 Ali-

Aliquas verò indeclinabiles, vt إِلْآنَ Nunc, & حِينَئِذٍ Tunc, & مَتَى Quando, &c. & قَبْلُ, & بَعْدُ, & عِنْدَ nisi tribus his addi contingat مِنْ particula Giarri cum affixo, vel relato, vt

جِئْتُكَ مِنْ قَبْلِ زَيْدٍ وَمِنْ بَعْدِهِ وَمِنْ عِنْدِهِ

Veni ad te prius Zæido, & posterius eo, & ab ipso.

At قبل, & بعد cum rafaa sunt indeclinabiles, si genitiuum regant ac à ظرف absoluantur, vt

قَبْلُ وَبَعْدُ زَيْدٍ Ante & post Zæidum.

Alias tandem numerabiles esse volunt, vt

سَافَرْتُ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ أَوْ فَرْسَخًا Iter feci vno die, aut duobus diebus, aut tribus milliaribus, &c.

Insuper notandum est, quòd tam nomen temporis, quàm loci, si in oratione rationem mensuræ obtinuerit, nasba siue accusatiuo regulariter afficiendum est, eritque tunc nasbatum ipsum, veluti Incæpti Nuncinm, in oratione, vt زَيْدٌ أَمَامَ الْمُصَلِّي Zæidus est ante orantem.

Si verò rationem mensuræ minimè habuerit, in rafaa, siue nominatiuo eleuabitur, quatenus est Incæptum, & quod sequitur post ipsum, est Nuncium, vt

dies

يَوْمُ الخَمِيسِ كَيِّسٌ Dies Iouis est fausta.

Hæc de circumstantijs temporis, & loci.

۞ بَابُ الحَالِ ۞

CAPVT STATVS.

المَتْنُ العَرَبِيُّ — Arabicus Textus.

اَلْحَالُ هُوَ الإِسْمُ المَنْصُوبُ المُفَسِّرُ لِمَا انْبَهَمَ مِنَ الهَيْئَاتِ نَحْوَ جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا وَرَكِبْتُ الفَرَسَ مُسْرَجًا وَلَقِيتُ عَبْدَ اللهِ رَاكِبًا وَمَا أَشْبَهَ ذٰلِكَ وَلَا تَكُونُ الحَالُ إِلَّا نَكِرَةً وَلَا تَكُونُ إِلَّا بَعْدَ تَمَامِ الكَلَامِ وَلَا يَكُونُ صَاحِبُهَا إِلَّا مَعْرِفَةً ۞

التَّرْجَمَةُ الإِفْرَنْجِيَّةُ — Latina Interpretatio.

Status est nomen accusandi casu affectum, ex-

plicans quod indeterminatũ erat ex conditionibus: vt Venit Zæidus equitans, & Conſcendi equum ſellatum; & Incidi in Abdallam equitantem, & ſimilia his. Porrò ſtatus non eſt niſi nomen generale; neque eſt niſi poſt perfectionem orationis; nec verò habens ipſum, eſt, niſi nomen ſpeciale.

الدوماوي Thomea Expoſitio. الشرح

HAec vox حال eſt, inquiunt Grammatici من المؤنثات السماعية ex fæmininis auditiuis, ideſt receptis ab auditu per traditionem antiquorum: ideo malè illi textus legunt ويكون الحال quaſi eſſet maſculinum. Cuius quidem definitio ſuprapoſita, ſatis eſt manifeſta, nempe quòd ſit nomen الفضلة abundans deſt ſuperadditum, non verbum, neque particula: & ſit ietiam nasbatum, non rafaatum, neque giarratum: atque ſit tandem explicatiuum indeterminati, ſcilicet agentis, & patientis, quoad qualitates ſeu modos: ſeu quoad الصفات conditiones ſeu attributa: vt ſi dixeris جاء زيد Venit Zæidus, & لقيت زيدا Inueni Zæidũ: quis ſtatim dubitare poterit, quomodo venerit, aut inuentus fuerit, & ita interrogare كيف جاء Quomodo

do venit? كيف لقيته Quomodo inuenisti eum?

Hinc respondendo explicas, quòd circa vtriusque modum iam remanserat indeterminatum, dicens

جاء زيد راكبا Venit Zæidus equitans, vel equitando, & لقيت زيدا نائما Inueni Zæidum dormientem. Vnde equitans & dormiens, ad propositum, status nomina dicuntur.

Quamobrem Ebnulhâgeb ipsum subtilius, clariusuè explicans, inquit,

الحال ما تبين هيئة الفاعل أو المفعول به لفظا أو معنى Status est quod manifestat qualitatem agentis, aut patientis in quo, voce aut sensu: seu expresè, vel tacitè.

Ex qua nimirum descriptione plures ipsius status conditiones explicantur.

Prima, quòd sit nomen مبين manifestatiuum: nam si quod adhuc indeterminatum & occultum erat circa præsentem rei statum non exprimeret, eiusdem status minimè diceretur, vt جاء زيد عاقل Venit Zæidus prudens. جاء رجل شريف Venit vir nobilis: prudentia enim & nobilitas cum à natura trahantur notæ, non actum præ-

sentis

ſentis ſtatus rei, ſed habitum indicant: ideo nec rectè in nasba, tanquam nomina ſtatus forent, collocantur: verum in rafaa ſeu nominatiuo, vt Incæpti nuncia, eleuãtur, vt præmiſſum eſt.

Secunda, quòd manifeſtet هيئة qualitatem, conditionem, ſeu modum agentis aut patientis: & per hanc excluduntur صفات qualitates, ſubiecto ſub quiete manenti, conuenientes; quippe quæ, licèt eius ſint conditiones, nihilominus, quia non agentis aut patientis, ideoque nasba ſtatus priuantur, vt جاءني زيد عالم, Venit ad me Zæidus ſapiens, non عالما.

Tertia, quòd ipſam rei qualitatem, vt agentis aut patientis eſt, manifeſtet: & per hanc quoque excluduntur qualitates, quæ naturis, non agentibus aut patientibus conueniunt: ideo, licèt in nasba ponantur, tamen illud eſt nasbæ ſtatus, ſed التميز Diſcretionis, vt طاب زيد قصدا لا فعلا Bonus fuit Zæidus intentione, non actione, ideſt, quoad intentionem, non quoad operationem.

Quarta, quòd illa ſtatus conditio ſit non cuiuſcũq. patientis, ſed patientis expreſsè, in quem cadit actio: ideoque excluditur non ſolum patiens معه cum quo, ſcilicet fit actio, vt جئت انت و زيدا راكبين Veniſti tu

sti tu vnà cum Zæido ambo equitantes, vbi زَيْدًا est patiens cum quo, non in quo: ideoque status ille equitationis non sibi congruit tanquam patienti, sed tanquam agenti sensifluo & tacito. Hinc claret quomodo illa particula vltima definitionis, scilicet expresse vel tacitè intelligatur. Sed etiam patiens مطلق absolutum, quod similiter nasba afficitur, vt ضَرَبَ ٱلضَّرْبَ شَدِيدًا Verberauit verberatione vehementer: vbi tam verberatio, quàm vehementer, status agentis non sunt.

Quinta, quòd nomen status sit generale seu commune: & subiectum eius potissimè, ... vt plurimum speciale, quod ex iam allatis exempl... atis claret: sed particula illa, vt plurimum, indicat q... quandoque potest etiam esse generale, vt جَاءَنِي رَجُلٌ بَشُوشٌ ضَاحِكًا Venit ad me vir lætus ridendo, & ضَرَبْتُ رَجُلًا قَاعِدًا Verberaui virum sedentem, & مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَاشِيًا Appropinquaui viro ambulanti, & هَلْ أَتَاكَ رَجُلٌ رَاكِبًا Num ad te venit vir equitans? & مَا جَاءَنِي زَيْدٌ إِلَّا رَاكِبًا Non venit ad me Zæidus nisi equitando. At rectius, inquiunt, nomine status anteposito fit, vt جَاءَنِي رَاكِبًا رَجُلٌ Venit ad me equitando vir, &c.

Sexta

Sexta tandem, quòd nomen ſtatus ſit مُنْتَقِلَة ſeparabile, & مُتَغَيِّرَه variabile, & non vt appoſitnm denominet ſuum ſuppoſitum, niſi quando actu eſt taliter agens aut patiens.

Quod quidem aliquando dicitur de agenti ſolum, vt جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا Venit Zæidus equitans.

Quandoque de patienti tantum, vt ضَرَبْتُ زَيْدًا قَاعِدًا Verberaui Zæidum ſedentem.

Quandoque de vtroque مُحْتَمِلَة permiſſiuè, & diſiunctim, vtpote quando certum, cuius ſit, ſignum non habet, ſed tantum ambiguitatem, vt لَقِيتُ زَيْدًا رَاكِبًا Iuueni Zæidum equitando: ita ſanè ſi ſtatus ipſe ad inuenientem referatur: ſi verò ad inuentum, dicitur, Inueni Zæidum equitantem. Sed ſi nomen ſtatus anteponatur, tunc manifeſtè ad ipſum ſpectat agens, vt

لَقِيتُ رَاكِبًا زَيْدًا Inueni equitando Zæidum.

Quandoque de ambobus ſimul dicitur, cum nimirum circa vtrumque duale accidit, vt لَقِيتُ زَيْدًا رَاكِبَيْنِ Inueniſti Zæidum vobis ambobus equitantibus, quaſi diceret

ceret لقيت راكبا زيدا راكبا Inuenisti equitando Zæidum equitantem.

Vel cum replicatione ad finem, vt لقيت زيدا راكبا راكبا Inuenisti Zæidum equitando equitantem.

Si autem aderit vtriusque قرينة scilicet signum vel indicium, suum cuique status nomen tribuitur, vt لقيت هندا مصعدا محدرة Inueni Hendam ascendendo currentem.

Si verò signum minimè aderit, congruentius sibi proximo adiungitur subiecto, vt لقيت محدرا زيدا مصعدا Inueni corruendo Zæidum ascendentem.

Communiter etiam concedunt opposita status nomina verificari de vno eodemque subiecto, vt اشتريت الرمان حلوا حامضا Emi malum punicum dulce agrum, & اشتريت العبد اسود ابيض Emi mancipium nigrum, album, &c.

Quidam verò hoc negant, quod reuera potius à Logicis, quàm à Grammaticis dijudicandum est.

Quando

Quando tandem inquit, & similia his, reliquos intelligit statuum modos, nempe non solum præmemoratos; qui sunt nominatiui agentis, & accusatiui patientis, vt explicatum est: sed & ceterorum quoque casuum, vt مسكت يد زيد نائما Tenui manum Zæidi dormientis, & مررت بهند جالسة Appropinquaui Hendæ sedenti, & وقعت من البغل شموصا Cecidi à mulo agitato: & etiam cum relatiuis expressis, vel tacitis iungitur, vt بل نتبع ملة ابرهيم حنيفا Immo sequimur fidem Abrahami innocui: pro نتبع ابراهيم حنيفا Sequimur Abrahamum innocentem.

Similiter & يأكل لحم أخيه ميتا Comedit carnem fratris sui mortui, pro يأكل أخاه ميتا Comedit fratrem suum mortuum: vbi tam innocens, quàm mortuus, nomina sunt status patientis in quo: vel potius ipsius attributa.

Venit etiam cum summa nominali, vt قام قس في عكاظ خاطبا Stetit presbyter baculo (innixus) concionem habens.

Et cum summa verbali, vt بعته بدرهم فثمن صاعدا

Vendidi

Vendidi eum denario, & fuit valoris aſcendentis, ideſt maioris pretij.

Et ſimiliter cum circumſtantia loci, vt

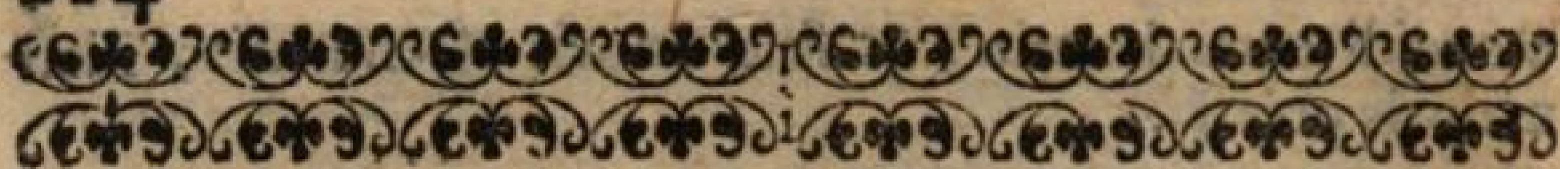
يعجبني الثمر فوق أغصانه Placet mihi fructus ſupra eius ramos.

Et quidam tandem contra præſcriptam ſuæ mobilitatis conditionem, inquiunt ſtatum ipſum cum permanentia venire, vt

خلق الله الزرافة يديها أطول من رجليها

Creauit Deus Camelopardam, cuius manus longiores ſunt pedibus ſuis, hoc eſt pedes anteriores poſterioribus, ex quibus non ita conſtantes videntur conditiones, quæ ipſi ſtatui aſſignantur in textu.

Patet ergo quid ſit ſtatus; quot eius conditiones, quibus modis vſurpetur, & quomodo in oratione regulariter veniat.

باب التمييز

CAPVT DETERMINATIONIS.

المتن | Arabicus textus. | العربي

التمييز هو الاسم المنصوب المفسر لما انبهم من الذوات نحو قولك تصبب زيد عرقا وتفقأ بكر شحما وطاب محمد نفسا واشتريت عشرين غلاما وملكت تسعين نعجة وزيد اكرم منك ابا واجمل منك وجها ولا يكون الا نكرة

الترجمة | Latina Interpretatio. | الافرنجية

Determinatio eſt nomen accuſandi caſu affe-ctum, explicans quod indeterminatum erat de eſſen-

essentijs; vt perfusus est Zæidus sudore; & Erupit Bakrus pinguedine: & Bonus fuit Mohammedes anima; & Emi viginti famulos, & Possedi nonaginta oues; & Zæidus est honoratior te patre, & pulchrior te facie: At non est nisi generalis.

التوماوي Thomea expositio. الشرح

HAec cum illa præcedentis capituli descriptione omninò conuenit, vltima dempta particula: nam tam modus rei, quàm determinatio, sunt nomina explicatiua eorum, quæ indeterminata sunt. Si enim circa rerum qualitates fuerint, sic est modus: si verò circa earum naturas, & sic determinatio. Ille enim circa mutabilia & variabilia, hæc autem circa inuariabilia, & permanentia versatur. Ideoque subtilius profundiusque eam sic describit Author Caphiæ, dicens

التمييز ما يرفع الابهام المستقر عن ذات مذكورة او مقدرة Determinatio, seu Determinatiuum est quod sustollit ambiguitatem ab essentia præmemorata aut mensurata. Primi huius primò, secundi verò secundò exempla citantur in textu.

Ad quorum euidentiam obseruandum est, quòd duplex est determinatio: vel enim est للجملة summæ seu complexæ orationis: vel للمفرد simplicis dictionis seu incomplexi.

Prima iterum diuiditur : vel enim est agentis , vt تَصَبَّبَ ٱلْفَرَسُ عَرَقًا Perfusus est equus sudore, & تَفَقَّاءَ بُكُسُ شَحْمًا Erupit Baccus pinguedine, & طَابَ زَيْدٌ نَفْسًا Fuit bonus Zæidus quoad animam, &

زَيْدٌ طَيِّبٌ أَبًا وَأُبُوَّةً وَدَارًا وَعِلْمًا إِلَى آخِرِهِ
Zæidus est bonus quoad patrem, & paternitatem, & domum, & scientiam, &c.

Hac enim dicendi forma eleganter vtuntur Arabes, ad tollendum non solum ab essentia præmemorata consistentem ambiguitatem ; verum & ad ipsam determinandam orationem, quoad extremorum habitudinem. Quis enim dubitare poterat, præmisso audito sermone, quonam perfusus fuerat equus, quouè eruperat Baccus, quo verò bonus fuerat Zæidus : nam bonus quiuerat esse vel anima, vel corpore, vel scientia : & repleri Baccus pinguedine, vel vino, vel cibo : ac perfundi equus sudore, vel sanguine, vel liuore.

Quando igitur sublata est الابهام idest Indeterminatio seu ambiguitas, simul & summa seu oratio determinata est per التمييز quæ sunt anima, pinguedo, sudor.

Quem quidem dicendi modum sic resoluunt.

تَصَبَّبَ عَرَقُ ٱلْفَرَسِ Diffusus est sudor equi, &

Erupit

تَفَقَّأَ شَحْمُ بَكْسٍ Erupit Bacchi pinguedo, &

طَابَتْ نَفْسُ زَيْدٍ Bona fuit anima Zæidi.

Vel eſt Patientis, vt غَرَسْتُ ٱلْأَرْضَ شَجَرًا Plantaui terram arboribus, & زَرَعْتُ ٱلْحَقْلَ شَعِيرًا Seminaui agrum ordeo. Et ſententia eſt,

وَفَجَّرْنَا ٱلْأَرْضَ عُيُونًا Et erumpere fecimus terram fontibus, &c.

Quæ quidem dicendi formæ eadem ratione, eodemque modo, vt ille agentis vſurpantur & reſoluuntur.

Vel eſt relati in regimine, aut affixi, vt

يُعْجِبُنِي طِيبُهُ أَبًا وَأُبُوَّةً وَدَارًا وَعِلْمًا

Placet mihi bonitas eius quoad patrem, & paternitatem, & domum, & ſcientiam: ideſt, Mihi placet bonitas patris eius, domus eius, &c. Ita, Zæidus eſt honoratior te patre, & pulchrior te facie: ideſt, Pater Zæidi eſt te honoratior, & facies eius pulchrior te: quæ quidem exempla ab Authore ob aliam rationem in textu poſtpoſita fuere.

Vel eſt بِالِاسْتِفْهَامِ per interrogationem, vt

كَمْ كَوْكَبًا فِي ٱلسَّمَاءِ Quot ſtellas in cælo,

(ideſt,

(idest, putas esse?) & كَمْ رَجُلًا رَأَيْتَ Quot viros vidisti? At eidem particulæ, ب addita, giarri etiam casum admittit, vt بِكَمْ دِرْهَمٍ اشْتَرَيْتَ ثَوْبَكَ Quot nummis emisti vestem tuam?

Secunda est simplicis dictionis, vt quæ non totam summam, vel extremorum habitudinem, sed singularem eius determinat dictionem: & hæc similiter diuiditur.

Vel enim est للعدد numeri per quantitatem numeratam determinati, vt عِنْدِي أَحَدَ عَشَرَ رَغِيفًا Apud me sunt vndecim panes, اشْتَرَيْتُ عِشْرِينَ غُلَامًا Emi viginti seruos: vbi panis, & seruus sunt nomina, certo quidem numero addita, incertum verò eius numeratum determinantia. Quis enim dubitare poterat: Apud me sunt vndecim, esse nummos aureos: sed audito, panes, iam per hanc تمييز sublata est ambiguitas, & numerus ille cuius rei fuerit, determinatum est.

Vel est للوزن ponderis per quantitatem ponderatam determinati, vt عِنْدِي رِطْلٌ لَوْزًا وَتِينًا Apud me est libra amygdalarum, & ficorum, & عِنْدِي مَنَوَانِ زَيْتًا وَخَلًّا Apud me sunt duæ libræ,

vel

vel mensuræ olei, & aceti, اشتريت قنطارا عسلا وسكرا Emi libras centum melis, & saccari.

Vel est للكيل Vasorum mensuræ, per quantitatem mensuratam, determinatæ, vt عندنا قفيز زيتا Apud nos est cadus olei, & اشتريت كرين قمحا Emi duos coros tritici, idest octoginta modia.

Vel est للمساحة instrumentorum mensuræ, per quantitatem mensuratam, determinatæ, vt عندك ذراعان جوخا Apud te sunt duo cubiti panni, & ملكت شبرا أرضا Possedi palmum terræ.

Vel est etiam rei لغير مقدار non mensurabilis, vt عندي خاتم ذهبا Apud me est annulus auri, & اشتريت خاتما حديدا Emi annulum ferri, &c.

Omnia autem hæc determinantia, dempta numeri determinatione, optimè quoque in casu giarri, cum من collocari possunt, vt عندي رطل من تين Apud me

est libra ex ficis: & قَفِيزٌ مِن زَبِيبٍ Cadus ex oleo, &c. Ita رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ مِنَ ٱلْكَوَاكِبِ Vidi vndecim ex stellis: & اِشْتَرَيْتُ قَدَحًا مِن عَسَلٍ وَسَمْنٍ Emi ciatum ex melle & butyro, & خَاتَمًا مِن حَدِيدٍ Annulum ex ferro.

Vel in regimine Genitiui, vt عِنْدِي رَطْلُ زَيْتٍ Apud me est libra olei, & كُرُّ قَمْحٍ Corus tritici, & ذِرَاعَانِ نَسْجٍ Duo cubiti telæ, & اِشْتَرَيْتُ رَطْلَ لَحْمٍ Emi libram carnis, &c.

Accidere quoque potest determinatio post نعم, & بئس, & حبذا, vt نِعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ O quàm bonus, vel iucundus vir est Zæidus? & بِئْسَ مُعَلِّمًا زَيْدٌ O quàm malus magister est Zæidus? & حَبَّذَا أَرْضًا أَرْضُ ٱلْجَحِيمِ O quàm pessima est terra inferni.

At non anteponitur in reliquis iam dictis ipsa تمييز scilicet determinatio: non enim benè dicis

عِنْدِي لَحْمًا رِطْلٌ Apud me est carnis libra, &c.

Neque similiter est (vt concluditur in textu) nisi cum generalitate: specialitate enim nulla indiget, ideoque benè dicis زَيْدٌ جَمِيلٌ وَجْهًا Zæidus est pulcher facie, vel quoad faciem: non autem الْوَجْهَ neque وَجْهَهُ Quamuis congruè in alio tamen casu dici possit, زَيْدٌ جَمِيلُ الْوَجْهِ Zæidus est pulcher faciei, & وَجْهِهِ faciei suæ, si ita fari licet. Aliqui textus, aliam hìc superaddunt ipsius تمييز conditionem, quod scilicet non veniat nisi post orationem perfectam, quæ & statui etiam communis est: & ex dictis satis patet.

بَابُ ٱلْإِسْتِثْنَآءِ

CAPVT EXCEPTIONIS.

ٱلْمَتْنُ — Arabicus Textus. — ٱلْعَرَبِيُّ

وَحُرُوفُ ٱلْإِسْتِثْنَآءِ ثَمَانِيَةٌ وَهِيَ إِلَّا وَغَيْرٌ وَسِوًى
وَسُوًى وَسَوَآءٌ وَخَلَا وَعَدَا وَحَاشَا ❀ فَٱلْمُسْتَثْنَى
بِإِلَّا يُنْصَبُ إِذَا كَانَ ٱلْكَلَامُ مُوجِبًا تَامًّا نَحْوَ قَامَ
ٱلْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا وَخَرَجَ ٱلنَّاسُ إِلَّا عَمْرًا وَإِنْ كَانَ
ٱلْكَلَامُ مَنْفِيًّا تَامًّا جَازَ فِيهِ ٱلْبَدَلُ وَٱلنَّصْبُ
عَلَى ٱلْإِسْتِثْنَآءِ نَحْوَ مَا قَامَ أَحَدٌ إِلَّا زَيْدٌ وَإِلَّا زَيْدًا وَإِنْ
كَانَ ٱلْكَلَامُ نَاقِصًا كَانَ عَلَى حَسَبِ
ٱلْعَوَامِلِ نَحْوَ مَا قَامَ إِلَّا زَيْدٌ وَمَا ضَرَبْتُ إِلَّا زَيْدًا وَمَا

مر

مررت الا بزيد ۞ والمستثنى بغير وسوى وسوى وسواء مجرور لا غير ۞ والمستثنى بخلا وعدا وحاشا يجوز نصبه وجره نحو قام القوم خلا زيدا وزيد وعدا عمرا وعمرو وحاشا زيدا وزيد ۞

الترجمة Latina Interpretatio. الافرنجية

Particulæ exceptionis ſunt octo, videlicet الا Præter, Niſi, & غير, & سوى, & سوى ei-dem. Et سواء, & خلا, & عدا, & حاشا Ex-cepit, vel Excepto, & præter, Niſi. Exceptum autem per الا accuſatiuo afficitur, cùm fuerit affirmatiua perfecta,; vt Surrexit populus præter Zæidum, & Egreſſi ſunt homines præter Amrum At ſi fuerit oratio negatiua perfecta, admittit in ipſo Excepto nominatiuum permutationis & accuſatiuum exceptionis, vt Non ſurrexit quiſquam niſi Zæidus, & præter Zæidum. Si verò fuerit oratio defectiua, erit ſecundum rationem regentium, vt Non ſtetit niſi Zæidus, & Non verberaui niſi Zæidum, & Non appropinquaui niſi Zæi-

do;

do. At Exceptum per غير, & سوى, & سُوى

سُواء est giarratum, non aliter. Exceptum vero per خلا, & عدا, & حاشا admittit suum accusatiuum, & genitiuum, vt Surrexit populus excepto Zæido, ac præter personam Zæidi, & Prætermisso Amro, ac præter personam Amri, & Secluso Zæido, ac præter personam Zæidi.

الشرح Thomea expositio. التوماوى

Exceptionis diuisio & descriptio breuitatis gratia hic omissa ab Authore Caphiæ sumenda est, qui quidem inquit, المستثنى Exceptum vel est متصل Coniunctum, vel منقطع disiunctum.

Primum est

المخرج من متعدد لفظا او تقديرا بالا واخواتها

Extractum à computato vocaliter, vel potentialiter, per الا & sorores eius.

Pro cuius intelligentia obseruandum est, quòd tria considerantur hic, nempe Exceptum, Exceptio, & Connumeratum, seu id à quo fit exceptio.

Exceptum enim est illud, quod post exceptionis particulam

ticulam regulariter ponitur . Connumeratum verò quod ante eam collocatur . At exceptio ipsa, quæ in medio sistitur.

Quidquid igitur post exceptionem ponitur, Exceptum dicitur, siue fuerit coniunctum cum eius toto connumerato, & postea per ipsam ab eo extractum: siue fuerit disiunctum, & non extractum.

Coniunctum enim cum toto connumerato ante exceptionem, extrahitur postea à toto, & à singulis eius partibus per ipsam, vt مَا وَجَعَنِى شَىٌ إِلَّا رَأْسًا Non doluit mihi quidquam præter caput, & مَا جَاءَنِى أَحَدٌ إِلَّا زَيْدًا Non venit ad me aliquis præter Zæidum, idest Ex omnibus membris nullum mihi doluit præter caput, & Ex toto illo hominum cætu cum Zæido existentium, nullus ad me venit, nisi ipsæ: Zæidus igitur, & caput, quæ prius cum toto coniuncta erant, postea ab eo per particulam exceptionis extracta sunt, ita vt excepta, coniuncta, extracta, vel à ceteris partibus suis, vt

اِشْتَرَيْتُ ٱلْعَبْدَ إِلَّا نِصْفَهُ Emi mancipium, nisi medium ipsius: totum enim & partes mancipij simul sunt, tamen vnum extractum ab alio videtur per exceptionem.

Dicitur igitur extractum ad differentiam excepti المنقطع quod non extrahitur, vt nunc explicabitur.

Dicitur similiter vocaliter & potentialiter, siue à connume-

numerato expresso per vocem, vt وصل القفل الا عمرا Venit caterua viatorum præter Amrum. Vel intellecto per potentiam, vt ما وصل الا عمرو Non peruenit nisi Amrus, subintellige ما وصل احد الا عمرا Non peruenit aliquis præter Amrum.

Dicitur denique per الا & sorores eius, ad excludendas alias ab his exceptionis enumeratas particulas, vt جاءني القوم لا زيدا Venit ad me multitudo, non Zæidus, & ما جاءني القوم لكن زيد جاء Non venit ad me cætus, sed Zæidus venit: vbi tam لا, quàm لكن non sunt exceptionis particulæ.

Est igitur Coniunctum, quod pertinet ad idem genus rerum, vel ad totum præcedens à quo excipitur.

At المستثنى المنقطع Exceptum disiunctum est هو المذكور بعدها غير مخرج من متعدد Illud quod est commemoratum post ipsam (exceptionem) non exactum à commemorato, tanquam nimirum id quod ab eo ante exceptionem disiunctum erat, siue fuerit ex eodem rerum genere, vt جاءني القوم الا زيدا Venit ad me populus præter Zæidum: siue ex diuerso, vt

Venit

جَاءَنِي ٱلْقَوْمُ إِلَّا ٱلْحِمَارَا Venit ad me populus, præter asinum, & مَا فِي ٱلدَّارِ أَحَدٌ إِلَّا ٱلْحِمَارَا Non est in domo aliquis præter asinum. Quod aliqui construi cum nominatiuo per modum البدل commutationis concedunt, sic إِلَّا ٱلْحِمَارُ nisi asinus.

Concludunt itaque Grammatici, dicentes.

أَلْإِسْتِثْنَاءُ هُوَ إِخْرَاجُ مَا بَعْدَ إِلَّا وَأَخَوَاتِهَا مِنْ حُكْمِ مَا قَبْلَهَا فِي ٱلْإِيجَابِ وَإِدْخَالِهِ فِي ٱلنَّفْيِ

Exceptio est extractio illius quod est post إلا, & sorores eius à prædicatione illius, quod est ante eas per affirmationem, & intoductione ipsius per negationem.

Exceptionis igitur particulæ octo assignantur in textu: quæ quidem licet communiter nomine particularum inscribantur ab Authore, non tamen omnes particulæ sunt, aut nuncupantur, sed in triplici classe distribuuntur. Particula enim tantum إلا est, nomina verò sunt غير, & سِوى, & سُوى, & سَوَاء Mixta tandem quandoque verba, quandoque particulæ, sunt tres vltimæ, videlicet خلا & عدا حاشا.

Prima

Prima quidem, quæ & particula dicitur, est إلا Præter, Extra, nisi: cuius sanè excepta sunt in triplici differentia:

Quædam enim per إلا regulariter nasbantur, quando cum oratione affirmatiua & perfecta componuntur. Dixit cum oratione affirmatiua, vt negatiuam, prohibitiuam, & interrogatiuam seu dubitatiuam excluderet: & perfecta, vt Connumeratum expressum includeret: exempli gratia, جَاءَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا Venit populus præter Zæidum, & قَامَتِ النِّسْوَةُ إِلَّا هِنْدًا Surrexerunt mulieres præter Hendam, & خَرَجَ النَّاسُ إِلَّا عَمْرًا Exierunt homines præter Amrum, &c.

Quædam quidem & rafaantur secundum regulam البدل commutationis, & etiam nasbantur per exceptionem, quando in oratione negatiua perfecta constituuntur.

Ea autem hìc negatiua oratio, & perfecta dicitur, quæ & negationis particulam, & vocalem connumerati expressionem habet, vt مَا جَاءَ أَحَدٌ إِلَّا زَيْدٌ Non venit aliquis nisi Zeidus, vel إِلَّا زَيْدًا præter Zeidum: vbi إلا non quidem negatio, sed præcedentis negationis affirmatio est: & زيد loco أحد est, tanquam commutatio totius in partem.

Et

Et licet vtriusque modi, irrefragabilis maneat apud Arabes sententia, vt مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ أَوْ قَلِيلًا Non fecerunt illud nisi pauci, vel præter paucos: nihilominus commutationis regula potior, ac nobilior semper ab ipsis existimatur, tanquam ea quæ affirmatiua est.

Quando autem connumeratum postpostponitur excepto, semper ipsum in accusatiuo ponimus, vt

مَا جَاءَ إِلَّا زَيْدًا أَحَدٌ Non venit præter Zæidum aliquis.

Quædam verò & rafaantur, & nasbantur, & gezmantur iuxta regentium rationem, si in oratione defectiua, (nempe connumerato expresso carente) ipsa contigerint, quæ quidem eo affici debent casu, quo illud si adesset expresse sanè afficeretur, vt مَا جَاءَنِي إِلَّا زَيْدٌ Non venit ad me nisi Zæidus, & مَا رَأَيْتُ إِلَّا زَيْدًا Non vidi nisi Zæidum, & مَا مَرَرْتُ إِلَّا بِزَيْدٍ Non appropinquaui nisi Zæido: pro مَا جَاءَنِي أَحَدٌ إِلَّا زَيْدٌ Non venit ad me quispiam nisi Zæidus, &

مَا رَأَيْتُ أَحَدًا إِلَّا زَيْدًا Non vidi aliquem nisi Zæidum, & مَا مَرَرْتُ بِأَحَدٍ إِلَّا بِزَيْدٍ Non appropinquaui alicui nisi Zæido.

Secun-

Secunda eſt غَيْر Præter, Extra, Niſi: cuius exceptum ſemper giarratum, ſeu in genitiuo poſitum eſt: & nomen غير ad modum nominis poſt الا poſiti regulatum.

Exceptum igitur per غير poſt orationem affirmatiuam perfectam eſt, vt جَلَسَ النَّاسُ غَيْرَ زَيْدٍ Sederunt homines præter Zæidum. At poſt orationem negatiuam perfectam, vt مَا جَاءَ أَحَدٌ غَيْرُ زَيْدٍ أَوْ غَيْرَ زَيْدٍ Non venit aliquis niſi Zæidus, vel præter Zæidum. Poſt verò orationem defectiuam negatiuam venit exceptum, ſicut dictum eſt, ad regentium præſcriptum, vt مَا قَامَ غَيْرُ زَيْدٍ Non ſurrexit niſi perſona Zæidi, & مَا ضَرَبْتُ غَيْرَ زَيْدٍ Non verberaui niſi perſonam Zæidi, & مَا مَرَرْتُ بِغَيْرِ زَيْدٍ Non appropinquaui niſi Zæido.

Tertia سِوَى cum Keſra ſub سِ, idem quod غير ſignificat, & iuxta Authoris mentem ſemper nasba, aut accuſatiuo afficitur, quod alij, & doctiſſimi quidam negant. Sybaueias enim inquit nasbari vti circumſtantia loci, non vt exceptio: ſed Ebnumâlek, communem magis tanquam veriorem eligens ſequi opinionem, ait سِوَى eiſdem

prorſus

prorsus affici casibus, quibus غير ad modum, inquam, nominis occurrentis post إلا, de quo supra dictum est.

Dicitur itaque in oratione perfecta affirmatiua جاءَ القومُ سوى زيدٍ Venit populus præter Zæidum.

At in negatiua ما ذهب أحدٌ سوى زيدٍ Non abijt quisquam nisi persona Zæidi, vel præter personam Zæidi, in vtroque casu, nimirum in nominatiuo potentialiter, & in accusatiuo actualiter, tanquam cum eo perpetuò constructum.

In defectiua verò, vt ما كتب سوى زيدٍ Non scripsit nisi zæidus, & ما رأيت سوى زيدٍ Non vidi nisi personam zæidi: & ما مررت سوى بزيدٍ Non Appropinquaui, nisi personæ zæidi. Vbi distinctè apparet, quomodo سوى & nominatiuum, & accusatiuum, & tertium casum potentialiter recipit.

Quarta est سُوى cum dhamma supra س, quæ eodem modo omnino vsurpatur, sicut سوى, idem signiidem significat, eisdemque ac similibus iam dictis explicatur exemplis.

Quinta est سُوَآءِ cum fatha & madda, quæ quidem prorsus idem significat quod cæteræ: eademque regula ducitur, ac casibus suis vocaliter expressis afficitur.

Exemplum in oratione affirmatiua perfecta, vt

جَاءَ ٱلْقَوْمُ سُوَآءَ زَيْدٍ Venit populus præter Zæidum,

At in negatiua, vt

مَا جَاءَ أَحَدٌ سُوَاءُ زَيْدٍ أَوْ سُوَآءَ زَيْدٍ Non venit quisquam nisi Zæidus, aut præter Zæidum, in vtroque casu.

In defectiua verò, vt مَا جَاءَ سُوَاءُ زَيْدٍ Non venit nisi Zæidus, & مَا طَرَدْتُ سُوَآءَ زَيْدٍ Non eieci nisi Zæidum, & مَا مَرَرْتُ بِسُوَاءِ زَيْدٍ Non appropinquaui nisi Zæido.

Sexta est خَلَا prima vltimarum trium, quæ quidem cum nasba & giarra construi possunt.

Cum nasba enim tanquam verbi præteritum in sensu فارغ dempsit, & استثنا excepit, vt

جَاءَنِى ٱلْقَوْمُ خَلَا زَيْدًا Venerunt ad me aliqui dempsit,

&

& excepit Zæidum : ideſt dempto & excepto Zæido.

Et cum giarra, ac ſi particula indeclinabilis foret, admodum سوى Præter, Niſi, in oratione ponitur, vt

جَاءَنِي ٱلْقَوْمُ خَلَا زَيْدٍ Venerunt ad me aliqui præter Zæidum.

Septima eſt عَدَا in ſignificatione جاوز prætermiſit, & اسْتَثْنَا Excepit, quæ eodem quoque modo, vt præcedens vſurpatur & cum nasba, vt

جَاءَنِي ٱلْكُلُّ عَدَا زَيْدًا Venerunt ad me omnes homines, prætermiſit aut excepit Zæidum, vel prætermiſſo & excepto Zæido.

Et cum giarra, vt جَاءَنِي ٱلْكُلُّ عَدَا زَيْدٍ Venerunt ad me omnes præter Zæidum.

Octaua tandem eſt حَاشَا in ſignificatu باعد Amouit, & اسْتَثْنَا Excepit, more præcedentium: ſed rarò vſitatur, vt أَكَلَ ٱلْقَوْمُ حَاشَا زَيْدًا Comedit multitudo, amouit & excepit Zæidum, vel amoto & excepto Zæido, & أَكَلَ ٱلنَّاسُ حَاشَا زَيْدٍ Manducauerunt homines præter Zæidum.

Porrò hæc cum giarra constructio, frequentior est, sicut خلا cum nasba, & عدا vtroque modo. Hæc de exceptionis vocibus.

☼ بَابُ لَا ☼

CAPVT NON EST.

اَلْمَتْنُ Arabicus textus. اَلْعَرَبِيُّ

اِعْلَمْ أَنَّ لَا تَنْصِبُ ٱلنَّكِرَاتِ بِغَيْرِ تَنْوِينٍ إِذَا بَاشَرَتِ ٱلنَّكِرَةَ وَلَمْ تَتَكَرَّرْ لَا نَحْوُ لَا رَجُلَ فِي ٱلدَّارِ ☼ فَإِنْ لَمْ تُبَاشِرْهَا وَجَبَ ٱلرَّفْعُ وَوَجَبَ تَكْرَارُ لَا نَحْوُ لَا فِي ٱلدَّارِ رَجُلٌ وَلَا ٱمْرَأَةٌ ☼ وَإِنْ تَكَرَّرَتْ جَازَ إِعْمَالُهَا وَإِلْغَاؤُهَا نَحْوُ لَا رَجُلَ فِي ٱلدَّارِ وَلَا ٱمْرَأَةَ وَإِنْ شِئْتَ قُلْتَ لَا رَجُلٌ فِي ٱلدَّرِ وَلَا ٱمْرَأَةٌ ☼

Latina

Scito quòd لا in accusatiuo ponit generalia (nomina) absque nunnatione, cùm immediatè iuncta fuerit generali (nomini) & non geminabitur ipsa لا: vt Non est vir in domo. At si non fuerit immediatè coniuncta illi, necessaria est positio nominatiui, & necessaria est geminatio لا: Non est in domo vir, neque mulier. Si autem geminata fuerit, conceduntur casus eius, & reiectiones eius: vt Non est vir in domo, neque mulier. Et si volueris, dices, Non est vir in domo, neque mulier.

الدوماوي Thomea Expositio. الشرح

Negatiua particula لا vel negat nomen الجنس generis, aut النكرة quod idem est, vel negat nomen المعرفة speciale.

Si primum, ad modum enim إن in accusatiuo suum constituit suppositum absque tanuin: appositumque eius in nominatiuo cum tanuin eleuat, vt لا رجل منهم حاضر Non est vir ex eis præsens. Hocque fit tribus seruatis conditionibus.

Prima, quòd negatio لا nomini generis apponatur.
Secunda, quòd immediatè illi adhereat.
Et tertia, quòd ſine replicatione fiat.

Si enim nomini ſpeciali mediatè, & cum replicatione eſſet appoſita, ſanè nominatiuum & tanuin, immò & ſui ipſius geminationem vt plurimum adſciſceret. Horum exempla, vt لَا زَيْدٌ فِى ٱلدَّارِ Non eſt Zæidus in ædibus, & لَا رَجُلٌ فِى ٱلدَّارِ بَلْ رِجَالٌ Non eſt vir (vnus) in domo, immo viri, & لَا فِى ٱلدَّارِ زَيْدٌ وَلَا عَمْرٌو Non eſt in domo Zæidus, neque Amrus.

Obſeruandum eſt autem hic, quòd hæc vocula لا, tripliciter in in oratione accidit.

Primò cum nomine in regimine poſito, vt لَا غُلَامَ رَجُلٍ حَاضِرٌ Non eſt ſeruus alicuius viri, præ-

Secundò cum ei ſimili, vt لَا طَالِعًا جَبَلًا ذَاهِبٌ Non eſt aſcendens montem, abiens: ſimile enim conſtituto in regimine dicitur, quod ſanè ad integritatem orationis poſt negatum exigitur, vt hic جَبَلًا.

Tertiò tandem venit cum المفرد النكرة ſingulari generico, quod ſcilicet tamquam ſimplex & vagum, non eſt vt poſitum in regimine, vel ei ſimile compoſita, & ſignata: & hoc complectitur tam ſingulare verum, quàm duale & plurale, quæ iuxta varia ipſorum accuſandi ſigna, vi لا, in accuſatiuo ponuntur.

Primò

Primò per fatham, vt لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Non est Deus, nisi ipse Deus, & لَا شَكَّ فِيمَا قُلْتَهَا Non est dubium de his quæ dixisti: & لَا رَجُلَ فِى الدَّارِ Non est vir in domo: responsio quidē interrogantis sic مَن رجل فى الدّار Quis vir est in domo.

Secundò per Kesram vice fatha in plurali fæminino integro, vt لَا مُؤمِنَاتِ فِى الدَّارِ Non sunt mulieres fideles in domo.

Et tertiò per ى in duali & plurali, vt لَا غُلَامَيْنِ لَكَ Non sunt duo serui tibi, & لَا زَيْدِينَ عِنْدَكَ Non sunt Zæidi apud te.

Quando igitur Author in textu inquit: Si autem geminata fuerit لَا conceduntur اعمالها operationes eius, seu casus ordinarij eius, iuxta nempe regulam إِنَّ quæ Inceptum ponit in accusatiuo, & Nuncium in nominatiuo eleuat, vt لَا خَيْرَ حَاضِرٌ وَلَا شَرَّ Non est bonum præsens, neque malum.

Et pariter permittuntur الغاؤها, idest ابطالها vel

vel اهمالها scilicet abolitiones vel reiectiones eius, nimirum tanquam Incæptum & Enunciatum, posita post ipsam, ambo in nominatiuo etiam extolli possunt, vt لَا خَيْرٌ حَاضِرٌ وَلَا شَرٌّ Non est bonum præsens, neque malum: supple, præsens.

Concludunt itaque Expositores quòd لا primum nasbans nomen, construi potest cum secundo, negato per ipsius iterationem, tribus modis, scilicet cum fatha, & rafaa, & nasba, vt

لَا رَجُلَ فِى ٱلدَّارِ وَلَا ٱمْرَأَةَ وَلَا ٱمْرَأَةٌ وَلَا ٱمْرَأَةً

Non est vir in domo, neque mulier.

At rafaans ipsum primum, duobus tantum modis cum secundo, scilicet cum fatha, & rafaa, non autem cum nasba, vt لَا رَجُلٌ فِى ٱلدَّارِ وَلَا ٱمْرَأَةٌ وَلَا ٱمْرَأَةَ.

Et absque copula & replicatione congruè tripliciter cadit, videlicet لَا رَجُلَ ظَرِيفٌ وَظَرِيفًا وَظَرِيفَ Non est vir elegans.

Et cum copula absque replicatione voculæ لا dupliciter, vt لَا رَجُلَ وَٱمْرَأَةً فِى ٱلدَّارِ Non est vir atque mulier in domo.

Vel secundo, vt لَا رَجُلَ وَٱمْرَأَةٌ فِى ٱلدَّارِ Non est vir atque mulier in domo. Varius horum dicendi modorum vsus frequens est in libris, & apud Authores.

Author

Author autem Caphiæ iam dicta breuiter expendens, sequentem propositionem inquit quinque modis construi posse.

Primo cum fatha vtrumque negatum, vt

لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ Non est robur neque fortitudo nisi per Deum, vel à Deo.

Secundo cum fatha, primum & secundum cum rafaa, vt

لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةٌ إِلَّا بِاللّٰهِ.

Tertio cum fatha, primum & secundum cum nasba, vt

لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةً إِلَّا بِاللّٰهِ.

Quarto cum rafaa, primum & secundum cum fatha, vt

لَاحَوْلٌ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ.

Quinto cum rafaa vtrumque fituul, vt

لَاحَوْلٌ وَلَا قُوَّةٌ إِلَّا بِاللّٰهِ Non est robur neque fortitudo, nisi à Deo. Hæc breuiter de لا vocala sunt dicta.

Caput

باب المنادى

CAPVT VOCATI.

المتن | Arabicus Textus. | العربي

المنادى خمسة أنواع المفرد العلم والنكرة المقصودة والنكرة غير المقصودة والمضاف والمشبه بالمضاف فأما المفرد العلم والنكرة المقصودة فيبنيان على الضم من غير تنوين نحو يا زيد ويا رجل والثلاثة الباقية منصوبة لا غير

الترجمة | Latina Interpretatio. | الافرنجية

Vocatum quinque specierum est, Singulare pro-

proprium, & Generale intellectum, & Generale non intellectum, & Constructum, & simile Constructo. Singulare enim proprium, & Generale intellectum, ambo construuntur cum dhamma absque nunnatione: vt O Zæide, & O vir. Tria verò reliqua sunt nasbata, non aliter.

الشرح التوماوي Thomea expositio.

Vocatum apud Arabes peculiarem non habet casum, sicut apud Latinos: sed quandoque in nominatiuo, quandoque in accusatiuo iuxta vocationis exigentiam ponitur, vt etiam nobis de accusatiuo communis est regula, dicimusque: O virum præstantissimum, O miseras hominum mentes: idest voco virum præstantissimum, & mentes hominum miseras appello, &c.

Describit autem vocatum Ebnulhâgeb in sua Caphia, dicens.

المنادى هو المطلوب اقباله بحرف نايب مناب ادعو لفظا او تقديرا Vocatum est illud cuius præcatur accessus per particulam tenentem locum ادعو voco expresse vel tacitè, siue vocaliter vel virtualiter. Nam alicuius ad nos inquiunt Arabes aduocamus accessum: aut حقيقة verè, vt يا زيد O Zæide, idest تعال Veni, & يا رجل O vir, idest اسمع Audi, &c.

Aut

Aut حكما Enunciatiuè, vt ياسماء O cælum, & يا ارض O terra, & يا جبال O montes &c.

Inquit per particulam locum tenentem ادعو, ideſt per aliquam ex quinque particulis vocati, quæ ſunt يا, & أيا & هيا, & أى, & أ, quæ quidem in oratione ponuntur pro verbo ادعو voco, ad excludendum nimirum alias, quæ vel imperatum, vel optatum, aut huiuſmodi aliud intendunt, non vocatum.

Subinfert expreſsè ve ltacitè, ideſt vel cum vna ex illis quinque particulis manifeſtè poſita, vt يا الله O Deus, vel ſubintellecta, vt ربّ Domine, pro يا ربّ O Domine, & يوسف Ioſeph, pro يا يوسف O Ioſeph: quod quidem & Latinis eſt familiare.

Breuiter in textu omnem vocati rationem abſoluit Author, inquiens, Vocatum eſt quadruplex.

Primum & ſecundum purum dhammam requirunt: tria reliqua nasbam.

Duorum quidem priorum cum manifeſtè pateant exempla in litera, hìc iteranda minimè putamus: trium verò ſequentium hæc ſunt, ſcilicet Generalis non intenti, vt

O vi-

يَا رَجُلاً O virum. Constructi seu in regimine positi, vt يَا غُلَامَ زَيْدٍ O serue Zæidi. Et similis constructo, vt يَا طَالِعًا جَبَلاً O ascendens montem.

Sed Author Caphiæ exactius rem omnem hanc euoluens, inquit, Vocatum primò construi in nominatiuo singulari sine tanuin si fuerit simplex speciale, vt يَا زَيْدُ O Zæide, vel in duali, vt يَا زَيْدَانِ O Zæidi ambo, vel in plurali, vt يَا زَيْدُونَ O Zæidi, & يَا رَجُلُ O vir talis, & يَا رِجَالُ O viri, أَيَا سَعِيدُ O Beate, &c. Quæ quidem virtute ادعو sunt quoque nasbata potentialiter.

Secundo construi in tertio casu per ل dictum الاستغاثة inuocationis seu implorationis auxilij, vt يَا لَزَيْدٍ O Zæide, ideſt auxiliare.

Tertiò cum fatha, quando scilicet ad finem vocati additur اه, ad maiorem vocationis emphasim, vt يَا زَيْدَاه O zæide,

Quartò inaccusatiuo construi docet, quando nempe extra præfatos occurrit modos, scilicet vel in regimine, vt

vt يا عبد الله O ferue Dei, vel ei ſimili, vt يا حسنا وجهه O pulcher facie, & يا طالعا جبلا O aſcendens montem, & يا مارا بزيد O appropinquās zæido.

Vel abſolutè, vt أيا راكبا O equitans: & quando vocatum non eſt intentum, nec viſum, vt eſt cæci dictum يا رجلا خذ بيدى O vir accipe de manu mea, neque ſignatum, ſed in ſua generalitate permanens, vt يا رجلا O virum.

Sequentia autem ipſum vocatum ſimplex, vtpote Roborans, Epithetum, Coniunctum manifeſtationis, & Copulatum non admittens يا tanquam habens ال, in quo caſu authoritate antiquorum Sapientum poni valeant: vel in nominatiuo actu, iuxta eius caſus ſpecies, vel in accuſatiuo, virtute ادعو, vt يا رجال أجمعون وأجمعين O viri omnes, & ò viros omnes, & يا زيد زيد ويا زيد زيد O zæide, zæide: & ò zæidum, zæidum: & يا زيد العاقل والعاقل O zæide prudens, & prudentem.

Et quomodo ſequens vocatum in regimine exiſtens, perpetuò

petuò dhamma afficiatur, vt يَا زَيْدُ غُلَامُ عَمْرٍو O zæide puer Amri: idem Author in sua Càphia latius explicat.

Similiter nomen اِبْن subsequens aduocatum proprium, aliudque simile post se regens, regulariter fathatur, vt يَا زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو O zæidum filium Amri.

Aliqui & dhammari concedunt, vt يَا زَيْدُ بْنَ عَمْرٍو O zæide fili Amri: vbi quoque ا nominis اِبْن subtrahitur, iuxta communem Grammaticorum regulam, quando nimirum inter duo nomina propria cadit: quod secus accidit, si alterum vel vtrumque commune fuerit.

Ac etiam cum eo perpetuò dhammatur, vt يَا زَيْدُ ابْنَ أَخِي O zæide fili fratris mei: & يَا رَجُلُ ابْنَ زَيْدٍ O vir fili zæidi: & يَا رَجُلُ ابْنَ أَخِي O vir fili fratris mei.

Idem prorsus cum fæminino de ابْنَةٌ filia dicendũ est.

Vocatum autem specificatum per articulum ال semper in nominatiuo ponitur, licèt nudam particulam يا non admittat, non enim dices يَا الرَّجُلُ quia ال, & يا ambæ spæcificationis particulæ simul stare nequeũt in proposito:

Ideoque

Ideoque pronominibus demonstratiuis illam adiunxerunt sic يَاهٰذَا ٱلرَّجُلُ O iste vir, idest, O iste, inquam, vir talis.

Vel eisdem vnà cum أَيّ positam, addiderunt, vt يَا أَيُّهٰذَا ٱلرَّجُلُ O vir iste.

Aut cum هَا excitationis, vt يَا أَيُّهَا ٱلرَّجُلُ O talis vir, idest, Eia ò vir talis.

Exceptum tamen est ab hac regula, sanctum Dei nomen tantum, ex antiquissima Arabum traditione & vsu: quod vnà cum articulo ال nudam يا recipit, vt يَا ٱللّٰهُ O Deus, quod Italicè diceremus, O il Dio, vel melius, O Iddio, per illisionem, l, in, d, Iddio, scilicet, O ille qui verus est Deus.

Vocatum insuper affixum ى pronomine primæ personæ singularis, quinque modis construunt.

Primo cum fatha, vt يَا غُلَامِيَ O serue mi.

Secundo cum Kesra, vt يَا غُلَامِي.

Tertio cum eadem, subtracta ى vt يَا غُلَامِ.

Quarto cum eadem, addita ه in pausa, vt يَا غُلَامِيَه

Et

Et quinto cum fatha commutata ى in ا, vt يَا غُلَامَا & cum ه, يَا غُلَامَاه.

Rursus dicunt يَا أَبِي O pater mi, & يَا أُمِّي O mater mea: & etiam يَا أَبَتِ O pater mi, & يَا أُمَّتِ O mater mea: & similiter يَا ٱبْنَ أُمِّ O fili matris meæ, idest, O frater mi: & يَا ٱبْنَ عَمِّ O fili auunculi mei, idest, O Consobrine.

Quidã quoque dicunt يَا ٱبْنَ عَمَّ & يَا ٱبْنَ أُمَّ idem.

Tandem vocato conuenire الحذف idest subtractio particulæ vocationis, & الترخيم abscisio extremæ partis sui, quibusdam obseruatis, Arabes omnes concedunt. Subtrahi igitur potest particula vocationis à vocato per proprium nomen, vt est sententia يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا pro يَا يُوسُفُ O Ioseph declina ab hoc.

Secundo à vocato per specificatum in regimine, vel affixo, vt فَاطِرَ ٱلسَّمٰوَاتِ وَٱلْأَرْضِ pro يَا فَاطِرَ O Factor, ò opifex cælorum & terræ: & رَبِّ ٱرْحَمْنِي pro يَا رَبِّ Domine miserere mei.

Tertio à vocato per nomen ſpecificatum articulo ال, vt يَا أَيُّهَا ٱلرَّجُلُ pro أَيُّهَا ٱلرَّجُلُ O vir.

Quarto à vocato per relatiuum مَنْ qui, quis, expreſſo, vt يَا مَنْ لَا يَزَالُ pro مَنْ لَا يَزَالُ O qui numquam deficit, ideſt O Deus qui ſemper manet.

Quinto à Dei nomine per commutationem يا à principio in م ad finem ſecundum الخليل, vt اللّٰهُمَّ idem quod يَا ٱللّٰه O Deus, vbi nullum eſt affixum, vt falsò quidam ex noſtris imaginantur: ſed huiuſce tantum nominis compoſitio inquit الفراء per additionem ام facta, in qua proinde أ deperditur, م iuncta ipſi ه immediatè, & ſenſus eſt اللّٰهُمَّ videlicet يَا ٱللّٰه أُمَّنَا O Deus author noſter, vel parens noſter.

Quidam autem nolentes م vice يا ſuccedere, vtrumque ſimul coniungunt, dicentes يَا اللّٰهُمَّ O Deus.

Dicunt inſuper alij يَا ٱللّٰهُمَّا O Deus. Sed primus frequentior dicendi, vſitatiorque modus apud Arabes.

A no-

A nomine autem generis particula يا subtrahi non-
potest, non enim dices رَجُلُ intelligendo pro يَا رَجُلُ
nam vtroque subtracto signo, non habet vnde vocationem significet, nec minus, vt se per illud nomen quisquam vocatum intelligat.

Similiter à nomine الاشارة, & المستغاث, & المندوب ob eandē causam, huiusmodi subtractio nō fit, non enim dices هذا اقبل, neque لزيد, nec زيداه vbique يا necessariò requiritur. Vide Caphiam.

Excipit tamen Author hæc, nimirum أَصْبِحْ لَيْلُ Esto manè, vel Illucesce ò nox: & أَفْتَدِ مَخْنُوقُ Esto incolumis ò suffocate: cadentis inquiunt super dormientem in nocte, vox ista est.

Et similiter أَطْرِقْ كَرُونْ pro أَطْرِقْ يَا كَرَى vbi pariter duæ sunt exceptiones, scilicet subtractionis & abscissionis. Eandem vide Caphiam.

Et tandem quandoque ipsum quoque vocatum, inquit, subtrahitur, vt أَلَا يَا اسْجُدُوا pro أَلَا يَا قَوْمُ اسْجُدُوا Eia ò Congregatio, adorate.

A nomine vocati in prosa denique conceditur الترخيم absci-

abſciſio, & quandoque in carmine eſt neceſſaria, quæ quidem ſic deſcribitur ab Authore Caphiæ

هُوَ حَذْفُ فِي آخِرِهِ تَخْفِيفًا Abſciſio eſt detractio vltimi ſui, leuitatis gratia, ideſt, ablatio extremæ partis ſui ad facilitatem pronunciationis & lenitatem.

Conditiones verò eius ſunt, quòd vocatum non ſit مضافًا relatum, ſcilicet in regimine: neque مستغاثًا in adiutorium imploratum: neque جملة ſumma, ſeu complexum: ſed ſit علمًا nomen proprium, literis plus tribus integratum, aut ة fæminini generis litera, in fine ſignatum.

Si igitur in fine huiuſmodi vocati duæ fuerint redundantes literæ, vt أَسْمَآء & مَرْوَان nomina propria, aut vna tantum litera radicalis, cui præcedat مَدّ ideſt aliqua ex his tribus اوى ac pluſquam quaternarium fuerit, vt منصور, & معتوق nomina propria, ambæ pariter ſubtrahuntur per abſciſionem, ſub eiuſdem vocalis circumſtantia: dicis enim يَا أَسْمَا O Aſma, pro يَا أَسْمَآء O Aſmaha: & يَا مَرْو O Marua, pro يَا مَرْوَان O Maruana,

uana, & يَا مَنْص O Mansu, pro يَا مَنْصُور O Mansur, idest O victori: يَا مَعْت O Maatu, pro يَا مَعْتُوق O Maatuche, idest ò Redempte.

Si autem præcedens radicalem, fuerit & ipsa radicalis, vtique permanet, quamuis in plusquam quaternario extiterit, vt de مختار patet, dicis enim يَا مُخْتَا O Mochtà, idest O Electæ, nomen proprium, non يَا مُخْت.

Similiter seruilis in minus quaternario, vel eam duobus radicalibus tantum præcedentibus remanet, vt de سعاد dicis يَا سُعَا O Saah, idest O Felix, nomen proprium, non يَا سُع Vnde iuxta horum regulam cætera similia metiri possunt.

Si verò vocatum fuerit complexum, totum nomen vltimum subtrahitur per abscisionem, vt يَا بَعْل pro يَا بَعْلَبَكّ O Baalabacca, nomen proprium Vrbis: & similiter يَا خَمْسَة pro يَا خَمْسَة عَشَر item nomen proprium.

At si aliter quàm sic fuerit, vna tantum litera subtrahitur, & remanent vltimæ vocati abscissi sub eisdem motionibus, sub quibus erant prius cum integro, vt يَا حَارِ pro يَا حَارِثُ O Hàrete, & يَا ثَمُو pro يَا ثَمُودُ O Thamude, & يَا كَرَوَ pro يَا كَرَوَانُ O Karauane.

Quandoque autem præfatum vocatum sic abscissum ponitur tanquam nomen proprium, à quo nihil subtractum fuisset, & dicitur يَا حَارُ O Hàru, idest, O Hàrete: & iuxta regulam commutationis, permutato و in ى dicitur يَا ثَمِى O Thami, idest, O Thamude, & و in ا dicitur يَا كَرَا O Kara, idest, O Karauane: quæ tamen raró fiunt.

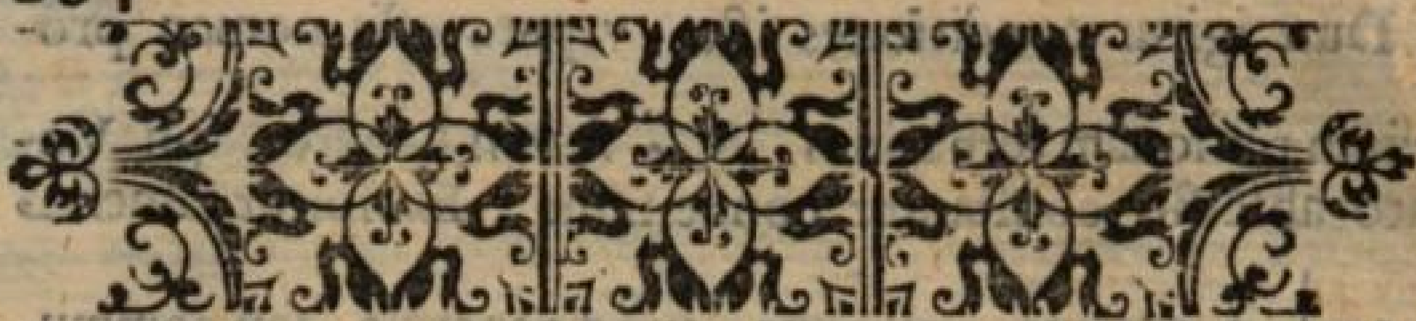
Si tandem non habuerit nisi tres literas, vel aliqua minus, nullo modo abscissio ab eo fieri potest, non enim de زَيْدٌ dicis يَا زَى neque de هِنْدٌ dices يَا هِنْ Sed à ternario, & eo minus ة fæmin. in fine habente, licet fieri abscissio, vt à ثُبَةٌ fit يَا ثُبَ اقْبِلْ O Thuba accipe, & à هِبَةٌ fit يَا هِبَ تَعَالْ O Heba veni, pro, O Thubata, & O Hebata.

Duæ

Duæ igitur conditiones istæ, vtputa esse nomen proprium plusquam ternarium, & ة fæmin. habere, ipsi Vocato abscisso constanter conueniunt. Excipitur tamen صاحب amicus, patronus, quòd generale, seu commune nomen est, & ob frequentem vsum abscinditur ac dicitur يَا صَاحِ O amice, pro يَا صَاحِبُ.

Et quandoque forma vocationis in مندوب scilicet, lamentato, seu tanquam charo deplorato, ob eius carentiam & absentiam per يا aut وا etiam vsurpatur, dummodo lamentum sit specificati & noti: vnde non benè dices يَا رَجُلَاهْ aut وَا رَجُلَاهْ O vir, neque dices يَا زَيْدُ الطَّوِيلَاهْ O Zæide longus &c. Eandem vide Caphiam: Nos enim hic iuxta Agerumiæ institutum breuitati studemus.

۞ بَابُ ٱلْمَفْعُولِ مِنْ أَجْلِهِ ۞

CAPVT PATIENTIS Gratia cuius.

ٱلْمَتْنُ Arabicus Textus. ٱلْعَرَبِيُّ

وَهُوَ ٱلْإِسْمُ ٱلْمَنْصُوبُ ٱلَّذِى يُذْكَرُ بَيَانًا لِسَبَبِ وُقُوعِ ٱلْفِعْلِ نَحْوَ قَوْلِكَ قَامَ زَيْدٌ إِجْلَالًا لِعَمْرٍو وَقَصَدْتُكَ ٱبْتِغَاءَ مَعْرُوفِكَ ۞

ٱلتَّرْجَمَةُ Latina Interpretatio. ٱلْإِفْرَنْجِيَّةُ

Est autem nomen nasbatum, quod remensuratur, ad ostendendam causam euentus actionis; verbi gratia, Surrexit Zæidus ad honorandum Amrum; & Adiui te, ad petendum fauorem tuum.

PAtiens iſtud duplici appellatur vocabulo, ſcilicet Patiens gratia cuius, & مفعول له Patiens cui: nimirum vel gratia cuius præcedens fit actio, vel cui talis dirigitur operario. Ideoque ſic illud deſcribit Ebnulhàgeb,

أَلْمَفْعُولُ لَهُ مَا فُعِلَ لِأَجْلِهِ فِعْلٌ مَذْكُورٌ

Patiens cui, eſt illud cuius gratia eſt facta operatio præmemotata, vt ضَرَبْتُ زَيْدًا تَأْدِيبًا Verberaui Zæidum correptionis gratia, & قَعَدْتُ عَنِ ٱلْحَرْبِ جُبْنًا Sedi procul ab exercitu ob timorem.

Illud igitur ob quam cauſam, vel gratia cuius eſt verberatio Zæidi vtpote ob correptionem, vel ſeſſio procul, ſcilicet ob timorem, Patiens gratia cuius appellatnr.

Per illam itaque particulam لاجله, aut له cetera excludit Patientia, ſcilicet Patiens مطلق abſolutum, & به in quo ſubiectiuè, & فيه in quo localiter, vel temporaliter, & معه cum quo.

Per

Per actionem verò præmemoratam, intelligit præhabitam, siue illa postea fuerit prolatione expressa, aut sola intentione concepta, non curat: ideo non excludit hanc intentam, vt si quis diceret percutienti لِمَ ضَرَبْتَ زَيْدًا

Quare verberasti Zæidum? Illico responderet تَأْدِيبًا

Correptionis gratia, subintelligendo, verberaui eum.

Excluditur ergo actio nullius gratia præhabita, vt أَعْجَبَنِي ٱلتَّأْدِيبُ placet mihi correptio, &c.

Hinc patet eiusdem patientis descriptio in textu assignata, quòd sit nomen nasbatum quod rememoratur ad declarandam causam euentus actionis. Quod quidem sic est, in virtute tamen لِ causalem habet, vt supra dictum est de Patiente in quo, in virtute similiter فِي tenente, quibus particulis actu positis, statim casus giarri apparet, vt ضَرَبْتُ زَيْدًا لِلتَّأْدِيبِ Verberaui Zæidum ad correptionem, quod & per alias eiusdem valoris etiam fit, nempè per مِن, & بِ, & فِي vt

إِنَّ ٱمْرَأَةً دَخَلَتِ ٱلنَّارَ فِي هِرَّةٍ Profectò mulier ingressa est ignem propter repudiationem, vel propter imputationem, &c.

Quod quidem & Latini similiter exprimunt per ad, ob, propter, vel per ablatiuum absolutum, vt

Visitaui

زرته خوف الشر Visitaui eum timore mali. Vel per Gerundium in dum, vt claret ex litera.

Vt tandem Patiens gratia cuius liberè nasbari valeat, quatuor conditiones, inquiunt, requiruntur.

Prima, quod sit infinitiuum, ideoque non dices جئتك سمنا sed للسمن Veni ad te propter butyrum: vbi licet aduentus sit propter butyrum, non tamen nasbari potest, quia butyrum est rei permanentis nomen, non eius actus, seu fluxus, vt infinitum.

Secunda, quòd sit causa, ob quam præcedens sit actio, vnde nec dices جئت محبتك sed جئت لمحبتك Veni ob amorem tui, intelligens ad quid aliud faciendum.

Tertia, quòd faciens actionem illam præcedentem, & finalem subsequentem, sit idem agens, vt est authoritas apud eos

كلما أرادوا يخرجوا منها من غم

A quibuscunque voluerunt exire, vel effugere, ex compressione fuit: vbi fugam arripientes, inquiunt, sunt infideles, & compressionis agens Deus.

Quarta, quòd vtriusque scilicet actionis & agentis tempus sit idem,

Primi, vt جئتك أمس لاكرامك اليوم Adiui

te heri, ad honorandum te hodie.

Secundi, vt فَعَلْتُهُ لِإِكْرَامِكَ ٱلْيَوْمَ Feci istud ad honorandum te hodie. In quibus locis nasba esse non potest, sed ل expressa cum suo casu.

Remanet igitur nasba in Patiente gratia cuius cum Infinitiuum fuerit, & finalis causa præmissæ actionis, & vtrinsque idem Agens, & Tempus. Quod exempla literæ satis manifestum reddunt.

Caput

✿ بَابُ ٱلْمَفْعُولِ مَعَهُ ✿

CAPVT PATIENTIS.
Cum quo.

ٱلْمَتْنُ   Arabicus Textus.   ٱلْعَرَبِيُّ

وَهُوَ ٱلْإِسْمُ ٱلْمَنْصُوبُ ٱلَّذِى يُذْكَرُ لِبَيَانِ مَنْ فَعَلَ مَعَهُ ٱلْفِعْلُ نَحْوُ قَوْلِكَ جَآءَ ٱلْأَمِيرُ وَٱلْجَيْشَ وَٱسْتَوَى ٱلْمَآءُ وَٱلْخَشَبَةَ ✿

وَأَمَّا خَبَرُ كَانَ وَأَخَوَاتِهَا وَٱسْمُ إِنَّ وَأَخَوَاتِهَا فَقَدْ تَقَدَّمَ ذِكْرُهُمَا فِى ٱلْمَرْفُوعَاتِ وَكَذٰلِكَ ٱلتَّوَابِعُ تَقَدَّمَتْ هُنَاكَ ✿

Latina

Eſt autem nomen nasbatum, quod rememoratur ad oſtendendum, cum quo facta eſt actio; verbi gratia, Venit Princeps cum exercitu, & Coæquata eſt aqua cum trabe.

Porrò Nuncij كان & ſororum eius, & nominis ان & ſororum eius, iam vtique præceſſit vtriuſque mentio in rafaatis. Pariter & ſequentium præceſſit illic.

الشرح التوماوي — Thomea expoſitio.

Authr Chaphiæ iſtud ſubtilius deſcribens, ſic ait المفعول معه مذكور بعد الواو لمصاحبة معمول فعل لفظا او معنى Patiens cum, quo eſt rememoratum poſt و ob comparticipationem effectus actionis, prolatione vel ſenſu.

Sed Ebnulmàlek in explicatione Elhariri, clarius ſic المفعول معه هو الاسم المذكور بعد واو بمعنى مع Patiens cum quo eſt nomen memoratum poſt و in ſenſu particulæ, cum.

His

His quoque addatur ea, quæ est in textu descriptio, satisque perspicua huius patientis manebit ratio.

Animaduertendum verò est, quòd ante præfatum و semper debet vel affectus actionis, vel sensus illius præcedere, vt post ipsum iure hoc succedat Patiens, siue affectus ille fuerit agentis, vt جَاءَ ٱلْأَمِيرُ وَٱلْجَيْشَ Venit Princeps cum exercitu, siue Patientis, vt كَفَاكَ وَزَيْدًا دِرْهَمٌ Snffecit tibi & Zæido, vel vnà cum Zæido nummus.

Vnde talis effectus vel erit manifestus prolatione, vt جَاءَ ٱلْبَرْدُ وَٱلْجِبَابَ وَٱسْتَوَتِ ٱلْمِيَاهُ وَٱلْأَخْشَابَ Venit frigus cum Gubbis, & æquatæ sunt aquæ cum lignis. Aut erit subintellectus sensu, vt مَالَكَ وَزَيْدًا Quid tibi cum Zæido? idest تصنع Quid facies, &c.

Obseruandum insuper est, in hac dicendi phrase Arabica, duo esse agentia; Primum ante و & secundum post ipsam, quod & patiens cum quo vocant.

Quando igitur inquiunt in definitione, præfatum patiēs commemorari post و quæ aut sensum ٱلْمَعِيَّةِ simultatis facit, vel المصاحبة societatem, aut participatio-

cipationem præcedentis actionis ostendit: pariter innuunt, effectum illum, seu actionem, eodem in tempore & loco, ab vtroque esse faciendam, vt أَكَلْتُ وَزَيْدًا Manducaui cum Zæido, & مَشَيْتُ وَزَيْدًا Deambulaui cum Zæido, scilicet effectum seu actum comestionis & deambulationis, vnà cum Zæido, eodem in loco & tempore feci: quod quidem non euenit, quando و illa copulationis sensum solummodo præfert, vt جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو Venit Zæidus & Amrus, idest Venit Zæidus, & venit Amrus: actum scilicet veniendi vterque peregit, sed siue simul, siue eodem pariter tempore & loco fuerit, non ostendit, sicut illa simultatis,

Verum enim verò, si fuerit effectus ille præcedens actualiter, vtriusque و sensus permittitur, scilicet copulationis, & simultatis, quemadmodum Author Caphiæ apertè docet, vt جِئْتُ أَنَا وَزَيْدٌ Veni ego, & Zæidus: & جِئْتُ أَنَا وَزَيْدًا Veni ego cum Zæido.

Si verò copulationis intellectus non fuerit admissus, tunc ad nasbam solum restringitur Patiens istud, vt جِئْتُ وَزَيْدًا Veni cum Zæido.

Si autem virtualiter tantum fuerit præcedens, & conceditur copulatio, & per illam casus sequentis, ad antecedentis casum restringitur, vt مَا لِزَيْدٍ وَعَمْرٍو Quid habet

Zæidus,

Zæidus & Amrus ? Si verò non conceditur, restringitur Patiens ad casum nasbæ, vt مَا لَكَ وَزَيْدًا Quid habes cum Zæido ? & مَا شَأْنُكَ وَعَمْرًا Quid tibi cum Amro ? idest ما تصنع معه Quid facis cum eo ?

Has itaque sic resoluit orationes, مَا شَأْنُكَ وَعَمْرًا idest مَا تَصْنَعُ وَعَمْرًا Quid agis cum Amro ? & مَا لَكَ وَزَيْدًا idest مَا تَصْنَعُ وَزَيْدًا Quid facis cũ Zæido ? & مَا لِزَيْدٍ وَعَمْرٍو .i. مَا يَصْنَعُ زَيْدٌ وَعَمْرٌو Quid facit Zæidus & Amrus ?

Quando denique in fine huius capitis Author inquit, Nuncium verbi كَانَ & sororum eius, &c. tacitæ obiectioni satisfacit. Aliquis enim dicere poterat: Vos iam prædestinastis quindecim esse nasbata, & nunc non nisi decem affertis: vel igitur malè numerum male assignastis, vel eas explicando nunc deficitis.

Respondet præmissis verbis de illis, quæ omissa videntur, iam satis dictum fuisse in capitibus rafaatorum, vbi illorum manifestando rafaam, scilicet nominatiuum agentem, necesse erat pariter & horum nasbam, scilicet accusatiuum patientem ostendere. Propterea breuitatis gratia, tanquam ibi manifesta hìc omissa sunt.

Vnde كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا Fuit Zæidus ſtans, vox iſta قَائِمًا ſtans, dicitur hic Nuncium, ſeu prædicatum verbi كَانَ, quod quidem ex nasbatorum numero eſt de quo iam ſupra dictum eſt in rafaatis.

Simili modo إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ Profectò Zæidus eſt ſtans: vbi زَيْدًا Nomen إِنَّ ſeu ſubiectum eius nuncupatur, quod ex eiſdem nasbatis eſt, de quo pariter in rafaatis dictum eſt.

Similiter ſequentium nasbata, mentio ibidem præceſſit.

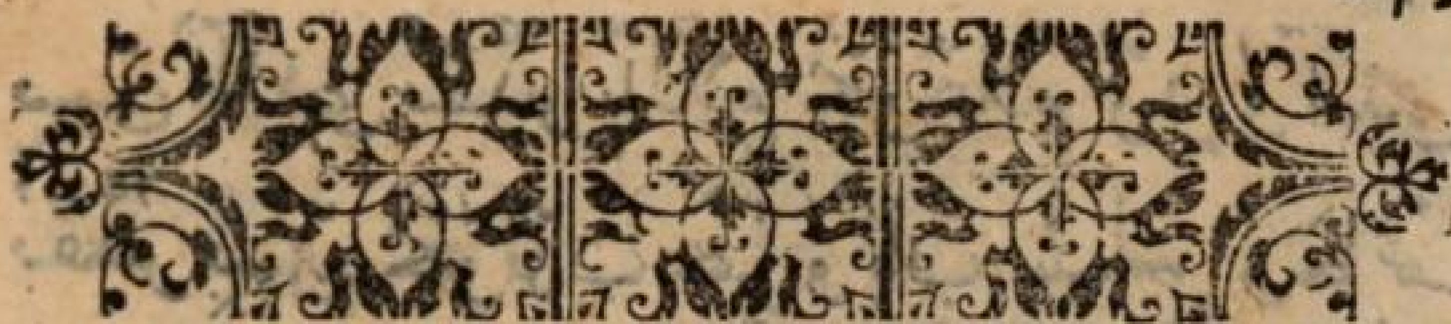
Primi, ſcilicet النَّعت vt رَأَيْتُ زَيْدًا الْعَاقِلَ Vidi Zæidum prudentem.

Secundi العطف vt رَأَيْتُ زَيْدًا وَعَمْرًا Vidi Zæidum & Amrum.

Tertij التَّوكيد vt رَأَيْتُ زَيْدًا نَفْسَهُ Vidi Zæidem ipſum.

Quarti, ſcilicet البدل vt رَأَيْتُ زَيْدًا أَخَاكَ Vidi zæidnm fratrem tuum: nam prudentem, Amrum, ipſum, fratrem tuum, ſequentia dicuntur nasbata, quæ & ipſa ex nasbatis ſunt, de quibus ſupra ſuis in locis pertractatum eſt, Propterea ipſorum hic peculiaris tractatus per capita prætermiſſus eſt. Hæc de nasbatis.

Caput

باب مخفوضات الأسماء

Caput Chafdhatorum nominum.

المتن **Arabicus textus.** العربي

المخفوضات ثلاثة مخفوض بالحرف ومخفوض بالإضافة وتابع للمخفوض ۞ فأما المخفوض بالحرف فهو ما يخفض بمن وإلى وعن وعلى وفي ورب والباء والكاف واللام وبحروف القسم وهي الواو والباء والتاء وبواو رب وبمذ ومنذ ۞ وأما ما يخفض بالإضافة فنحو قولك غلام زيد وهو على قسمين ما يقدر باللام وما يقدر

بِمِنْ فَالَّذِى يُقَدَّرُ بِاللَّامِ نَحْوُ غُلَامُ زَيْدٍ وَالَّذِى يُقَدَّرُ بِمِنْ نَحْوُ ثَوْبُ خَزٍّ وَبَابُ سَاجٍ وَخَاتَمُ حَدِيدٍ ۞

اَلتَّرْجَمَة **Latina interpretatio.** اَلْافْرَنْجِيَّة

Chafdhata tria ſunt; Chafdhatum particula, & Chafdhatum regimine, ac ſequens Chafdhatũ enim per particulã, eſt quod chafdatur من Ex, & الى Ad, & عن A, & على Super, & فى In, & ربّ Vix, & ب In, & ك Sicut, & ل Ad. Et per particulas iuramenti, quæ ſunt و & ب & ت per: Et per و ipſius ربّ; & per مُذْ A termino, & مُنْذُ à puncto. Illud autem quod chafdatur per regimen, eſt quidem veluti cùm dicis, Seruus Zæidi. Quodque duplex eſt; quoddam retinet vim ل, & quoddam includit vim من. Quod enim retinet vim ل, eſt vt, Puer Zæidi: & quod includit vim من, eſt vt Veſtis ſerici craſſioris, & Porta Sàgi (ligni) & Annulus ferri.

EA quæ tertium caſum poſtulant apud Arabes, à Cuſenſiũ ſchola المخفوضات appellantur: à Beſſarenſium verò المجرورات vocata fuere.

Quæ quidem Author Càphiæ deſcribens ait

المجرور هو ما اشتمل على علم المضاف اليه

Giarratum eſt illud quod reſtriugitur ad ſignatum Annexi cui.

Annexum autem cui relatum (inquit) eſt quodlibet nomen cui attribuitur aliquid, mediante litera giarri actualiter vel potentialiter ad arbitrium, vt غلام زيد Seruus Zæidi, vt مررت بزيد Appropinquaui Zæido. In primo enim exemplo eſt litera giarri tantum virtualiter: in ſecundo verò actualiter, ſcilicet ب.

Inquit ad arbitrium, quia in primo quoque exemplo actualiter poni poterat, vt غلام لزيد Seruus Zæidi.

Sed Sciech Gibrail in ſua expoſitione Agerumiæ inquit,

المخفوض هو ما دخل عليه عامل الخفض

Chadatum eſt illud cui ineſt regens chafdam, ſcilicet tertium caſum.

Et diuiditur in Chaſdatum particula, vt مِنَ ٱلْبَيْتِ Ex domo. Et Chaſdatum regimine, vt غُلَامُ ٱلْأَمِيرِ Seruus Principis. Et in ſequens Chaſdatum, vt مَرَرْتُ بِزَيْدٍ ٱلْعَاقِلِ Appropinquaui Zæido prudenti: quæ etiam ex litera patent, ſed vt clarius explicentur per exempla, obſerua ſequentia.

Primò igitur modo chaſdatur nomen per particulas ſeu literas giarri, ſcilicet per مِن, vt جِئْتُ مِنَ ٱلضَّيْعَةِ Veni de villa: & إلى, vt سِرْتُ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ Abij ad Ciuitatem: & عن, vt رَمَيْتُ ٱلسَّهْمَ عَنِ ٱلْقَوْسِ Proieci ſagittam ab arcu, & على, vt رَكِبْتُ عَلَى ٱلْفَرَسِ Conſcendi ſuper equum: & في, vt نَظَرْتُ فِي ٱلْكِتَابِ Conſpexi in libro: & رب, vt رُبَّ رَجُلٍ كَرِيمٍ لَقِيتُهُ Vix virum liberalem reperi, & ب, vt مَرَرْتُ بِزَيْدٍ Appropinquaui zæido: & ك, vt زَيْدٌ كَٱلْأَسَدِ zæidus

est

est tanquam leo : & ل , vt أَلْمَالُ لِزَيْدٍ Diuitiæ sunt , zæidi.

Et per literas iuramenti , scilicet و , vt وَاللّٰهِ , & ب vt بِاللّٰهِ , & ت vt تَاللّٰهِ per Deum : & per و quæ loco رُبَّ ponitur , vt وَلَيْلٍ pro رُبَّ لَيْلٍ Fortasse nox est , scilicet vt fluctus maris , &c. Et وَبَلَدٍ pro رُبَّ بَلَدٍ Vix regio est , scilicet , in qua non sint aliqui.

Et per مُنْذُ & مُذْ , quæ quandoque vt nomina , quandoque verò vt particulæ vsurpantur : si enim tanquam nomina giarrum non efficiunt , sed valent vt interuallum , & spacium , quia tunc veluti circunstantiæ temporis veniunt , vt مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمَانِ Non vidi eum , à spatio duorum dierũ: vel مُنْذُ يَوْمَانِ interuallum , sunt duo dies , vbi مُذْ , & مُنْذُ Incæptum , & يَوْمَانِ Nuncium.

Sed quando summam verbalem præcedunt , ambæ similiter temporis circumstantiæ sunt , verbum ipsum cum suo agente veluti in regimine habentes , vt جِئْتُ مُذْ أَوْ مُنْذُ قَرَأَ زَيْدٌ Veni ab ipso legere zæidi , idest quando cæpit legere zæidus.

Quando autem vſurpantur vt particulæ, non tanquam circumſtantiæ temporis nomina veniunt, ſed in ſenſu من, aut في. in primo namque accidunt ſi tempus fuerit tranſactum, vt ما رايته مذ يوم الجمعة idest من يوم الجمعة Non vidi eum à die Veneris : vel مذ جمعتين idest من جمعتين A duabus hebdomadis. In ſecundo verò ſi tempus aſſignatum adhuc aderit, vt ما رايته مذ يومنا Non vidi ipſum hodierna die, idest في يومنا in præſenti : & مذ شهرنا .i. في شهرنا In præſenti menſe.

Secundo autem modo chafdatur nomen per regimen ; vbi non regens, quod المضاف relatum, ſeu annexum quod appellatur : ſed rectum, quod المضاف relatum, ſeu annexum cui dicitur, chafdatur.

Annexum tamen quod priuatur tanuuin, ſi fuerit ſingulare, vt غلام الملك Puer regis.

Si verò duale, & plurale, ipſa ن, vt ثوبا زيد Duæ veſtes zæidi : & ضاربوا عمرو Percuſſores Amri.

Ipſa

Ipsa autem annexio, seu regimen tripliciter fit.

Vel in sensu من, aut فى, aut ل, quia omne quod regitur, vel est genus seu materia, ex qua constituitur rectum, & sic regimen est in significatu من, aut عن, vt خاتم فضة Annulus argenti, & ثوب حرير Vestis serici, & ماء ورد Aqua rosarum, scilicet عن فضة Ex argento, & من حرير, من ورد Ex rosis.

Vel est secundum recentiores Grammaticos ظرفة scilicet circumstantia continens annexum quod, & sic annexio ipsa est in sensu فى vt ضرب يوم Verberatio hodierna, vel huius diei, idest ضرب فى يوم Verberatio in die: & auctoritas quoque est تربص اربعة اشهر mora quatuor mensium, scilicet فى اربعة اشهر.

Et similiter بل مكر الليل immo machinatio noctis, idest مكر فى الليل &c.

Vel

Vel tandem neque vt genus, neque vt circumſtantia. ſed in ſignificatu ل venit, vt كِتَابُ زَيْدٍ ſcilicet كِتَابٌ لِزَيْدٍ Liber zæidi, & ذَهَبُ خَاتَمِي ideſt, ذَهَبٌ لِخَاتَمِي Aurum annuli mei, &c.

In aliquibus tamen ſenſus eſt adeo manifeſtus, quod expreſſio per particulas huiuſmodi non eſt neceſſaria, vt يَوْمُ الأَحَدِ dies vnius, ideſt dies Dominica: & عِلْمُ الفِقْهِ Scientia legis canonicæ, & شَجَرُ الأَرَاكِ Arbores araKi, genus arboris Arabibus notum, &c.

Obſeruandum eſt autem hic, nomina regimen inducentia, in duplici eſſe differentia.

Quædam enim ſenſu, & prolatione ſimul, regiminis conſtructionem adſciſcunt.

Quædam verò ſenſu ſolum, quia quandoque regimen prolationis admittunt.

Prima ſunt hæc nempè لَدُنْ Terminus loci & temporis, & لَدَا, & لَدُوا Terminus loci præſentis ac propinqui: & سُبْحَانَ Laus, & ذُو ideſt صَاحِب Poſſeſſor habens: & مع Cum, Simul: & عند Apud, & اولوا Poſ-

Possessores in plurali semper, singulare enim caret.

Dicis enim de primo فَعَلْتُ ذٰلِكَ مِنْ لَدُنِ ٱلْجَامِعِ Feci illud ad templum, vel iuxta templum: & مِنْ لَدُنْ صَلَاةِ ٱلْعَصْرِ Ad orationem vesperi, vel ad Vesperas: & لَقِيتُهُ لَدَا ٱلْبَابِ Inueni eum propè ianuam: & رَأَيْتُهُ لَدُوا ٱلْعَيْنِ Vidi illum iuxta fontem.

De secundo, vt سُبْحَانَ ٱللّٰهِ Laus Dei, scilicet Laus Deo, & sensus est أُسَبِّحُ لِلّٰهِ Laudem dico Deo.

De tertio, vt هٰذَا ذُو مَالٍ Hic est possessor opum: & مَرَرْتُ بِذِي مَالٍ Appropinquaui possessori diuitiarum.

De quarto, vt أَكَلْتُ مَعَ زَيْدٍ Manducaui cum zæido.

De quinto, vt جَلَسْتُ عِنْدَ زَيْدٍ Sedi prope zæidū.

De sexto, vt هٰؤُلَاءِ أُولُوا فَضْلٍ Ipsi sunt possessores virtutis, scilicet virtute præditi. Hæc enim nomina sensifluam ac prolatilem regiminis constructionem, nunquam amittunt.

Et

Et similia his sunt hæc, scilicet كِلَا Vterque كِلْتَا Vtraque, & مَعَاذَ اللّٰه Præsidium Dei, protectio Dei: & لَبَّيْكَ in sensu عَلَيْكَ &c.

Secunda verò, nempe ea quæ sensu potius construuntur, sunt scilicet كُلّ omnis, totus, & بعض Aliquis, pars: & غير Alius: & nomina الجهات positionum, vt فوق Supra, & تحت Sub, & وراء Post, & أمام Ante, & يمين Dextrorsum, & شمال Sinistrorsum, & his similia. Dices enim جَاءَنِي كُلُّ القوم Venit ad me collectio populi, idest tota multitudo: & sine prolatili regiminis constructione in eodem quoque sensu dices جَاءَنِي كُلٌّ. Venit ad me collectio, multitudo, omnes homines, &c. Similiter dices

جَلَسْتُ فَوْقَ السَّطْحِ وَتَحْتَ السَّقْفِ

Sedi supra tectū, & sub suffitto, &c. & فَعَلْتُهُ أَوَّلَ شَيْءٍ Feci illud primum rei alicuius, idest primitus. Et absque regimine fiunt: vnde si ad speciale referantur, construuntur cum dhamma, vt جَلَسْتُ فَوْقُ وَتَحْتُ Sedi supra, & infra, idest superius & inferius: & أَبْدَأُ بِهٰذَا أَوَّلُ Incipio istud primum, scilicet prius: nam & auctoritas est apud Arabes, vt لِلّٰهِ الأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ Dei est

est decretum , per prius & posterius , idest من قبل غلبهم ومن بعده Ante victoriam ipsorum, & post ipsam . Si autem ad generale, propria remanet casuum regula , & dicitur لله الأمر من قبلُ ومن بعدُ & sensus est من قبل كل شي ومن بعد كل شي Ante omnia , & post omnia .

Author autem Caphiæ diuidens ipsum giarratum , inquit , quòd aliud est معنوية scilicet sensifluum , quod vere tam sensu quàm prolatione in regimine constituitur , quod supra hìc satis fuit explicatum .

Aliud est لفظية scilicet prolatiuum , quod ad lenitatem eloquij , & phrasis comodum , tautum in regimine ponitur , cuius quidem regens est appellatiuum annexum ad suum Rectum , vt ضارب زيد Percussor Zæidi , & خليقة الملح Creatura salis , idest creatura , quæ sal est : & حسن الوجه Pulcher facie , idest , cuius facies pulchra est : licet quoque congrue dicere مررت برجل حسن الوجه Appropinquaui viro facie pulchro : sed non licet مررت بزيد حسن الوجه Appropinquaui Zæido facie pulchro .

Simi-

Similiter dices اَلضَّارِبَا زَيْدٍ Duo percuſſores zæi-di: ſed non اَلضَّارِبُ زَيْدٍ Percuſſor zæidi: & alia notatu digna idem Author ponit ad propoſitum, quæ nos quidem hìc, licèt cum quibuſdam alijs Grammaticæ obſeruationibus, breuitatis gratia, cæptum Agerumiæ curſum ſequentes, nunc omiſſerimus: ſperamus tamen, vita comite, illam verè كَافِيَة ſcilicet ſufficientem, completamque Grammaticam in gratiam Philoarabum peculiari commentario illuſtrare.

His interim noſtris compendioſæ huius pene in omnibus Arabum ſcholis vſitatæ Grammaticæ Expoſitoribus, cum ſimplici literæ eius interpretatione, iam diuino fauore completis, tanquam facilioribus, ad communem Studioſorum commodum, à nobis præmiſſis, ad Dei gloriam, Fidei propagandæ zelum, animarumque ſalutem vtere; & ſi quid errauerim corrige, meique apud Deum bonorum omnium largitorem memento. Cui laus, honor, & gloria per infinita ſæculorum ſæcula, Amen.

LAVS DEO.